

I.S. TURGHENIEV - Un Cuib de Nobili

Capitolul I

Intr-o senină zi de primăvară, pe sub seară, cîtiva nourasi trandafirii se vedeau în tăriile cerului limpede, părind că nu plutesc, ci se depărtează în adîncul azurului.

La fereastra deschisă a unei case frumoase, aflată pe una din străzile mărginase ale orașului O..., reședință de gubernie (lucrurile se petreceau în 1842), seudeau două femei: una la vreo cincizeci de ani, iar cealaltă, bătrînă cam de saptezeci.

Cea dintîi se numea Măria Dmitrievna Kalitina. Sotul ei, fost procuror gubernial, om de afaceri bine cunoscut pe timpuri - un bărbat răzbătător și hotărît, artăgoș și încăpătînat -, murise de vreo zece ani. El căpătase o educație aleasă, învătase la universitate; dar fiindcă se ridicase din clasa celor săraci, întelesese de timpuriu nevoie de a-si croi un drum în viață și de a strînge avere. Măria Dmitrievna îl luase din dragoste; era chipes, destept și, cînd voia, foarte amabil. Măria Dmitrievna (născută Pestova) rămăsese fără părinti încă din copilărie, petrecuse cîtiva ani la Moscova în pension; iar după ce se întoarse de acolo, locui la cincizeci de verste de O..., în satul natal, Pokrovskoe, cu o mătușă și cu fratele ei mai mare. Curînd după aceea, fratele se mută la Petersburg, căpătînd o slujbă. Se purta foarte urît cu sora și cu mătușa sa, pînă cînd, într-o zi, moartea subită puse capăt purtărilor sale. Măria Dmitrievna mosteni Pokrovskoe, dar nu rămase multă vreme acolo; la un an după ce se căsători cu Kalitin, care izbutise să-i cucerească inima în cîteva zile, satul Pokrovskoe fu schimbat pe o altă mosie, mult mai bănoasă, însă urîtă și fără conac. În același timp, Kalitin cumpără casa din orașul O..., unde se stabili definitiv cu sotia lui. Lîngă casă se afla o grădină mare: o parte a ei dădea drept în cîmp, în afara orașului.

„Prin urmare, hotărîse Kalitin, care nu punea nici un pret pe linistea rurală, nu va mai fi nevoie să ne ducem la tară.” Măria Dmitrievna își arăta de multe ori adîncă părere de rău după frumosul său Pokrovskoe, cu rîul zglobiu, cu luncile întinse și dumbrăvile înverzite. Niciodată însă nu i se împotrivea sotului, căci avea un respect profund fată de mintea și fată de experiența lui de viață. Iar după cincisprezece ani de căsnicie, cînd acesta muri, lăsînd în urmă un fiu și două fiice, Măria Dmitrievna se obisnuise într-atât cu casa și cu viața de la oraș, încît nu mai vru să plece din O.

In tinerete, Măria Dmitrievna trecea drept o blondină drăgută; nici la cincizeci de ani nu avea trăsături lipsite de gingăsie, desi erau putin mai îngrosate și-si pierduseră din frâgezime. Era mai mult sensibilă decît bună, iar apucăturile de pension și le păstrase pînă în anii maturității; era alintată, se supăra usor, ba chiar plîngea, dacă nu i se respectau obiceiurile, în schimb, se arăta foarte prietenoasă și amabilă dacă i se împlineau toate dorințele și nu era contrazisă de nimeni. Casa ei se număra printre cele mai plăcute din oraș. Avea o situație foarte bună, nu atât din ceea ce mostenise, cît din agoniseala sotului ei. Cele două fete locuiau cu ea; băiatul învăta la una din cele mai bune scoli de stat din Petersburg.

Bătrîna cu care Măria Dmitrievna seudea la fereastră era acea mătușă, sora tatălui său, cu care petrecuse odinioară cîtiva ani de singurătate la Pokrovskoe. O chema Marfa Timofeevna Pestova. Trecea drept o ființă ciudată, o fire independentă, tuturor le spunea adevăratul verde-n fată și, cu toate că avea venituri foarte modeste, se purta ca și cum să fie jucat cu miile. Nu-1 putuse suferi pe răposatul Kalitin și, de îndată ce nepoată-sa se

căsători, plecă în cătunul ei, unde stătu la un tăran zece ani încheiati, într-o căsută fără horn. Măria Dmitrievna se cam temea de ea. Cu părul negru și cu privirea ageră chiar și la bătrânete, mică și cu nasul ascutit, Marfa Timofeevna avea un mers vioi, se tinea drept și vorbea repede și răspicat, cu o voce subțire și sonoră. Purta totdeauna bonetă și bluză albă.

— Ce ai? O întrebă deodată bătrâna pe Măria Dmitrievna. De ce oftezi, maică?

— Uite-asa, îi răspunse aceasta. Ce nori minunati!

— Pesemne ti-e milă de ei?

Măria Dmitrievna nu-i răspunse nimic.

— Oare de ce nu vine Ghedeonovski? rosti Marfa Timofeevna, mînuind cu iuteală andrelele (împletea un sal mare de lînă). El ar ofta împreună cu tine, dacă nu s-ar apuca să scornească vreo trăsnaie.

— Cît de aspru îl judeci totdeauna! Serghei Petrovici e un om respectabil.

- Respectabil! repetă bătrâna, cu un ton de dojana.

- și cît de credincios i-a fost răposatului meu sot, adăugă Măria Dmitrievna, nici acum nu-si poate aminti de dînsul fără emotie.

- Ba bine că nu: el 1-a scos de urechi din noroi, mormăi Marfa Timofeevna, și andrelele porniră să-i joace și mai dihai în mîini. Are o privire atât de smerită, începu din nou bătrâna, capul i-a încărunit de tot, dar cum deschide gura - minte sau bîrfeste! și încă-i consilier de stat! Ce să-i faci! Zi-i fecior de popă, si pace!

- Dar cine-i fără de păcat, mătusico? Desigur, el are meteahna asta! La drept vorbind, Serghei Petrovici n-a căpătat o educatie aleasă, nu vorbeste frantuzeste; dar, dacă-mi dai voie, e un om plăcut.

- Da, fiindcă te linguseste tot timpul. Că nu vorbeste frantuzeste, atîta pagubă! Nici eu nu-s prea tare în „dialehtul” francez. Mai bine n-ar vorbi nici o limbă: n-ar mai spune atîtea minciuni. De altfel, uite-1, vorbesti de lup și lupul la usă, adăugă Marfa Timofeevna, privind pe stradă. Iată că vine omul tău plăcut. Vai, ce lungan, parcă-i cocostîrc!

Măria Dmitrievna își potrivi bucele. Marfa Timofeevna îi aruncă o căutătură ironică.

- Ce-o mai fi și asta, maică, nu cumva e un fir de păr cărunt? Ia s-o dojenesti pe Palaska. Ce păzeste?

— Ei, mătusico, totdeauna..., mormăi cu ciudă Măria Dmitrievna și începu să ciocânească cu degetele în bratul fotoliului.

— Serghei Petrovici Ghedeonovski! anunță cu glas pitigăiat rumenul băiat de casă, ivindu-se de după usă.

Capitolul II

Intră un bărbat de statură înaltă, într-o redingotă îngrijită, cu pantaloni la modă, cu mănuși gri din piele de căprioară și cu două cravate — una neagră deasupra și alta albă dedesubt. Avea în total un aer de decentă și bună-cuvîntă, începînd cu fata-i plăcută și cu părul lins la tîmpale, pînă la cizmele-i fără tocuri și fără scîrt. Făcu o plecăciune mai întîi fată de stăpîna casei, apoi înaintea Marfei Timofeevna și, scoțîndu-si tacticos mănușile, se apropie să sărute mâna Măriei Dmitrievna. După ce o sărută cu respect de două ori la rînd, el se aseză alene într-un fotoliu și, frecîndu-si vîrfurile degetelor, întrebă cu un zîmbet:

— Elizaveta Mihailovna e sănătoasă?

- Da, îi răspunse Măria Dmitrievna, e în grădină.

- Dar Elena Mihailovna?

t 9

— si Lenocika-i în grădină. Aveti vreo noutate?

- Cum de nu, cum de nu, zise oaspetele, clipind arar si tuguindu-si buzele. Hm!... poftim o noutate, si încă ce noutate: A sosit Lavretki, Feodor Ivanîci.

— Fedea! strigă Marfa Timofeevna. Nu mai spune! Nu cumva-i vreo scornitură de-a ta, tăicută?

- Nicidecum, 1-am văzut în persoană.

— Asta încă nu-i o dovdă.

— îi merge foarte bine, urmă Ghedeonovski, prefăcîndu-se că nu auzise replica Marfei Timofeevna, s-a făcut mai lat în spate si-i rumen la fată.

— îi merge bine, rosti apăsat Măria Dmitrievna, desi s-ar părea că n-are de ce să-i meargă chiar asa!

- Da, răspunse Ghedeonovski, altuia în locul lui i-ar fi rusine să se arate între oameni.

— si anume de ce? îl întrerupse Marfa Timofeevna. Ce prostie o mai fi asta? Omul s-a întors în patrie — unde ati vrea să se ducă? si, la o adică, cu ce-i vinovat?

— Sotul totdeauna-i vinovat cînd sotia lui nu are purtări frumoase, dacă-mi dati voie să-mi spun părerea, stimată doamnă.

— Asta o spui, tăicută, fiindcă nu esti căsătorit. Ghedeonovski zîmbi în silă.

- Îngăduită-mi să fiu curios, întrebă musafirul după o scurtă tâcere, cui îi este hărăzit salul asta drăgut?

Marfa Timofeevna îi aruncă o căutătură tăioasă.

— E hărăzit, răspunse ea, acelua care nu bîrfeste, nu umblă cu siretlicuri și nu scorneste niciodată nimic, numai dacă există pe lume asemenea om. Pe Fedea îl cunosc foarte bine; are o singură vină: si-a răsfătat prea mult nevasta. Apoi s-a însurat din dragoste și din astfel de cununii nu ieșe niciodată ceva acătării, adăugă bătrîna, uitîndu-se chiorîs la Măria Dmitrievna și ridicîndu-se din loc. Iar acum, tătucule, poti să bîrfesti pe oricine - chiar și pe mine..., eu mă duc, n-o să vă încurc.

10

t

și Marfa Timofeevna se retrase.

- Totdeauna-i asa, grăi Măria Dmitrievna, urmăreindu-si mătusa cu privirea, totdeauna...

— Vîrsta domniei sale e de vină! Ce să-i faci! remarcă Ghedeonovski. lată, a binevoit să zică: acelua care nu umblă cu siretlicuri. Dar cine nu umblă astăzi cu siretlicuri? Asă-i veacul nostru. Un prieten de-al meu, un om cît se poate de respectabil și, vă asigur, mare în grad, spunea că astăzi cică și găina se apropie cu siretenie de grăunte, parcă tot cată să-i dea tîrcoale. Dar cînd mă uit la dumneavoastră, doamna mea, aveți o fire îngerească; dati-mi, vă rog, mînuta asta neprihănită.

Măria Dmitrievna abia zîmbi și-i întinse o mînă durdulie, cu degetul mic desfăcut. El își lipi buzele de mîna ei; iar ea își trase fotoliul lîngă musafir și, aplecîndu-se usor, îl întrebă cu jumătate de gură:

— Deci 1-ati văzut? într-adevăr e bine, sănătos, vesel?

— Vesel, bine, îi răspunse în soaptă Ghedeonovski.

— N-ati auzit pe unde o fi acum sotia lui?

- în vremea din urmă era la Paris; acum se zvoneste că s-a mutat în Italia.

— Situatia lui Fedea e îngrozitoare, pe drept cuvînt; nu stiu cum de-i în stare s-o îndure.

Se întîmplă nenorociri, într-adevăr, cu oricare; dar se poate spune că pe dînsul ea 1-a făcut de rîs în toată Europa.

Ghedeonovski oftă.

— Da, da. Căci pare-se că s-a avut bine și cu artiști, și cu pianisti, și — cum se spune în lumea lor — cu tot felul de astri și luceferi. A pierdut orice rusine...

— Îmi pare foarte, foarte rău, zise Măria Dmitrievna. Doar mi-e rudă, stiti, Serghei Petrovici, mi-e nepot de gradul al treilea.

- Cum să nu stiu, cum să nu! S-ar putea să-mi scape ceva ce priveste familia dumneavoastră? Ar fi cu putintă?

— Va veni și pe la noi credeti?

t 11

- Se prea poate; de altfel, se zvoneste că dumnealui se pregăteste să plece la tară. Măria Dmitrievna își ridică privirea.

- Ah, Serghei Petrovici, mă gîndesc că noi, femeile, trebuie să ne purtăm cu multă bâgare de seamă!

- Sînt femei și femei, Măria Dmitrievna. Din nenorocire, se află și de cele cu purtări usoare... ei, și vîrsta; pe deasupra, nu primesc educatie din fragedă copilărie. (Serghei Petrovici scoase din buzunar o batistă albastră cu pătrătele și începu să-o desfacă.)

Asemenea femei, desigur, există. (Serghei Petrovici duse colțul batistei, pe rînd, la fiecare ochi.) Îndeobste însă, dacă stai și te gîndesti, adică... în oraș e un praf nemaipomenit, încheie oaspetele.

— Maman, maman, strigă, dînd buzna în cameră, o fetită nurlie de vreo unsprezece ani, vine Vladimir Nikolaici, călare!

Măria Dmitrievna se sculă. Serghei Petrovici se ridică de asemenea și se înclină.

— Respectele noastre cele mai adînci Elenei Mihailovna, rosti el și, retrăgîndu-se într-un colț din motive de bună-cuvîntă, se apucă să-si sufle nasul său lung și drept.

— Să vezi ce cal minunat are! urmă fetita. Acum 1-am văzut în dreptul portitei și ne-a spus, mie și Lizei, că intră pe poarta principală.

Se auzi un tropot de copite și pe stradă se ivi un călăret chipes, pe un cal murg, frumos, și se opri în fața ferestrei deschise.

Capitolul III

- Ziua bună, Măria Dmitrievna! rosti călăretul cu glas sonor și plăcut. Cum vă place cumpărătura mea cea nouă? Măria Dmitrievna se apropi de fereastră.

12

t

- Ziua bună, Woldemar! Vai, ce cal falnic! De la cine 1-ai cumpărat?

— De la furnizorul armatei... Mi-a luat mult tîlharul.

— Cum îi zice calului?

— Orland... E un nume stupid; vreau să i-1 schimb... Eh bien, eh bien, mon gargon... N-are astimpă!

Calul fornăia, se frâmînta cănd pe un picior, cănd pe altul și-si scutura botul înspumat.

— Lenocika, mîngîie-1, nu-ti fie teamă...

Fetita își întinse mâna pe fereastră, însă Orland se ridică brusc în două picioare și făcu un salt în lături. Călăretul nu se pierdu cu firea, dădu pinteni calului, îl plesni cu cravasa peste gît și, cu toată împotrivirea lui, îl sili să se opreasca din nou în fața ferestrei.

— Prenez garde, prenez garde, repetă Măria Dmitrievna.

- Lenocika, mîngîie-1, o îndemnă din nou călăretul, n-o să-1 las să-si facă de cap. Fetita întinse iarăsi mîna si atinse cu frică nările înfiorate ale lui Orland, care tresărea întruna si musca zâbala.

— Bravo! se entuziasma Măria Dmitrievna. Iar acum descăleca si poftim în casă. Călăretul întoarse numai decît calul, îi dădu pinteni si, pornind în galop mărunt de-a lungul străzii, intră pe poartă. Un minut mai tîrziu, fluturîndu-si cravasa, musafirul năvăli prin usa dinspre antreu în salon; în aceeași clipă, în pragul altei usi, se ivi o fată zveltă, înaltă, cu părul negru, de vreo nouăsprezece ani — Liza, fiica cea mare a Măriei Dmitrievna.

Capitolul IV

Tînărul cu care cititorii au făcut chiar acum cunoștiță se numeste Via din Ir Nikolaici Pansin. Era functionar cu

t 13

însărcinări speciale la Petersburg, în ministerul afacerilor interne. Venise în orașul O... vremelnic, cu o misiune oficială, pus la dispozitia guvernatorului, generalul Sonnenberg, cu care era rudă îndepărtată. Tatăl lui Pansin, stabsrotmistru în retragere, cartofor cunoscut, un bărbat cu privirea bonomă, cu fata botită si cu un rictus nervos în colțul gurii, se frecase toată viata lui de nobili, frecventase cluburile englezesti din cele două capitale si trecea drept un om abil, nu prea demn de încredere, totusi simpatic si cordial. Cu toată îscusinta lui, s-a aflat aproape tot timpul în pragul sărăciei si a lăsat singurului său fiu o avere modestă si răvășită. In schimb a avut grija, în felul lui, de creșterea băiatului: Vladimir Nikolaici stia să vorbească frantuzeste la perfectie, englezeste corect si nemteste prost. Asa se si cuvenea: oamenilor cum secade le e nu stiu cum să vorbeasca bine nemteste; dar a strecuță cîte un cuvintel nemtesc, din cînd în cînd si mai ales cu prilejul unui amuzament, este permis, c'est meme tres chic, după cum se exprimă parizienii din Petersburg. De la vîrsta de cincisprezece ani, Vladimir Nikolaici stia să intre degajat în orice salon, să se facă plăcut si să dispară la momentul oportun. Tatăl lui Pansin îi asigurase fiului său mai multe legături. Amestecînd cărtile între două „robere" sau după un „mare slem" norocos, nu pierdea prilejul să sufle cîte o vorbulită despre „Volodka" al său vreunei fete simandicoase, amatoare de vîst. Pe de altă parte, în timpul petrecut la universitate, pe care a părăsit-o cu titlul de student titular, Vladimir Nikolaici făcuse cunoștiță cu cîțiva tineri aristocrati si ajunsese musafirul obisnuit al caselor celor mai simandicoase. Pretutindeni bine primit, foarte plăcut la înfătisare, comunicativ, nostim, totdeauna sănătos si gata de orice; respectuos acolo unde credea de cuviintă, obraznic unde se putea, era un prieten minunat, un charmant garton. O lume tainică i s-a deschis în fată. Pansin a priceput repede secretul vietii mondene; a stiut să se pătrundă de un real respect fată de para-

14

t

grafele ei, să dea fleacurilor o importantă semiironică si să lase impresia că socoteste drept moft problemele însemnate. Dansa perfect si se îmbrăca englezeste, în scurt timp a izbutit să fie considerat drept unul dintre cei mai simpatici si mai îscusiti tineri din Petersburg. Într-adevăr, Pansin era foarte abil, cel putin cît tatăl său; dar mai era si foarte înzestrat. La toate se pricepea: cînta frumos, desena cu usurință, scria versuri, juca pe scenă destul de acceptabil. Nu avea nici douăzeci si opt de ani, cu toate acestea ajunsese Kammerjunker si căpătase un grad foarte important. Pansin avea o încredere nestrămutată

în sine însusi, în intelligentă, în spiritul său de pătrundere. Păsea înainte cutezător si vesel, cu tot avântul. Totu-i mergea ca pe roate. Se obisnuise să se facă plăcut tuturor, de la tînăr la bătrân, si-si închipuia că ar cunoaste oamenii, îndeosebi femeile. Însă le stia foarte bine numai slăbiciunile curente. Nefiind străin de artă, simtea că poartă-n sine o scînteie si o oarecare pasiune, ba chiar entuziasm, si ca atare își îngăduia anumite abateri de la reguli: chefuia, făcea cunoștință cu persoane care nu tineau de lumea bună si avea purtări libere si simple. Sufletu-i era însă rece si viclean, chiar în toiul celui mai strasnic chef, ochii săi căprui si ageri pîndeau si iscodeau mereu. Acest tînăr cutezător si liber niciodată nu scăpase frîul din mînă si nu se lăsase pradă pasiunii. Spre lauda lui se cuvinte să spunem că niciodată nu se mîndrea cu cuceririle sale. În casa Măriei Dmitrievna nimerise de îndată ce sosise în O..., si foarte curînd se familiarizase cu desăvîrsire. Măria Dmitrievna era încîntată de el.

Pansin salută politicos pe toti cei din cameră, strînse mîna Măriei Dmitrievna si Lizavetei Mihailovna, pe Ghedeonovski îl bătu usor pe umăr si, întorcîndu-se pe călcîie, o prinse pe Lenocika de cap si o sărută pe frunte.

— si nu ti-e teamă să călăresti un cal atît de nărăvas? îl întrebă Măria Dmitrievna.

t 15

— Iertati-mă, dar calu-i foarte blînd. O să vă spun însă numaidecît cine-mi inspiră frică: mă tem să joc preferans cu Serghei Petrovici; ieri, la Belenitîni, m-a bătut măr.

Ghedeonovski rîse subtire si slugarnic: el îl lingusea pe tînărul si strălucitul functionar din Petersburg, favoritul guvernatorului, în discutiile sale cu Măria Dmitrievna, de multe ori pomenise de capacitatea exceptională a lui Pansin. Iată, cum să nu-1 lauzi? sustinea el. Tînărul se bucură de succes si în sferele înalte, e un slujbas exemplar si n-are pic de trufie. De altfel, Pansin era socotit si la Petersburg un functionar capabil: la el treaba mergea strună, vorbea despre ea în glumă, asa cum se cuvinte unui om de lume, care nu dă prea multă însemnătate muncii sale; era însă „expeditiv”. Superiorilor le plac asemenea subalterni. Nici el nu se îndoia că, dacă ar fi vrut, ar fi putut ajunge, cu timpul, ministru.

- Ati binevoit să spuneti că v-am bătut la cărti, zise Ghedeonovski; dar săptămîna trecută cine a cîstigat de la mine douăsprezece ruble? si încă...

— Răutăciosule, răutăciosule, îl întrerupse Pansin cu o familiaritate amabilă, dar putin cam dispretiloare si, fără să-1 mai ia în seamă, se apropie de Liza.

— Aici, n-am putut găsi uvertura la Oberon, începu el. Degeaba s-a lăudat Belenitîna că are toată muzica clasică. De fapt, afară de polci si de valsuri, n-are nimic. Dar am scris la Moscova si peste o săptămîna veti avea uvertura asta. Fiindcă veni vorba de muzică, adăugă Pansin, ieri am scris o romantă nouă, textul 1-am compus tot eu. Vreti să v-o cînt? Nu stiu ce-a iesit din asta. Belenitîna a găsit-o foarte drăguță, dar aprecierile ei nu înceamnă nimic, doresc să vă cunosc părerea. De altfel, cred că e mai bine s-o cînt ceva mai tîrziu.

— De ce mai tîrziu, se amestecă în vorbă Măria Dmitrievna, de ce nu acum?

- Mă supun, rosti Pansin, cu un fel de zîmbet senin si dulceag, care se ivea si pierea tot asa de brusc, împinse scaunul

cu genunchiul si se aseză la pian; iar după ce făcu cîteva acorduri, prinse să cînte, rostind clar cuvintele următoarei romante:

Se vede luna în tării drept strajă,

Prin norul pal,

Jucîndu-si raza tainică de vrajă

Pe-al mării val.

Pe sufletu-mi în zbucium, ca o mare, Esti luna mea:

• Mă misti la bucurii si la-ntristare

Cu vraja ta.

Mi-e sufletul, cu năzuinti desarte,

De dor supus.

Sînt trist... Căci tu-mi rămîi mereu departe,

Ca luna, sus...

Pa n sin cin t ã cupletul al doilea mai expresiv si cu mai multă vigoare; iar
acompanimentul năvalnic făcea să se audă jocul valurilor. După cuvintele: „Sînt trist...”
el oftă usor, își plecă ochii în pămînt si își scăzu vocea, morendo. După ce isprăvi, Liza
lăudă motivul, Măria Dmitrievna rosti „Fermecător!”, iar Ghedeonovski strigă:

„Admirabil. Atât poezia cît si melodia sînt la fel de încîntătoare!...” Lenocika se uită la
cîntăret cu o veneratie copilărească, într-un cuvînt, tuturor celor de fată le plăcu foarte
mult opera tînărului diletant, însă dincolo de usa salonului, în antreu, se opri un bătrîn,
care de-abia atunci intrase si căruia — judecind după expresia fetei sale abătute si după
miscarea umerilor — romanta lui Pansin, desi foarte plăcută, nu-i făcuse nici o impresie.
După ce asteptă un pic si-si sterse praful de pe cizme cu o batistă mare, omul nostru își
miji deodată ochii,

t 17

își strînse buzele într-o expresie posacă, își încovoie spinarea, care si asa era cam gîrbovă,
si păsi încet în salon.

— A! Hristofor Fedorîci, ziua bună! exclamă Pansin si sări repede de pe scaun. Nici n-
am bănuit că sănteti aici, în fata domniei voastre nu m-as fi încumetat pentru nimic în
lume să-mi cînt romanta. stiu că nu sănteti amator de muzică usoară.

— Eu nu ascultat, grăi într-o rusească stilicită cel ce intră în salon si, înclinîndu-se în fata
tuturor, se opri stîngaci în mijlocul odăii.

— Monsieur Lemm, spuse Măria Dmitrievna, ati venit să-i dati Lizei lectia de muzică?

- Nu, nu lui Lisafet Mihailovna, ci lui Elen Mihailovna.

- Atunci, foarte bine, Lenocika, treci sus cu domnul Lemm. Bătrînul porni în urma
fetitei, dar Pansin îl opri.

— Să nu plecati după lectie, Hristofor Fedorîci, îi spuse acesta, eu si Lizaveta
Mihailovna vom cînta sonata lui Beethoven la patru mîini.

Bătrînul mormăi ceva sub nas; iar Pansin continuă să-i vorbească nemteste, pronuntînd
gresit cuvintele:

— Lizaveta Mihailovna ne-a arătat cantata religioasă pe care i-ati dedicat-o — e o bucată
minunată! Vă rog să nu credeti cumva că nu stiu să pretuiesc muzica serioasă,
dimpotrivă: uneori e plăcitoare, în schimb e foarte instructivă.

Bătrînul rosi pînă în vîrful urechilor, aruncă o privire piezisă spre Liza si iesi grăbit din
cameră. Măria Dmitrievna îl rugă pe Pansin să repete romanta; el însă declară că nu vrea
să jignească urechea unui neamt erudit si îi propuse Lizei să cînte mai degrabă sonata lui
Beethoven. Atunci Măria Dmitrievna oftă si, la rîndul ei, îl pofti pe Ghedeonovski să facă
o plimbare prin grădină.

- As vrea, îi spuse ea, să mai vorbim si să vă cer sfatul asupra bietului nostru Fedea.

18

t

Pe fata lui Ghedeonovski tresări un zîmbet larg, se înclină, își luă cu două degete pălăria și mănușile rînduite frumos pe borul ei și iesi împreună cu Măria Dmitrievna. În odaie râmaseră Pansin și Liza; ea aduse și deschise partitura sonatei; amîndoi se asezără tăcuti la pian. De sus se auzeau sunetele slabe ale gamelor executate de Lenocika, cu degete nesigure.

Capitolul V

Hristofor Theodor Gotlieb Lemm s-a născut în 1786, în orașul Chemnitz din Saxonia, într-o familie de muzicanti săraci. Tatăl lui cîntase la corn, iar maică-sa la harpă. El însusi se apucase, încă de la vîrsta de cinci ani, să învete trei instrumente deosebite. La opt ani rămăsese orfan, iar la zece începuse să-si cîstige singur bucătăica de pîine cu arta sa. Mult timp a dus o viată de vagabond, cînta oriunde - prin cîrciumi, în bîlciori, la nunti tărănesti și la baluri, în sfîrsit a nimerit într-o orchestră și, ridicîndu-se treptat, a ajuns dirijor. Ca executant, era destul de slab; dar muzica o cunoștea temeinic. La vîrsta de douăzeci și opt de ani Lemm a venit în Rusia. L-a adus un mare boier, care nu putea suferi muzica, însă, din vanitate, tinea orchestră. La el, Lemm a stat vreo sapte ani, în calitate de capelmaistru, dar a plecat cu mîinile goale; boierul s-a ruinat, la început a promis să-i dea o polită, dar pînă la urmă a refuzat și acest lucru, într-un cuvînt, nu i-a plătit nici un sfant. Unii și altii l-au sfătuit să plece; el însă n-a vrut să se întoarcă acasă căsătorit, venind din Rusia — din marea Rusie, acest sac cu aur al artistilor. A hotărît să rămînă aici și să-si încerce norocul. Timp de douăzeci de ani, sărmânul neamăt și-a încercat norocul: a stat pe la fel de fel de domni. A fost și la Moscova, și în capitale de gubernii. A suferit și a îndurat multe; a cunoscut sărăcia; s-a zbătut ca pestele pe

t 19

uscat; dar gîndul de a se întoarce în patrie nu l-a părăsit niciodată, cu toate mizeriile prin care trecuse; numai gîndul acesta îi dădea puteri. Totuși, soarta n-a vrut să-i hărăzească această primă și ultimă fericire; la cincizeci de ani, bolnav, vîaguit prea de timpuriu, s-a împotmolit în orașul O... și a rămas aici pentru totdeauna, pierzînd definitiv orice speranță de a părăsi Rusia, pe care de altfel nu o putea suferi, dînd lectii pentru a-si duce de azi pe mîine mizera-i existență. Lemm nu se bucura de o înfătisare care să-l avanteze. Era mic de statură, adus de spate, cu omoplatii strîmbi și iesiti în afară. Avea burta suptă, tălpile picioarelor mari și late, degete osoase încovionate, cu unghii vinete, mîini rosii și vînoase... Fata-i plină de zbîrcituri, obrajii supti și buzele strînse pe care le misca necontenit, de parcă rumega, ca și tăcerea lui obisnuită îi dădeau o înfătisare aproape sinistră. Părul cărunț îi atîr-na în smocuri peste fruntea tesită. Ochii mici și imobili pîlpî-iau înăbusit, ca niște cărbuni aproape stinsi. Călca greoi, clă-tinîndu-si la fiecare pas trupul molîu. Uneori miscările sale aminteau împăunarea nătîngă a unei cucuvele închise în colivie, cînd își dă seama că este primită, desi abia dacă vede cu ochii săi uriasi, galbeni, clipind speriată și somnorosi. Durerea neîndurătoare, înrădăcinată și-a pus pe bietul muzician pecetea-i fatală, i-a schimonosit și i-a pocit figura, și astă destul de stearsă. Dar cel ce stia să nu se opreasca la primele impresii, acela distingea ceva blînd, cînstit și neobisnuit în această ființă aproape distrusă. Admirator al lui Bach și Händel, stăpîn pe mestesugul său, înzestrat cu o imaginatie vie și cu acea îndrăzneală în idei accesibile numai nemtilor, Lemm ar fi ajuns cu timpul - cine stie? - în rîndul marilor compozitori ai patriei sale, dacă viața l-ar fi călăuzit pe alte căi. Dar nu s-a născut sub o stea norocoasă! A scris mult în viață, dar n-a izbutit să-si vadă publicată nici una din operele sale. Nu stia să se apuce de treabă cum se cuvine, să se plo-

t

conească atunci cînd e cazul sau să intervină la timp. Cîndva, demult de tot, unul dintre admiratorii și prietenii săi, tot neamăt și tot sărac, editase pe socoteala sa două sonate de ale lui, dar și acestea rămăseseră să zacă prin subsolurile magazinelor de muzică; ele căzuseră în uitare și fără să lase vreo urmă, parcă cineva le-ar fi aruncat noaptea într-un rîu. În cele din urmă, Lemm a pus cruce la tot, pe de altă parte și anii s-au făcut simtiti; a ajuns aspru, s-a anchilozat în totul, o dată cu degetele care i-au întepenit... Singur, cu o bucătăreasă în vîrstă, pe care a scos-o dintr-un azil de bâtrîni (nu fusese căsătorit niciodată), își ducea veacul în O..., într-o căsută nu departe de casa Kalitinilor. Îi plăcea mult să se plimbe; citea Biblia, o culegere de psalmi a protestantilor și pe Shakespeare în traducerea lui Schlegel. De mult nu mai compunea nimic; se vedea însă că Liza, eleva lui cea mai bună, a stiut să-l inspire: a scris pentru ea cantata despre care amintise Pansin. Cuvintele cantatei au fost împrumutate din culegerea aceea de psalmi; câteva versuri le-a scris chiar el. Cantata era pentru două coruri: corul fericitorilor și cel al nefericitilor. La sfîrșit, amândouă corurile se înfrâteau și cîntau împreună: „Dumnezeule milostiv, miluieste-ne pre noi, păcătosii, si izbăveste-ne de orice gînduri violene și nădejdi pâmîntesti”. Pe coperta scrisă foarte îngrijit, ba chiar desenată, se putea citi: „Numai cei neprihăniți au dreptate. Cantată religioasă. Compusă și dedicată dominoarei Elizaveta Kalitina, eleva mea distinsă, de către profesorul ei H.T.G. Lemm.” Cuvintele „Numai cei neprihăniți au dreptate” și „Elizaveta Kalitina” erau încunjurate de raze. Mai jos se afla o notită: „Numai pentru dumneavastră - fur Sie allein”. De aceea rosise Lemm și se uitase piezis la Liza; îl duruse foarte mult cînd, în fata lui, Pansin pomenise despre cantată.

t 21

Capitolul VI

Pansin atacase, cu vigoare și hotărîre, cele dintîi acorduri ale sonatei (el cînta la bas), Liza însă nici nu începu partea sa. El se opri și o privi. Ochii Lizei, plini de nemultumire, se uitau tintă la dînsul, pe buzele sale nu era nici umbră de zîm-bet. Toată figura ei avea întipărit ceva sever, aproape trist.

— Ce-i cu dumneavastră? o întrebă Pansin.

- De ce nu v-ati tinut de cuvînt? îl mustră Liza. V-am arătat cantata lui Hristofor Fedorîci cu conditia să nu-i pomeniti de ea.

- Recunosc că sănătatea vinovat, Lizaveta Mihailovna, nu stiu cum a venit vorba.

- L-ati supărat - ca și pe mine. I-am pierdut încrederea.

— Ce pot să fac Lizaveta Mihailovna? De cînd eram de-o schioapă nu pot să-i sufăr pe nemti; parcă mă împinge mereu ceva să-i necăjesc.

— Ce spuneti, Vladimir Nikolaici? Neamțul acesta e un om sărac, singur și zdrobit, nu vă e milă de dînsul? Vă face plăcere să-l necăjiti?

Pansin se simti stingherit.

— Aveti dreptate, Lizaveta Mihailovna, rosti. Vinovată-i vesnica mea nesocotintă. Nu, nu mă contraziceti; mă cunosc foarte bine. Nesocotinta asta mi-a adus mult rău. Datorită ei lumea mă socoteste egoist.

Pansin tăcu. Cu oricine începea o discutie, el o isprăvea de obicei vorbind despre sine însusi, izbutind — nu stiu cum — să-o întoarcă într-un mod simpatic și delicat, sincer, parcă involuntar...

- Iată, chiar în casa asta, continuă el, mama dumneavastră îmi arată, desigur, atîta

bunăvoiintă — ea-i asa de bună; dumneavoastră... de fapt, nu stiu ce părere aveti despre mine; în schimb mătusa pur și simplu nu mă poate suferi. Pesemne

22

t

si pe ea am supărat-o cu vreun cuvînt nerod, nesocotit... Ea nu mă are la inimă, nu-i asa?
- Da, îi răspunse Liza, cu oarecare întîrziere, nu-i săteti pe plac.

Pansin își plimbă nervos degetele pe claviatură; un zîmbet abea perceptibil îi luncă pe buze.

— Ei, si dumneavoastră, rosti el, mă credeti, tot asa, egoist?

— Vă cunosc prea putin, zise Liza, dar nu vă socotesc egoist; dimpotrivă, trebuie să vă fiu recunoscătoare...

— stiu, stiu ce vreti să spuneti, o întrerupse Pansin și-si trecu iarăsi degetele peste claviatură, pentru note, pentru cătile pe care vi le aduc sau desenele proaste cu care vă împodobesc albumul etc. etc. Pot să fac toate acestea și totuși să fiu egoist, îndrăznesc să cred că nu vă plăcătisit cu mine și nu mă considerăt un om rău; cu toate acestea credeti că eu -cum naiba se spune? — pentru o vorbă de duh nu-mi crut nici tatăl, nici prietenul!

— Săteti doar distrat și uituc, ca toti oamenii de lume, rosti Liza, astăzi tot.

Pansin se întunecă un pic.

— Ascultati-mă, spuse el, să nu mai vorbim despre mine. Să ne ocupăm de sonata noastră. Un singur lucru vă rog, adăugă el, netezind cu mâna filele caietului de note de pe pupitru, puteti crede despre mine orice doriti, numiti-mă chiar egoist, ce-as putea să fac! dar să nu-mi spuneti că săt om de lume; porecla astăzi mi-e nesuferită... Anch 'io sono pictore. și eu săt artist, desi prost, și am să vă dovedesc chiar acum că săt un artist prost. Să începem!

— Dacă vreti, putem începe, zise Liza.

Primul adagio merse destul de bine, desi Pansin gresi de mai multe ori. Bucătile proprii și cele învătăte pe de rost le executa cu acuratete, însă un text nou îl descifra greu. În schimb partea a doua a sonatei — un allegro — nu merse deloc.

t 23

După douăzeci de măsuri, Pansin — rămas cu două măsuri în urmă — nu mai rezistă și, rîzind, își trase scaunul.

— Nu, exclamă el, azi nu pot cînta; bine că Lemm nu ne aude, c-ar lesina!

Liza se sculă, închise pianul și se întoarse spre Pansin.

— și acum, ce mai facem? îl întrebă.

- întrebarea vă caracterizează! Nu puteti sta nici un moment cu mîinile încrucisate. Prin urmare, dacă voiti, hai să desenăm, pînă nu se-ntunecă de-a binelea. S-ar putea că cealaltă muză — muza desenului — cum naiba o chemă... am uitat... să-mi fie mai binevoitoare. Unde vi-e albumul? Mi-aduc aminte că nu mi-am sfîrsit peisajul.

Liza trecu în odaia de alături ca să aducă albumul; iar Pansin, rămas singur, își scoase batista fină din buzunar, își frecă cu ea unghiile și se uită, parcă chiorîs, la mîinile sale.

Avea niste mîini foarte frumoase și albe; pe degetul mare de la mâna stingă purta un inel de aur împletit. Liza se întoarse. Pansin se aseză la fereastră și deschise albumul.

— Aha! izbucni el. Văd că v-ati apucat să-mi copiată peisajul — foarte frumos! Foarte bine! Doar aici — dati-mi un creion — umbra nu-i destul de pronuntată. Uitati-vă.

și Pansin, cu gesturi largi, trase câteva linii lungi. Desena, totdeauna același peisaj: în prim-plan niste copaci mari și stufoși, iar în depărtare o poiană și niste munti zimtati la

orizont. Liza se uită, peste umărul lui, la lucrare.

— hi artă, ca și în viată de altfel, grăi Pansin, plecîndu-si capul cînd spre dreapta, cînd spre stînga, avîntul și îndrăzneala săt lucruri de căpetenie.

în aceeași clipă intră în cameră Lemm și, salutînd sec, vră să se retragă. Pansin aruncă însă la o parte albumul și creionul și-i tăie drumul.

- Încotro, stimate Hristofor Fedorîci? Nu rămîneti la ceai?

— Mă duc acasă, răspunse Lemm cu o voce morocânoasă, mă doare capul.

24

t

— Fleacuri, rămîneti! Vom discuta despre Shakespeare.

- Mă doare capul, repetă bătrînul.

— În lipsa domniei-voastre, ne-am apucat de sonata lui Beethoven, urmă Pansin, prințîndu-1 prietenos cu bratul de talie și zîmbindu-i deschis, dar treaba n-a mers defel, închi-puiti-vă, n-am putut să iau corect nici două note.

- Mai bine ati cînta romant al dumneafostr, îi răspunse Lemm, desfăcîndu-se din îmbrătăsire, și iesi.

Liza alergă după dînsul. îl ajunse pe scări.

— Hristofor Fedorîci, ascultati-mă, îi spuse în nemteste, conducîndu-1 pînă la poartă prin iarba verde din curte, îngrijit tăiată, mă simt vinovată fată de dumneavoastră, iertati-mă!

Lemm nu răspunse nici un cuvînt.

— I-am arătat lui Vladimir Nikolaici cantata, am fost încredintată că o va aprecia, și într-adevăr i-a plăcut foarte mult.

Lemm se opri.

— Nu-i nimic, răspunse el în ruseste; apoi adăugă în limba sa maternă: Dar el nu poate înțelege nimic, cum de nu vă dati seama? El e un diletant și atîta tot!

- Sînteti nedrept cu dînsul, sustinu Liza, el înțelege orice și poate să facă singur aproape totul.

- Da, totul de calitatea a două, marfă de duzină, de mîntu-ială. Tocmai ceea ce place lumii, și el place: se multumeste cu asta - bravo lui! Iar eu nu mă supăr deloc. Cantata asta și cu mine sănsem doi bătrîni prosti; mă simt putin rusinat, dar nu-i nimic.

- Iertati-mă, Hristofor Fedorîci, repetă Liza.

- Nu-i nimic, nu-i nimic, îi răspunse el din nou în ruseste, sănteti o fată bună... Dar iată că vă vine cineva. Rămîneti cu bine. Intr-adevăr sănteti o fată foarte bună.

și Lemm porni cu pasi grăbiti spre poarta prin care intra un domn necunoscut, într-o manta cenusie și cu o pălărie largă de pai. Salutîndu-1 cu respect (avea obiceiul să salute orice persoană nou-venită în oraș; iar cînd întîlnea cunoscuti

t

pe stradă, își întorcea capul în altă parte), Lemm trecu pe lîngă el și se mistui dincolo de gard. Necunoscutul se uită nedumerit în urma lui; apoi, privind-o cu atenție pe Liza, veni drept la ea.

Capitolul W

- Nu mă recunoașteți, rosti nou-venitul, scotîndu-si pălăria, eu însă v-am recunoscut, desigur trecut opt ani încheiați de cînd v-am văzut ultima oară. Pe atunci erați o fetiță. Eu sănătatea. Mama e acasă? Pot să o văd?

— Mama va fi foarte bucuroasă, îi răspunse Liza, și aflat că ati sosit.

- Mi se pare că vă zice Elizaveta, rosti Lavretki, urcînd scările de la intrare.

- Da.

— Vă tin bine minte; de pe atunci aveati un chip ce-ti rămînea întipărit în memorie. Cîndva vă aduceam bomboane.

Liza rosi si se gîndi: ce om straniu! Lavretki se opri un minut în antreu. Liza intră în salonul în care răsunau glasul si rîsul lui Pansin; el le povestea Măriei Dmitrievna si lui Ghedeonovski, care între timp se întorseră din grădină, nu stiu ce bîrfa auzită în oras, rîzind tare de cele istorisite chiar de el. Auzind numele lui Lavretki, Măria Dmitrievna se tulbură adînc, se îngălbeni si iesi să-1 întîmpine.

— Ziua bună, ziua bună, scumpul meu cousin! izbucni ea cu o voce târăgănată, aproape plîngătoare. Mă bucur că te văd!

— Ziua bună, draga mea verisoară, răspunse Lavretki si-i strînse mîna întinsă. Cum o mai duceti?

26

t

- Ia loc, ia loc, scumpul meu Feodor Ivanîci. Vai, cît sînt de bucuroasă! Dă-mi voie, mai întîi, să ti-o prezint pe fiica mea Liza...

— M-am si prezentat Lizavetei Mihailovna, o întrerupse Lavretki.

— Monsieur Pansin... Serghei Petrovici Ghedeonovski. Dar luati loc, vă rog! Mă uit la dumneata si, drept să-ti spun, nici nu-mi vine să-mi cred ochilor. Cum o mai duci cu sănătatea?

— După cum se vede, e înfloritoare. Dar si dumneata veri-soară, să nu-ti fie de deochi, n-ai slăbit în acești opt ani.

— Cînd te gîndesti de cît timp nu ne-am văzut! rosti pe gîn-duri Măria Dmitrievna. De unde vii acum? Unde ai lăsat-o pe... adică am vrut să spun, se grăbi gazda să adauge, am vrut să spun: ai venit pe la noi pentru mai multă vreme?

- Acum am sosit din Berlin, răspunse Lavretki, iar mîine plec la tară, probabil pe mai mult timp.

— Desigur că vei locui la Lavriki.

— Nu la Lavriki; mai am, la vreo douăzeci si cinci de verste de aici, un cătun; acolo mă duc.

— E vorba de cătunul care ti-a rămas de la Glafira Petrovna?

— Întocmai.

— Dă-mi voie, Feodor Ivanîci! Dar la Lavriki ai o casă încîntătoare!

Lavretki își încruntă usor sprîncenele.

- Da... însă si în cătunul acela am o căsuță; deocamdată nu-mi trebuie nimic mai mult. Pentru mine, acum, locul acela-i cel mai potrivit.

Măria Dmitrievna se zăpăci iarăsi într-atît, încît se îndreptă de sale si își desfăcu bratele. Pansin îi veni în ajutor si intră în vorbă cu Lavretki. Măria Dmitrievna se linisti, se lăsa pe speteaza fotoliului si doar din cînd în cînd mai scotea câte un cuvînt; dar în acelasi timp își privea oaspetele atît de compătimitor, ofta asa de semnificativ si dădea din cap cu atîta tris-

t 27

tete, încît acesta nu mai putu răbda pînă la urmă si o întrebă dacă se simte bine.

- Slavă Domnului, îi răspunse Măria Dmitrievna, dar de ce mă întrebi?

— Asa, mi s-a părut că nu te prea lauzi cu sănătatea.

Măria Dmitrievna își luă o înfătisare gravă și putin jignită. „Dacă-i asa, se gîndi ea, mi-e totuna. Se vede că tie, tăicută, nici că-ti pasă; altul s-ar fi prăpădit de atîta amar, pe cînd tu nu-ti încapi în piele de gras ce esti.” Măria Dmitrievna nu tinea la etichetă cînd vorbea cu sine însăși; cu voce tare se exprima mai elegant.

Într-adevăr, Lavretki nu părea deloc o victimă a ursitei. Avea o fată tipic rusească, obrajii rosii, o frunte mare și albă, nasul putin cam borcănat, buzele drepte și late; totul în el răsfrîngea o sănătate de stepă, o fortă trainică, fără istov. Era bine clădit; iar părul blond i se cărlionta pe cap, ca la un adolescent. Numai în ochii săi albastri, bulbucati și putin cam ficsi, se putea citi un fel de îngîndurare sau de oboseală; iar glasul îi suna parcă prea monoton.

titre timp, Pansin întreținea mai departe conversația. Aduse vorba despre rentabilitatea fabricării zahărului, asupra căreia citise nu demult două brosuri frantuzesti și, cu o modestie calculată, începu să le însire continutul, fără să pomenească de altfel nici un cuvînt despre ele.

- Așa-i Fedea! se auzi deodată în camera vecină, prin usa întredeschisă, vocea Marfei Timofeevna. Întocmai, e Fedea! și bătrîna intră cu pas vioi în salon. Lavretki nici nu apucă să se ridice de pe scaun, cînd ea îl și îmbrătisa. Să te văd, să te văd, rosti ea, îndepărțîndu-se din fata lui. Ei, ce bine arăti! Ai îmbătrînit, dar nu te-ai urât deloc, zău! și ce-mi săruti mîinile — sărută-mă pe obraz, dacă nu ti-e scîrbă de fata mea zbîrcită. Desigur, nici n-ai întrebat dacă mai trăieste cumva mătusa? și ai crescut în bratele mele, strengările! Ei, dar nu-i nimic, unde să te mai gîndesti la una ca mine! Foarte frumos

28

t

ai făcut c-ai venit. Ei, maică, adăugă adresîndu-i-se Măriei Dmitrievna, dar 1-ai ospătat cu ceva?

— Nu vreau nimic, se grăbi să-i taie vorba Lavretki.

- Cel putin ia un ceai, maică. Doamne, Dumnezeule! Vine nu stiu de unde și nu-i poftit nici la o cească de ceai. Liza, du-te și îngrijeste-te, dar mai repede, îmi aduc aminte că de mic era un mîncău și jumătate; cred că și acum nu se dă în lături de la ceva bun.

— Respectele mele, Marfa Timofeevna, spuse Pansin, apropiindu-se dintr-o parte de bătrîna în vervă și se ploconi adînc în fata ei.

— S-avem iertare, domnul meu, răspunse Marfa Timofeevna, de bucuroasă ce săint, nici nu te-am văzut. Ai început să semeni cu maică-ta, drăguta de ea, urmă bătrîna, îndreptîndu-se din nou spre Lavretki, numai la nas semeni cu tata; cum a fost, asa a și râmas. și pe mult timp ai venit la noi?

— Mîine plec, mătusico!

— Încotro?

— La mine, la Vasilievskoe.

- Mîine?

— Mîine.

— Ei, dacă zici mîine, fie și mîine! Doame ajută! Tu stii mai bine. Numai vezi, să vii să-ti iezi râmas bun. Bătrînica îl mîngîie pe obraz. Nu credeam că-am să ajung să te mai văd. și nu că m-as fi pregătit să mor, nu, cred că o mai duc încă vreo zece ani: noi toti, Pestovii, avem viață lungă; răposatul bunicul tău, ne spunea uneori că avem două vîeti. Da' cine stie că ai mai fi umblat haimana prin străinătate?! Da' de voinic, esti voinic; oare mai poti să ridici, ca altădată, zece puduri cu o singură mînă? Răposatul tatăl

tău, iartă-mă, cît era el de sucit, dar a făcut o treabă bună că ti-a tocmit un elvetian ca să te dăscălească. Iii minte cum vă băteati cu pumnii; asta parcă, se numea gimnastică? Ei, dar ce m-am pus pe atîta cotco-

t 29

dăceală; 1-am întrerupt pe domnul Pansin (niciodată nu-i pronunta numele cum se cuvine, adică Pansin). De altfel, mai bine să ne luăm ceaiul. Haidem pe terasă. Avem o frisca renumită - nu ca la Londrele și la Parisurile voastre. Haidem, haidem! Iar tu, Fediusa, dă-mi mîna. O, da' ce mînă mare ai! La bratul tău, nu poti cădea.

Cu totii se sculară și se îndreptără spre terasă, în afara de Ghedeonovski, care o sterse englezeste, în tot timpul con vorbirii dintre Lavretki, stăpîna casei, Pansin și Marfa Timofeevna, el stătuse într-un ungher, clipind atent și tuguindu-si buzele cu o curiozitate copilărească: acum se grăbea să umple orașul de vesti în legătură cu noul oaspete.

În aceeași zi, pe la ceasurile unsprezece seara, iată ce se petreceea în casa doamnei Kalitina. Jos, în pragul salonului, prințind un moment prietic, Vladimir Nikolaici își luă râmas-bun de la Liza și-i spuse, tinând-o de mână: „Dumneavoastră stiti ce mă atrage aici; stiti de ce vin mereu în casa asta. Aici cuvintele nu-si mai au rostul, cînd si asa totu-i clar.” Liza nu-i răspunse nimic. Fără să zîmbească, de-abia ridică din sprîncene și, rosind, își atinti privirea în dusumea, dar nu-si retrase mîna. Iar sus, în odaia Marfei Timofeevna, la lumina candelei atîrnate în fata icoanelor vechi și sterse, Lavretki sedea într-un fotoliu, cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fata în palme. Bătrînica, stînd dinaintea lui, îi mîngîia părul, din cînd în cînd, fără să rostească vreun cuvînt. El râmase acolo mai bine de un ceas; după aceea își luă râmas-bun de la stăpîna casei. Aproape nimic nu-i spuse bătrînei și bunei sale prietene; dar nici ea nu-l descusu... Ce rost ar fi avut vorbele? Despre ce să-1 mai descoasă? și fără asta ea înțelegea totul, și fără asta îl compătimea pentru toate suferințele ce-i umpleau inima peste măsură.

30

t

Capitolul VEI

Feodor Ivanovici Lavretki (sîntem nevoiți să cerem îngăduința cititorului de a întrerupe, pentru un timp, firul povestirii noastre) se trăgea dintr-o spătă veche de nobili. Strâmosul familiei venise din Prusia, pe vremea cneazului Vasili cel Orb, care-1 dăruise cu două sute de deseatine de pămînt, în regiunea Bejetk. Multi dintre urmării săi au avut felurite slujbe, s-au oplosit pe lîngă cneji și oameni de vază prin voievodate îndepărtate, dar nici unul nu s-a înăltat mai sus de stolnic și n-a agonisit avere mare. Cel mai însemnat dintre toți Lavretkii a fost strâbunicul de sînge al lui Feodor Ivaiiîci și anume Andrei, un om aspru, îndrăznet, destept și viclean. și astăzi gura lumii mai pomeneste de samavolnicile sale, de firea-i turbată, de dărmicia nesăbuită și de lăcomia lui fără sat. Era foarte gras și înalt de statură. Avea o fată smeadă și nu purta barbă; graseia și părea adormit. Dar, cu cît vorbea mai încet, cu atît mai tare tremurau toti cei din jurul lui. și-a găsit nevastă pe măsura lui: avea ochii bulbucati, nasul coroiat, fata galbenă și rotundă. Se trăgea din neam de tigani, era artăgoasă și răzbunătoare, cu nimic mai prejos de bărbatul său, care o dată era cît pe ce s-o omoare, dar căruia ea nu-i putuse supraviețui, cu toate că se ciondânișe cu el o viată întreagă. Fiul lui Andrei și bunicul lui Feodor, Piotr, nu semăna cu tatăl său; a fost un boier oarecare de la tară, cam zănatnic, certăret și mototol, brutal, fără să fie rău, ospitalier și amator de vînători cu cîini. Trecuse de treizeci de ani cînd a mostenit de la tatăl său două mii de iobagi, strunuti cu străsnicie. El însă i-a lăsat curînd

de capul lor, a vîndut o parte de mosie si a răsfătat slujitorimea de la curte. Ca niste gîndaci se adunau din toate părtile oameni de nimic, cunoscuti si necunoscuti, umplînd conacul lui mare, primitor si neîngrijit. Toti se ghif-tuiau cu ce se nimarea, dar pe sâturate, beau pînă se îmbătau

1

t 31

si sterpeleau tot ce se putea, proslăvind si preamăring pe stăpinul cel blînd; iar acesta, cînd nu-i erau boii acasă, îsi preacinstea si el oaspetii numindu-i trîntori si lichele, dar fără ei îl prindea urîtu. Nevasta lui Piotr Andreici era o femeie smerită; o luase dintr-o familie megiesă, după alegerea si din porunca tatălui său; fi zicea Anna Pavlovna. Ea nu se amesteca în nimic. Primea cu căldură oaspeti si-i plăcea să plece în vizite cu trăsura, desi zicea că pudratul părului era moartea ei. „Îți pun, povestea ea la bătrînete, o căciulă tuguiată de pîslă în cap, îti piaptă tot părul în sus, ti-1 ung cu seu, ti-1 presară cu faină, îti îngig agrafe de fier, de nu mai izbutesti să-1 speli după asta; iar în vizită nu poti merge nepudrată, s-ar simti jignite gazdele.” Îi plăcea să plece la plimbare cu trăpasii. Era gata să joace cărti de dimineată pînă seara si totdeauna acoperea cu mînă a cîstigul de cîteva copeici ce-i revnea, cînd se întîmpla ca bărbatu-său să se apropie de masa de joc. hi schimb toată zestrea ei, toti banii, i-a dat în administrarea lui irresponsabilă. Ea i-a făcut doi copii: un fecior, Ivan, tatăl lui Feodor, si o fîică, Glafira.

Ivan n-a fost crescut în casă, ci la o mătusă bătrînă si bogată, printesa Kubenskaia, care l-a juruit ca mostenitor (altfel tatăl său nu l-ar fi dat); îl îmbrăca păpusă, îi angaja fel si fel de profesori, l-a dat pe mîna unui frantuz, fost abate, discipol de-al lui Jean-Jacques Rousseau, un oarecare monsieur Courtin de Vaucelles, un sarlatanabil si rafinat, după spusele ei, la finefleur a emigrantilor, hi cele din urmă ea se căsători cu această finefleur si, apropiindu-se de saptezeci de ani, trecu pe numele lui toată avereia sa; curînd după aceea, sulemenită, parfumată cu ambră à la Richelieu, încunjurată de arăpasi, de cătei cu picioare subtiri si de papagali guralivi, a murit pe o canapelută strîmtă de mătase, stil Ludovic al XV-lea, în mîini cu o tabacheră de email lucrată de Petitot; si a răposat părăsită de sot: linguritorul domn Courtin a preferat s-o steargă la Paris cu banii ei. Ivan împlinise de-abia nouă-

32

t

sprezece ani cînd i-a căzut această năpastă pe cap (aveam în vedere căsătoria printesei, nu moartea ei). N-a vrut să mai rămînă în casa mătusii sale, unde - din mostenitor bogat - s-a trezit pe neasteptate un întretinut. La Petersburg, societatea în care crescuse si-a închis portile în fata lui. Simtea aversiune la gîndul că va intra într-o slujbă grea si obscură, pornind de la treapta cea mai de jos (lucrurile se petreceau chiar la începutul domniei împăratului Alexandru I).

A fost nevoit, vrînd-nevrînd, să se întoarcă la tatăl său, la tară. Cuibul natal i se păru murdar, sărăcăcios si dărăpănat; la fiecare pas se simtea jignit de felul de viată din acest fund de stepă si de atmosferă apăsătoare de aici. Plictiseala îl macină, în schimb, nici ceilalți ai casei, în afară de maică-sa, nu-l priveau cu ochi buni. Tatălui său nu-i plăceau apucăturile lui de om de capitală: fracurile, jabourile, cărtile, flautul, aspectul îngrijit, în care vedea — nu fără temei — o delicate nemăsurată. La fiecare pas se plîngea si bodogănea împotriva fiului. „Nimic nu-i place aici, spunea el, la masă face mofturi, nu mânîncă, nu poate suferi aerul închis si duhoarea oamenilor, vederea betivanilor îl

indispune, să nu îndrăznesti să te bată fată de el, slujbă nu vrea să ia: cică i-ar fi subredă sănătatea. Ptiu, ce mai răzgâiat! și toate-i vin de-acolo că și-a împuiat capul cu Voltaire." Bătrînul nu-1 înghețea pe Voltaire și cu atât mai mult pe „ereticul" de Diderot, desi nu citise nici un rînd din operele lor: cititul nu era de el. Piotr Andreici nu gresea: într-adevăr, și Diderot și Voltaire erau în capul fiului său, și nu numai ei — ci și Rousseau, Raynal, Helvetius și mulți alti autori asemenea lor se aflau în capul lui, dar numai în cap. Fostul dascăl al lui Ivan Petrovici, abate în retragere și enciclopedist, s-a multumit să îmbuibe capul elevului său cu toată înțelepciunea veacului al XVIII-lea; iar acesta umbla plin de ea. Înțelepciunea se afla în el, dar fără să se amestece cu săgele lui, fără să-i pătrundă în suflet și fără să se manifeste prin convingeri nestrămutate... Dar oare i se putea

t 33

pretinde unui tînăr, acum cincizeci de ani, să aibă convingeri, cînd nici astăzi nu am ajuns pînă la ele? Ivan Petrovici îi stingherea în același timp pe cei ce veneau în casa părintelui său; lui îi era silă de dînsii, iar el le insufla teamă; și nici cu sora sa Glafira, mai mare cu doisprezece ani, nu se înțelegea în nici un chip. Glafira era o ființă stranie: urîtă, cocosată, slabă, cu ochii severi larg deschisi, și cu buzele subțiri și strînse, semănă la fată, la glas și în miscările sale iuti și colturoase cu bunica ei, tiganca, nevasta lui Andrei.

Dîrză și autoritară, nici nu voia să audă de măritis, întoarcerea lui Ivan Petrovici i-a displăcut în mod vădit; cît timp printesa Kubenskaia 1-a tinut la dînsa, ea nădăduia să primească cel putin o jumătate din mosia părintească: și la zgîrcenie aducea cu bunica. Pe lîngă asta, Glafira îl pizmuia pe fratele său, care era atât de învătat, vorbea atât de frumos frantuzeste, cu accent parizian, iar ea abia dacă putea pronunta „bonjour" și „comment vousportez-vous?" Ce-i drept, părintii săi nu pricepeau nici o boabă frantuzeste, dar asta nu putea s-o consoleze. Ivan Petrovici nu stia ce să mai facă de alean și de urît. A stat doar un an la tară, fără să iasă nicăieri, dar și acela i s-a părut cît un deceniu. Numai fată de maică-sa își mai usura inima și stătea ceasuri întregi în odăile-i joase, ascultînd pălăvrăgeala simplă a acestei femei blînde și ghiftuindu-se cu dulceturi. S-a întîmplat ca printre cameristele Annei Pavlovna să fie o fată foarte frumusică, cu ochi senini și blînzi, cu trăsături delicate, numită Malania, o fată cuminte și modestă. Ivan Petrovici a pus ochii pe ea cum a văzut-o și s-a îndrăgostit de ea: a îndrăgit mersul ei sfios, răspunsurile timide, glasul linistit și surîsul blînd. Cu fiecare zi ce trecea, ea-i părea mai drăguță. și fata s-a legat de Ivan Petrovici cu toată puterea inimii, cum numai tinerele rusoaice stiu să se ataseze, și i s-a dat. Într-o curte boierească de la tară nici o taină nu poate fi păstrată multă vreme. În curînd toată lumea stia de legătura cuconasului cu Malania. În sfîrsit, vestea a ajuns și la

34

t

urechile lui Piotr Andreici. În alte împrejurări se prea poate ca el nici să nu fi luat în seamă o întîmplare atât de mărunță; dar părintele avea de mult pică pe fiul său și n-a pierdut prilejul de a-1 rusina pe înțeleptul filfizon din Petersburg. S-a stîr-nit o furtună de tipete și de urlete. Pe Malania au închis-o într-o magazie. Ivan Petrovici a fost chemat în fața tatălui său. La auzul strigătelor, Anna Pavlovna a venit în fugă. Ea a încercat să-si linistească bărbatul; dar Piotr Andreici nu mai voia să audă nimic. Ca un uliu s-a năpustit asupra feciorului său, 1-a făcut destrăbălat, ateu, fătarnic; cu acest prilej și-a revărsat tot veninul ce-i clocea în suflet împotriva printesei Kubenskaia, 1-a împroscat cu vorbe de

ocără. La început, Ivan Petrovici a tăcut și și-a păstrat cumpătul; dar cînd părintele a avut năstrusnicul gînd de a-1 ameninta cu o pedeapsă umilitoare, el n-a mai putut răbda.

„Ereticul de Diderot a ajuns iarăsi la ordinea zilei, s-a gîndit el, ei bine, cel putin să-1 pun la treabă; asteptati putin, am să vă uimesc pe toti.” și pe loc, Ivan Petrovici i-a răspuns tatălui său, cu glas liniștit și domol, desi un tremur ascuns îi încrește carnea, că degeaba îl învinuiește de destrăbălare, că, desi nu caută să-si acopere vina, el nu se dă în lături ca să îndrepte lucrurile, cu atît mai mult cu cît se socotește deasupra oricăror prejudecăți, si anume că-i gata s-o ia de nevastă pe Malania. Rostind aceste cuvinte, Ivan Petrovici si-a atins, fără îndoială, telul: într-atît 1-a uitat pe Piotr Andreici, încît acesta doar si-a holbat ochii si a amutit o clipă; dar numai decât si-a venit în fire si — cum era într-un cojocel din blană de veverită si cu picioarele goale în papuci — s-a năpustit cu pumnii asupra lui Ivan Petrovici care, ca înadins, era pieptânat â la Titus în ziua aceea si purta un frac englezesc nou de culoare albastră, cizme cu ciucuri si pantaloni ferchesi din piele de elan, ca turnati pe trup. Anna Pavlovna a tipat ca din gură de sarpe si si-a acoperit fata cu mîinile, iar feciorul său a zbughit-o la fugă prin toată casa, s-a năpustit în curte, a sărit în grădina de zarzavat, a fugit în

M •\$\$•

f*&f:

t 35

livadă, din livadă a fîsnit în drum si a tot alergat fără să-si întoarcă privirile pînă cînd, în sfîrsit, n-a mai auzit în urmă tropăitul greoi al pasilor tatălui său, nici tipetele acestuia, gîtuie si întrețăiate... „Stai, potlogarule! striga acesta din răsputeri. Stai, că de nu, am să te blestem!” Ivan Petrovici s-a ascuns la un gospodar vecin, iar Piotr Andreici s-a întors acasă istovit cu totul si nădusit si a declarat, de-abia trăgîn-du-si suflarea, că fiul său n-are să capete de la dînsul nici binecuvîntare, nici mostenire.

A poruncit să fie arse toate cărtile lui prostesti, iar Malania să fie dusă pe sus în satul cel mai îndepărtat. S-au găsit oameni buni care s-au pus pe urma lui Ivan Petrovici si i-au dat de stire despre toate cele. Rusinat si fierbînd de mînie cum era, feciorul s-a jurat să se răzbune pe tatăl său si, în aceeași noapte, a pîndit căruta târânească în care era dusă Malania. A răpit-o, a fugit cu dînsa călare în orasul cel mai apropiat si s-au cununat. Bani i-a dat vecinul, fost marinăru cu inima miloasă si vesnic beat, strănic amator de felurite isprăvi nobile, cum le spunea el. A doua zi, Ivan Petrovici i-a scris lui Piotr Andreici o scrisoare ironică, politicoasă si rece; iar el a plecat în satul unde locuia vîrul său de-al treilea, Dmitri Pestov, cu sora lui, Marfa Timofeevna, pe care cititorii o cunosc. Le-a povestit totul, le-a adus la cunoștință că-i gata să plece la Petersburg, să-si caute o slujbă, si i-a implorat să-i găzduiască totia cel putin un timp. La cuvîntul „sotie”, a izbucnit într-un plîns amar si, cu toată învătătura si filozofia căpătate în capitală, s-a aruncat cu umilintă la picioarele rudelor sale, ca un tăran sărac, si s-a încchinat cu fruntea pînă la pămînt. Oameni milosi si buni, fratii Pestov i-au primit cu drag rugămintea. El a stat la veri cam vreo trei săp-tâmîni, asteptînd în taină ca tatăl său să-i răspundă la scrisoare, dar n-a venit nimic si nici nu se putea să vină. Aflînd de cununia fiului său, Piotr Andreici a căzut la pat si a interzis cu străsnicie să se mai pomenească în fatala lui numele

36

t

lui Ivan Petrovici. Numai maică-sa, fără stirea sotului, s-a împrumutat la protopop si i-a trimis cinci sute de ruble, în asignate, precum si o iconită sotiei sale. S-a temut să scrie,

dar i-a trimis vorbă lui Ivan Petrovici, printr-un om al ei, un tăran uscătiv, care putea să calce pe zi câte saizeci de verste, să nu-si facă prea mult sănge rău, că poate o da Dumnezeu și totul se va pune la cale, iar părintele se va îmbuna; că și ea și-ar fi dorit o altă noră, dar se vede că asta a fost voia Domnului; de aceea ea îi trimite Malaniei Sergheevna binecuvântarea sa părintească. Tăranul uscătiv a căpătat o rublă, a cerut învoie s-o vadă pe noua cucoană, cu care era cumătru, i-a sărutat mîna și a dat fuga acasă.

Iar Ivan Petrovici a plecat la Petersburg, cu inima usoară, îl aștepta un viitor necunoscut. Poate îl ameninta sărăcia, dar se despărțise de nesuferita viață de la tară și mai întâi de toate nu-si trădase dascălii. El, pe drept cuvînt, „a pus în aplicare” și a tradus în fapt ideile lui Rousseau, Diderot și la Declaration des droits de l'homme. Sentimentul datoriei împlinite, al izbînzii și cel de mîndrie îi umpleau inima; și nici despărțirea de soție nu 1-a speriat prea mult; 1-ar fi încurcat mai curînd îndatorirea de a trăi necontentit cu ea. Acest lucru fiind îndeplinit, trebuia să se apuce de altele, în pofida așteptărilor sale, la Petersburg i-a mers din plin: printesa Kubenskaia, pe care monsieur Courtin apucase să-o părăsească, dar care încă n-avusese vreme să moară, pentru a-si spăla, măcar în parte, vina fată de nepot, 1-a recomandat la toti prietenii să i-a dăruit cinci mii de ruble — aproape cei din urmă bănisori ai ei - precum și un ceas Lepic cu monograma lui într-o ghirlandă de cupidoni. Nu se împliniseră nici trei luni, când fu numit pe lîngă ambasada rusă din Londra și trecu marea cu cea dintîi corabie englezescă cu pînze care pleca (pe atunci nici nu se stia de vapoare). La cîteva luni primi o scrisoare de la Pestov. Acest mosier cumsecade îl felicită pe Ivan Petrovici pentru nasterea unui fiu, venit pe lume în satul Pokrovskoe

t 37

la 20 august 1807, căruia î se dăduse numele de Feodor, în cinstea sfîntului mucenic Feodor Stratilat. Din pricina marii sale slăbiciuni, Malania Sergheevna i-a scris numai cîteva rînduri; dar și aceste putine rînduri 1-au uimit pe Ivan Petrovici: el nu stia că Marfa Timofeevna o învătase să scrie. De altfel, Ivan Petrovici nu s-a lăsat legănat prea mult de emotia plăcută a sentimentului patern; el îi făcea curte uneia din celebrele Phryne sau Laî's ale timpului (pe atunci numele clasice mai erau la modă). Pacea de la Tilsit de-abia fusese încheiată și toată lumea se grăbea să petreacă, toti erau cuprinși de un vîrtej nebun; ochii negri ai unei frumoase sprintare i-au sucit capul. Nu prea dispunea de bani, în schimb avea noroc la jocul de cărti, legă cunoștințe, lua parte la tot felul de petreceri. Intr-un cuvînt, îi mergea cît se poate de bine.

Capitolul IX

Multă vreme bătrînul Lavretki nu i-a putut ierta fiului său această căsătorie. Dar dacă, la vreo jumătate de an, Ivan Petrovici s-ar fi înfătisat înaintea lui că capul plecat și i-ar fi căzut la picioare, părintele 1-ar fi iertat, după ce 1-ar fi dojenit cumsecade și 1-ar fi ciocănît usor cu bastonul, ca să-1 sperie. Ivan Petrovici însă se afla în străinătate și, pare-se, prea putin se sinchisea. „Taci! Cată-ti de treabă! îi răspunde Piotr Andreici de fiecare dată soției sale, când aceasta încerca să-1 îmbuneze; tîngăul să se roage lui Dumnezeu pentru mine, zi și noapte, că nu 1-am blestemat. Răposatul taică-meu 1-ar fi omorât pe acest netrebnic cu mîinile sale și bine ar fi făcut.” Auzind asemenea vorbe înfricosătoare, Anna Pavlovna numai își făcea cruce pe furis. Cît despre soția lui Ivan Petrovici, la început Piotr Andreici nici nu voise să audă de ea, ba chiar -

38

t

primind de la Pestov o scrisoare, în care acesta amintea între altele și de noră-sa — a poruncit să î se spună că nu are nici un fel de cunoștință despre vreo noră. Socoteste însă de datoria lui să-1 prevină că legile interzic găzduirea unor iobage fugite de pe mosiile boieresti. Mai tîrziu, cînd a aflat de nasterea nepotului, bâtrînul s-a mai muiat, a poruncit să se aducă vesti, ca din întîmplare, despre starea sănătății lăuzei și i-a trimis ceva bani, tot ca din partea altcuiva.

Fedea încă nu împlinise un an, cînd Arma Pavlovna a căzut la pat grav bolnavă. Cu cîteva zile înainte de a-si da obstescul sfîrsit, cînd nu se mai putea urni din pat, cu lacrimi sfioase în ochii ei stinsi, i-a spus cu limbă de moarte bărbatului său, fată de duhovnic, că doreste să-si vadă nora pentru a-si lua rămas-bun de la el să si a-si binecuvîntă nepotul. Boierul, amărît, a linistit-o și a trimis de îndată caleasca să după noră, numind-o, pentru întîia oară, Malania Sergheevna. Aceasta a sosit cu fiul său și cu Marfa Timofeevna, care în ruptul capului n-a vrut să-l lase singură, lipsită de apărare. Mai mult moartă decît vie, Malania Sergheevna a intrat în cabinetul lui Piotr Andreici. În urma ei, dădaca îl aducea pe Fedea. Piotr Andreici a privit-o în tăcere; ea s-a apropiat de mâna lui, buzele-i tremurînde abia închipuiră o sărutare mută.

— Ei, boieroaică nou-noută, ziua bună, rosti acesta într-un sfîrsit; hai să mergem la cucoana.

Stăpînul s-a ridicat și s-a aplecat asupra lui Fedea; copilul a zîmbit și s-a întins minutele albe spre dînsul. Astă 1-a răscolit pînă în adîncul sufletului pe bâtrîn.

— Of, părăsitule, cuvîntă el. M-am înduplecăt în locul tatălui tău; n-am să te las, puisorule!

De cum a intrat în dormitorul Armei Pavlovna, Malania Sergheevna a căzut în genunchi lîngă usă. Arma Pavlovna i-a făcut semn să se apropie de pat, a îmbrătăsat-o și i-a binecuvîntat fiul; apoi, întorcîndu-si către sotul său fata răvăsită de nemiloasa boală, dădu să-i vorbească...

t 39

- stiu, stiu ce vrei să mă rogi, zise Piotr Andreici, nu te întrista: ea va rămîne la noi, și pe Vanka am să-1 iert, de dragul ei.

Anna Pavlovna a făcut o sfortare să prindă mina bărbatului său și a apropiat-o de buze. În seara aceleiasi zile, și-a dat sufletul.

Piotr Andreici s-a tinut de cuvînt. I-a dat de stire fiului că, în amintirea ceasului de pe urmă al mamei sale și de dragul pruncului Feodor, îi trimită binecuvîntarea părintească, iar pe Malania Sergheevna o primește în casa lui. I s-au rînduit două camere într-o aripă a conacului, la mezanin, și a fost prezentată celor mai de seamă oaspeti ai lui Piotr Andreici, brigadierul chior Skurehin și sotia acestuia; i-a mai dăruit două fete serbe și un fecior, ca băiat de dîrvală. Marfa Timofeevna și-a luat rămas-bun, căci prinsește ură pe Glafira, și într-o singură zi se certă cu ea de vreo trei ori.

La început, bieteui femei i-a fost greu și silnic. Mai tîrziu s-a deprins treptat și cu socrul său. și acesta s-a obisnuit cu ea, ba chiar a îndrăgit-o, desi aproape niciodată nu-i vorbea; iar în cuvintele lui cele mai binevoitoare se simtea un involuntar dispre. Malania Sergheevna suferea cel mai mult de pe urma cumnatei sale. Glafira, încă de pe cînd trăia maică-sa, pușese mâna cu încetul pe conducerea întregii gospodării. Incepînd cu tatăl său, toti i se supuneau. Fără voia ei nu se dădea nici o bucătică de zahăr. Mai bine ar fi murit decît să-si împartă autoritatea cu o altă gospodină, și încă cu cine! Cununia fratelui său o

îndîrjise mai tare decît pe Piotr Andreici: ea se hotărîse s-o învete minte pe parvenită, și Malania Sergheevna îi ajunse roabă din prima clipă. Dar oare cum s-ar fi putut lupta cu autoritara și trufasa Glafira, ea, care era supusă, mereu sfioasă, speriată și cu sănătatea subredă? Nu trecea o zi fără ca Glafira să nu-i amintească de starea ei de altădată sau să n-o laude că nu uită cine a fost. Malania Sergheevna s-ar fi împăcat bucuros cu aceste aduceri-aminte

40

t

si laude, oricât de amare ar fi fost ele..., dar i 1-au luat pe Fedea; aceasta a mîhnit-o îngrozitor de adînc. Sub pretextul că ea nu-i în stare să se îngrijească de creșterea lui, aproape că nu avea voie să-1 vadă. Glafira s-a apucat de educatia copilului care a trecut sub întreaga-i oblăduire. Profund îndurerată, Malania Sergheevna a încercat să-1 roage, prin scrisori, pe Ivan Petrovici să revină cît mai repede, însusi Piotr Andreici dorea să-si vadă feciorul. Dar acesta se mărginea numai la scris, îi multumea părintelui său pentru grija arătată sotiei lui și pentru banii trimisi. Făgăduia să vină în curînd - dar nu venea, în sfîrsit, anul 1812 1-a adus din străinătate, întîlnindu-se după sase ani de despărțire, tatăl și fiul s-au îmbrătisat și nici n-au pomenit de zîzania lor de altădată. Nici nu era momentul. Toată Rusia se ridicase împotriva vrăjmasului. Amîndoi au simtit că le curge prin vine sânge rusec. Piotr Andreici a echipat, pe socoteala sa, un regiment întreg de voluntari. Însă războiul s-a isprăvit și primejdia a trecut. Ivan Petrovici a început iarăși să se plătisească. Ceva îl atrăgea din nou undeva, departe, spre lumea cu care se deprinsese și unde se simtea că la el acasă. Malania Sergheevna nu 1-a putut retine, căci ea prea prea putin în ochii lui. Nici speranțele ei nu s-au adeverit: a fost și sotul ei de aceeași părere — că-i mult mai potrivit ca Glafira să se îngrijească de educatia lui Fedea. Nefericita sotie a lui Ivan Petrovici n-a putut îndura lovitura, n-a suportat cea de-a doua despărțire; în câteva zile s-a stins, resemnată. Toata viața nu stiu să se opună nimănui și nici cu boala nu s-a luptat. Nu mai putu vorbi, umbrele morții se lăsaseră pe fata ei; totusi trăsăturile chipului său mai păstrau întipărite, ca altădată, o nedumerire răbdătoare și smerita blîndete dintotdeauna. Cu aceeași supunere mută a privit-o pe Glafira și, ca și Anna Pavlovna, care pe patul de moarte i-a sărutat mâna lui Piotr Andreici, ea și-a plecat buzele pe mâna Glafirei, căreia i 1-a încredintat - tocmai ei - pe singurul său fiu. Asa și-a sfîrsit t

41

zbuciumul pămînteian fiinta asta blîndă și linistită, smulsă cine stie de ce din glia de bastină și aruncată numai decît, ca un copăcel scos din pămînt, cu rădăcinile în bătaia soarelui. Fiinta asta s-ă ofilit, s-a prăpădit fără urmă, și nimănui nu i-a părut râu după dînsa. Pe Malania Sergheevna au regretat-o doar cameristele sale și pe deasupra Piotr Andreici. Bătrînul a simtit că-i lipseste prezenta ei tăcută. „Rămas-bun, smerita mea! lartă-mă”, sopti și se plecă adînc, luîndu-si adio de la ea pentru cea din urmă oară, în biserică. Iar cînd i-a aruncat pe mormînt un pumn de tărînă, a plîns.

Nici bătrînul n-a dus-o prea mult, a mai trăit vreo cinci ani. În iarna lui 1819 s-a stins și el din viață, linistit, la Moscova, unde se mutase cu Glafira și cu nepotul lui, lăsînd cu limbă de moarte să fie înmormînat alături de Anna Pavlovna și de „Malasa”. Pe atunci Ivan Petrovici se găsea la Paris, în călătorie de plăcere; el s-a retras din serviciu curînd după 1815. Cînd aflat de încetarea din viață a tatălui său, s-a hotărît să se întoarcă în Rusia. Avea de pus la cale treburile mosiei. De altfel și Fedea, după cum îi scria Glafira, mergea

pe al treisprezecelea an si venise timpul să se ocupe serios de educatia lui.

Capitolul X

Ivan Petrovici se întoarse în Rusia angloman. Purta părul tăiat scurt, plastronul cămăsii scrobit, redingotă de culoarea măzării, cu pulpane lungi si cu o multime de gulere. I se citea pe fată o expresie acră, în gesturi vădea ceva tăios si în același timp indiferent, rostea cuvintele printre dinti, avea izbucniri dogite de rîs, nu zîmbea, discuta numai probleme politice si politico-econornice, era pasionat după roastbeef-ul în sînge si vinul de Porto — într-un cuvînt totul în el amintea Marea Britanie. Spiritul ei parcă îi pătrunse si în oase. Dar — lucru

42

I.S. TURGHENIEV

ciudat! - transformat în angloman, Ivan Petrovici ajunse în același timp patriot sau cel putin asa își zicea, desi aproape nu cunostea Rusia, nu tinea la nici un obicei rusesc, iar ruseste se exprima într-un mod ciudat. În discutii obisnuite, graiul său greoi si molîu era împestritat de barbarisme. Dar de îndată ce venea vorba de probleme mari, Ivan Petrovici folosea expresii de felul acesta: „Să manifestăm noi dovezi de autoasiduitate” sau „acestea nu concordă cu însăsi natura circumstantei” etc. Ivan Petrovici aduse cu sine cîteva planuri, în manuscris, cu privire la organizarea si îmbunătătirea vietii de stat, era nemultumit peste măsură de tot ce vedea, lipsa unui sistem îl învenina mai cu seamă. Înflinindu-se cu sora sa, Ivan Petrovici — de la primele cuvinte — îi aduse la cunoștință intentia de a introduce prefaceri radicale. La mosia lui, de acum înaînte toate vor trebui să meargă după un sistem nou. Glafira Petrovna nu-i răspunse nimic, scrîsni numai din dinti si se gîndi: „Atunci eu ce-o să mă fac?” Dar sosind la tară, împreună cu fratele si cu nepotul său, ea se linsti foarte curînd. Într-adevăr, în casă avură loc unele schimbări: pripăsitii si trîntorii fură izgoniti numaidecît. Printre acestia căzură victime două femei bâtrîne, una oarbă, iar cealaltă paralizată si încă un maior neputincios, de pe vremea asediului cetății Oceakov, pe care — din pricina lăcomiei sale, ce-i drept remarcabile — îl hrăneau numai cu linte si cu pîine neagră. Tot asa s-a dat ordin ca oaspetii de altădată să nu mai fie primiti: pe toti acestia îi înllocui un vecin depărtat, un oarecare baron, blond si scrofulos, cu educatie foarte aleasă si extrem de prost. Se aduse mobilă nouă de la Moscova, apărură scuipători, clopotei si lavoare. Prinziporul începu să fie servit altfel. Vinurile străine izgoniră votca si lichiorurile de casă; servitorilor li se făcură livrele noi; pe blazonul familiei se adăugă inscriptia: in recto virtus. În fond, autoritatea Glafirei nu scăzu cu nimic: toate plătile si cumpărăturile depindeau, ca si altădată, de ea. Valetul adus din străinătate,

t 43

un alsacian, a încercat să se măsoare cu ea, si-a pierdut postul, cu toate că boierul îl proteguia. Cît despre gospodărie, administrarea mosiilor (Glafira Petrovna se băga si în aceste treburi), cu toată intentia lui Ivan Petrovici, exprimată de atîtea ori, de a insufla o viată nouă acestui haos — toate au rămas ca si în trecut. Numai dijma s-a mărit pe ici, pe colo si boierescul a ajuns mai apăsător, iar tăranilor nu li se mai dădea voie să i se adreseze de-a dreptul lui Ivan Petrovici: patriotul își disprețuia prea mult concetătenii. Sistemul lui Ivan Petrovici i-a fost aplicat, în adevăratul înțeles al cuvîntului, numai lui Fedea; într-adevăr, educatia lui a suferit „o prefacere radicală”: de el s-a ocupat exclusiv tatăl său.

Capitolul XI

înainte de întoarcerea lui Ivan Petrovici din străinătate, Fedea se afla, după cum s-a mai spus, pe mîinile Glafirei Petrovna. Încă nu împlinise opt ani cînd încetase din viață mama sa. El n-o putea vedea în fiecare zi și de aceea o îndrăgise cu înflăcărare. Amintirea ei — cu fata palidă și liniștită, cu privirile triste și cu dezmembrările sfioase - se întipărise pe vecie în inima lui. Întelegea însă nedeslusit rostul ei în casă. Își dădea seama că între el și ea era o opreliste, pe care ea nu îndrăznea să nici nu putea să-o înfriță. De părintele său se ferea, și nici Ivan Petrovici nu-l dezmembră vreodată. Bunicul rareori îl mîngîia pe cap și-i dădea voie să-i sărute mîna, îl numea însă căpcăun și-l socotea prostut. După moartea Malaniei Sergheevna, mătusa îl luase cu totul în mîni. Fedea se temea de ea. Îi era frică de ochii-i străvezii și pătrunzători, de glasul-i tăios. Nici nu îndrăznea să crîc-nească în fața ei; de se întîmplă să se miste că de către pe scaun, ea îl să bodogănească: „Încotro? Sezi liniștit.” Duminicile,

44

t

după liturghie, și se dădea voie să se joace, adică să se pună în mînă un tom gros cu mister, opera unui oarecare Maximovici-Ambodik, intitulată Simboluri și embleme. Cartea cuprindea aproape o mie de figuri, parte din ele foarte enigmâtice, cu tilcuri tot atât de misterioase, în cinci limbi. Cupidon, cu trupul gol și durduliu, juca un rol însemnat printre figurile acestea. Una din ele, denumită Safranul și curcubeul, avea următoarea explicatie: „Efectul acestuia este mai mare”. În dreptulalteia, care reprezenta Bît lanul zburînd cu o micsună în cioc, se afla inscriptia: „tie toate, de fapt, îți sănătate cunoscute”. Cupidon și ursul care-să linge Ursulețul însemna: „Încetul cu încetul”. Fedea se uita la aceste figuri; toate-i erau cunoscute pînă la cele mai mici amânunte. Unele, mereu aceleasi și aceleasi, îl sileau să se gîndească să-i trezească imaginatia. Alte distractii n-a cunoscut. Cînd îi veni vremea să învețe limbi străine și muzică, Glafira Petrovna tocmai, cu un salariu de nimic, o fată bătrînă, o sudeză cu ochi de iepure, care cu chiu, cu vai, vorbea frantuzeste și nemteste și de bine, de rău, cînta la pian, iar pe deasupra stia foarte bine să pună castraveti la murat. Cu această învățătoare, cu mătusa și cu Vasilievna, o jupîneasă bătrînă, Fedea petrecu patru ani încheiați. Se întîmplă să rămînă multă vreme într-un ungher cu Emblemele sale, sedea și tot sedea... în odăita joasă mirosea a muscată, o luminare de seu ardea cu pîlpîiri pale; un greiere tîrîia monoton, parcă de urît; pendula unui ornic mic tăcănează grăbit pe perete, un soarece zgreqătăna pe furis undeava și rodea tapetul; iar trei fete bătrîne, ca niste ursitoare tăcute, miscau iute andrelele, pe cînd umbrele mîinilor acestora ba goneau, ba tremurau ciudat în semiîntuneric. Gînduri ciudate, tot asa de nedeslusite, roiau în capul copilului. Nimici n-ar fi spus că Fedea-i un copil interesant: era cam palid, dar grăsun, neîndemînătic și clădit grosolan — un adevărat tăran, după expresia Glafirei Petrovna. Paloarea i-ar fi pierit repede din obraz, dacă ar fi fost lăsat

t 45

mai des la aer. Învăța binisor, desi de multe ori se lăsa pe tîn-jala; niciodată nu plîngea. În schimb, din cînd în cînd îl apuca o încăpătînare sălbatică; atunci nu te mai puteai întelege deloc cu el. Fedea nu iubea pe nimeni dintre cei din jurul lui... Vai de inima care n-a iubit din tinerete!

Asa îl găsi Ivan Petrovici și, fără zăbavă, se apucă să-i aplice sistemul lui. „Vreau să fac dintr-însul un om în primul rînd, un homme, îi spuse Glafirei Petrovna, și nu numai om, ci și un spartan.” Ivan Petrovici trecu la executarea planului său îmbrăcîndu-si mai întîi

fiul ca pe un scotian: băietandrul de doisprezece ani începu să umble cu pulpele goale și cu o pană de cocos la beretă. Suedeza fu înlocuită cu un elvetian tînăr, care cunostea gimnastica la perfectie. Muzica, fiind o îndeletnicire nedemnă pentru un bărbat, fu izgonită pentru totdeauna. stiintele naturale, dreptul international, matematicile, tîmplăria, după sfatul lui Jean-Jacques Rousseau, și heraldica, pentru stimularea simturilor cavaleresti — iată ce trebuia să învete viitorul om. Îl trezeau la patru dimineata, numai decât îl udau cu apă rece și-l puneau să facă „manej” în jurul unui stîlp înalt, la capătul unei funii. Mîncă o dată pe zi un singur fel, călărea și trăgea cu arbaleta. La orice prilej ivit își încerca, după pilda părintelui său, puterea vointei și în fiecare seară își scria, într-un registru special, raportul zilnic și impresiile. La rîndul lui, Ivan Petrovici îi da povete în frantuzeste, în care-1 numea monfils și i se adresa cu vous. În ruseste, Fedea îi spunea tatâlui său „tu”, dar nu îndrăznea să sadă jos fată de el. „Sistemul” acesta îl derută pe băiat, îi încurcă mintile și i le strînse ca într-un cleste, în schimb, noul fel de viată avu un efect salutar asupra sănătății sale. La început îl încercări niste friguri, dar în curînd tînărul se în-zdrăveni și ajunse un voinic și jumătate. Tatâl se mîndrea cu el și-1 numea, în limbajul său ciudat, fiu al naturii, opera mea! Cînd Fedea împlini saisprezece ani, Ivan Petrovici socoti de datoria lui să-i insuflă, de cu vreme, dispre fată de sexul fe-

46

t

minin și tînărul spartan, cu sfială în suflet, cu primele tuleie deasupra buzelor, plin de sevă, de putere și de sînge, căuta să pară nepăsător, rece și brutal.

Iar timpul trecea, trecea mereu. Cea mai mare parte a anului, Ivan Petrovici stătea la Lavriki (asa se numea mosia lui principală mostenită de la bătrîni), iar pe vreme de iarnă, pleca de unul singur la Moscova, trăgea la un han, frecventa cu sîrguintă clubul, perora și-si expunea planurile prin saloane și mai mult decât oricând făcea pe anglomanul, pe posacul și pe omul politic. Dar veni anul 1825, aducînd cu sine multe necazuri. Prietenii și cunoștii apropiati ai lui Ivan Petrovici trecu prin grele încercări. Ivan Petrovici se grăbi să plece la tară și să se izoleze în conacul său. Mai trecu un an și Ivan Petrovici se simti deodată rău, slăbi, decăzu. Sănătatea i se subrezise. Liber-cugetătorul începu să umble la biserică și să dea slujbe; europeanul se apucă să facă băi de aburi, să ia prînzul la ora două, să se culce la nouă și să doarmă legănat de trăncăneala bătrînului majordom. Bărbatul politic își arse toate planurile și toată corespondenta, tremura în fata guvernatorului și se ploconea înaintea ispravnicului. Omul cu vointă călită scîncea și se plîngea cînd îi ieșea un buboi sau cînd i se aducea o farfurie cu supă rece. Glafira Petrovna puse din nou stăpînire pe toată gospodăria. Iarăsi începură să umble pe scara din dos vechilii, vătaffi și tăranii cînd veneau la „hoasca cea bătrînă”, cum o numea slujitorii curții. Schimbarea petrecută cu Ivan Petrovici îl uimi peste măsură pe fiul său, care trecuse de optspreezece ani și începusă să gîndească și să se elibereze de sub asuprirea mîinii care-1 apăsa, încă mai înainte băgase el de seamă o nepotrivire între vorbele și faptele tatâlui său, ca și între teoriile lui largi, liberale și despotismu-i mărunt, sec. însă nu se asteptase la o schimbare atât de bruscă. Dintr-o dată, bătrînul cel egoist se dădu pe fată. Tînărul Lavretki se gîndeia să plece la Moscova, să se pregătească pentru universitate, cînd o altă

t 47

năpastă se abătu brusc pe capul lui Ivan Petrovici: orbi. și orbi într-o singură zi, fără speranță de vindecare.

Neîncrezător în stiinta doctorilor rusi, el începu să facă demersuri pentru plecarea în străinătate. Fu refuzat. Atunci își luă fiul și trei ani în sir colindă Rusia, de la un doctor la altul, mutîndu-se necontent din oraș în oraș, aducînd la deznădejde medicii, fiul și servitorimea cu sovâiala și cu nerăbdarea sa. Cînd se întoarse la Lavriki, devenise o cîrpă, un copil, plîngă-cios și cu mofturi. Veniră zile grele. Toti avură de suferit de pe urma lui. Niciodată nu mîncase cu atîta lăcomie și asa de mult. Restul timpului nu era linistit nici el, și nici pe ceilalți nu-i lăsa în pace. Făcea rugăciuni, cîrtea împotriva sortii, se ocăra pe sine însusi, critica politica, sistemele sale, batjocorea tot ce lăudase altădată și cu care se mîndrise, ca și ceea ce impunea cîndva fiului său drept model. Repeta întruna că nu crede în nimic și iarăși făcea rugăciuni. Nu putea suferi nici o clipă singurătatea și le cerea tuturor ai casei să stea tot timpul, zi și noapte, lîngă jiltul lui și să-1 distreze cu povestiri, pe care tot el le întrerupea necontent cu exclamatii, ca de pildă: „Tot ce spuneti e o minciună - fleacuri!”

Cel mai mult avea de suferit Glafira Petrovna. El nu se putea descurca deloc fără dînsa, iar ea îi îndeplinea pînă la capăt toate capriciile, desi uneori nu-i răspundeau numai decît, ca nu cumva glasul să trădeze răutatea ce-o sugruma. și asa, cîrtind mereu, o mai duse bolnavul vreo doi ani și muri în cele dintii zile ale lunii mai, scos pe balcon, la soare. „Glasa, Glaska. Dă-mi o supusoară, o supusoară, proastă bătrî...”, abia bîlbîi limba-i împletecită și fără să sfîrsească ultimul cuvînt, amuti pe veci. Glafira Petrovna, care tocmai atunci însfăcase ceasca de supă din mîinile majordomului, se opri, îl privi în fată pe fratele său, își făcu domol o cruce mare și se îndepărta în tăcere. Fiul lui, care era acolo, la fel nu scoase nici un cuvînt, se sprijini de balustrada balconului și multă vreme își plimbă ochii prin livada înmiresmată și îmbrăcată

48

t

cu totul în verdeată, strălucind sub razele aurii ale soarelui de primăvară. El avea douăzeci și trei de ani; cît de repede și pe nesimtite trecuseră acești douăzeci și trei de ani!... Viata i se deschidea abia de-acum înainte.

Capitolul XII

înmormîntîndu-si părintele și lăsînd în seama aceleiasi Glafira Petrovna grija gospodăriei și supravegherea vechilor, tînărul Lavretki plecă la Moscova, unde-l trăgea intu-itia-i obscură, dar puternică, își dădea seama de lipsurile educatiei sale și avea de gînd, pe cît posibil, să recîstige ceva din timpul pierdut, în ultimii cinci ani citise mult și văzuse cîte ceva. Prin cap îi trecuseră multe gînduri. Orice profesor 1-ar fi invidiat pentru unele cunoștințe; dar, în același timp, nu stia multe lucruri pe care orice licean le stăpînea de multă vreme. Lavretki recunosea că nu era independent; își dădea seama în taină că-i un om ciudat. Anglomanul îi jucase o farsă proastă fiului său. Educatia extravagantă își arăta roadele. Ani în sir se supuse înconștient tatălui său; iar cînd, la urma urmei, înțelese cum stau lucrurile, faptul era împlinit, obiceiurile se înrădăcinaseră. Nu stia să se apropie de oameni. La douăzeci și trei de ani, cu nepotolită sete de dragoste în inima-i umilită, el încă nu îndrăznise să privească vreo femeie drept în ochi. Cu mintea-i limpede și sănătoasă, dar putintel cam greoai, cu înclinarea-i spre încăpătînare, visare și lene, ar fi trebuit să ajungă de timpuriu în viitoarea vietii, pe cînd el fusese tinut într-o izolare nefirească... și iată că cercul vrăjit se destramă, iar el stătea mai departe pe loc, închis în sine însusi. La anii săi era rusinos să îmbraci uniforma studentească; lui însă nu-i păsa că se face de rîs: cel putin aici îi folosi educatia spartană, dezvoltîndu-i disprețul fată de ceea

ce gîndesc altii — si,

t 49

fără nici o sfială, îmbrăcă uniforma de student. Se înscrise la sectia fizico-matematică. Zdravăn, cu obrajii rumeni, cu barba mare, tăcut, făcea o impresie stranie asupra colegilor săi. Acestia nici nu bănuiau că în bârbatul aspru, care venea regulat la cursuri într-o sanie lată de tară, trasă de doi cai, se ascunde aproape un copil. El le părea un fel de pedant ciudat, de care n-aveau nevoie și nu-l căutau, iar el îi oculea, în primii doi ani petrecuti la universitate, legă prietenie cu un singur student, care-i preda limba latină. Studentul acesta, numit Mihalevici, un entuziast și un poet, îl îndrăgi sincer pe Lavretki și, cu totul întimplător, se făcu vinovat de o mare schimbare în soarta acestuia.

O dată, la teatru (Mocealov era pe atunci în culmea gloriei, iar Lavretki nu pierdea nici un spectacol), el văzu o fată într-o lojă de rangul întâi. Cu toate că nici o femeie nu trecea pe dinaintea figurii sale posomorite fără a-1 face să-i tresalte inima, niciodată inima nu-i zvîncă cu atîta putere ca de data asta. Fata sedea nemiscată, cu coatele sprijinite pe marginea îmbrăcată în catifea a lojii. Fiecare trăsătură a chipului său brun, rotund și drăgălas trăda tineretea ei plină de simtire. Un suflet plin de gingăsie se răsfrîngea în ochii săi minunati, în privirea lor atentă și catifelată pe sub genele fine, în zîmbetul fugar al buzelor expresive, în însăsi linia capului, a mîinilor și a gâtului. Era îmbrăcată fermecător. Alături de dînsa sedea o femeie zbîrcită și gălbejită, de vreo patruzeci și cinci de ani, într-o rochie decoltată, cu o tocă neagră pe cap, afisînd un zîmbet sec pe o fată concentrată și inexpresivă; iar în fundul lojii se vedea un bârbat în vîrstă, într-o redingotă largă și cu o cravată mare. Avea un aer de măretie stupidă și un fel de suspiciune servilă în ochii mici. Își cînise favoritii și mustătile. Etala o frunte enormă fără nici o expresie și niste obraji mototoliti - după toate aparentele era general în retragere. Lavretki nu-si mai lua ochii de la fata care-1 uluise. Deodata, usa lojii se deschise și intră Mihalevici.

Aparitia acestui om,

50

t

aproape singurul său cunoscut din toată Moscova, în societatea unicei fete care-i absorbise întreaga atenie, i se păru lui Lavretki ceva semnificativ și în același timp straniu. Privind mai departe la fată, el băgă de seamă că toti cei din lojă î se adresau lui Mihalevici ca unui vechi prieten. Spectacolul de pe scenă încetă să-1 mai preocupe pe Lavretki. Nici Mocealov, care în seara aceea era „în vervă”, nu-i produse impresia obisnuită. Intr-un moment foarte patetic, Lavretki se uită fără voie la frumoasa lui: era aplăcată adînc înainte și obrajii îi ardeau. Sub puterea privirii lui stăruitoare, ochii ei, atintiti spre scenă, se întoarseră domol și se opriră asupra lui... Acești ochi îl urmăriră toată noaptea, hi sfîrsit, se rupsese bariera ridicată artificial. Tremura și ardea; iar a doua zi se duse la Mihalevici. De la acesta află că frumoasa se numea Varvara Pavlovna Korobina. Bâtrînul și bâtrîna, care sedeau lîngă ea în lojă, erau părintii ei; iar el, Mihalevici, îi cunoscuse acum un an, pe cînd se afla în împrejurimile Moscowei, ca meditator vremelnic în familia contelui N. Entuziastul tînăr o descrise pe Varvara Pavlovna cu laude superlatив. „Ascult î-m î, frate, exclamă Mihalevici cu o năvalnică muzicalitate în glas, care-1 caracteriza. Fata astă e o ființă uimitoare, genială, o artistă în adevăratul înteles al cuvîntului și pe deasupra foarte cumsecade.” Observînd din întrebările lui Lavretki impresia făcută asupră-i de Varvara Pavlovna, Mihalevici se arătă dispus să-i fie prezentat și adăugă că se află în relații foarte bune cu dînsii. Generalul cică

nu-i cîtusi de putin orgolios, iar maică-sa e asa de proastă, că aproape dă în gropi. Lavretki se făcu rosu ca focul, bolborosi ceva neînteleș si o luă la fugă. Cinci zile încheiate se luptă cu timiditatea sa; în ziua a sasea, tînărul spartan îmbrăcă o uniformă nou-noută si se puse la dispozitia lui Mihalevici, care, fiind un om al casei, se mărgini doar să-si treacă pieptenele prin păr, si amîndoi plecară la familia Korobin.

t 51

Capitolul XIII

Tatăl Varvarei Pavlovna, Pa vel Korobin, general-maior în retragere, își făcuse veacul la Petersburg, în serviciu, în tinerete trecea drept un dansator abil si un bun ofiter combatant. Din pricina sărăciei sale, a fost aghiotantul a trei generali fără importantă, s-a căsătorit cu fiica unuia dintre acestia, luînd ca dotă douăzeci si cinci de mii de ruble, a prins în amânunt mestesugul instructiei si al paradelor. Cu chiu cu vai, în cele din urmă, după vreo douăzeci de ani, a ajuns la gradul de general si i s-a dat comanda unui regiment. Atunci ar fi fost momentul să se odihnescă si să-si chivernisească, în tihnă, avereia. Tocmai asa se gîndeia si el, numai că a lucrat putintel cam nechibzuit. A născocit un mijloc nou de a pune în circulatie spre folosul său banii statului; sistemul s-a dovedit minunat, însă autorul s-a scumpit la un moment neportun. A fost denuntat; a iesit un bucluc mai mult decît neplăcut: murdar... De bine, de rău, generalul s-a descurcat, totul a fost musamalizat, dar s-a încheiat si cariera lui: a fost sfătuit să treacă în rezervă. Cam vreo doi ani s-a mai vînturat prin Petersburg, nădăjduind că se va cuibări în vreun post convenabil la stat; dar postul n-a dat peste el. Fiică-sa a iesit din pension, cheltuielile cresteau din zi în zi... Călcîndu-si pe inimă, generalul s-a hotărît să se mute la Moscova, unde viata era mai ieftină. A închiriat pe strada Staraia Koniușennaia o casă mititică si joasă, cu blazon de un stînjen pe acoperis, începînd un trai nou de general moscovit în retragere si cheltuind 2 750 de ruble pe an. Moscova-i un oras ospitalier, bucuros să primească pe oricine si cu atît mai mult pe generali. Silueta masivă a lui Pavel Petrovici, care păstra încă ceva din tinuta ostăsească, a început să apară cu regularitate în cele mai alese saloane din Moscova. Ceafa lui dezgolită, cu suvite de păr vopsit si cu panglica soioasă a ordinului

52

t

Sfînta Anna, atîrnînd peste cravata ca pana corbului, a ajuns bine cunoscută tuturor tinerilor plăcîsiti si palizi, care, în timpul dansului, rătăceau posaci printre mesele de joc. Pavel Petrovici a stiut să se impună în societate; vorbea putin si pe nas, după vechiul obicei - desigur, nu cu persoanele cu grad mare. Juca prudent cărti, mînca moderat acasă, iar ca oaspete — cît sase... Despre sotia sa aproape n-aveai ce spune; îi zicea Kalliopa Karlovna; ochiul stîng îi lăcrama, de aceea Kalliopa Karlovna (care, în treacăt fie zis, era de origine nemtească) se socotea femeie simitoare si vesnic se temea de ceva. Părea mereu hămesită si purta rochii înguste de catifea, tocă si brătări vechi suflate cu aur. Singura frică a lui Pavel Petrovici si a Kalliopei Karlovna, Varvara Pavlovna, împlinise de-abia saptesprezece ani cînd a iesit de la pension, unde — chiar dacă lumea n-o considera cea mai frumoasă - era în schimb cea mai desteaptă si cea mai talentată la muzică. Absolvise pensionul cu diplomă de onoare. Nu avea nici nouăsprezece ani, cînd a văzut-o Lavretki pentru întîia dată.

Capitolul XIV

Spartanului parcă i se tăiară picioarele cînd Mihalevici îl introduce în salonul cam

neîngrijit al familiei Korobin și-1 prezentă gazdelor, însă sentimentul de sfială care puse stă-pînire pe el se risipi repede. Bunătatea înăscută a tuturor rusilor părea cam exagerată la general prin afabilitatea-i deosebită, caracteristică oamenilor putin cam scăpătati; generaleasa dispăruse, nu stiu cum, destul de iute. În ceea ce o priveste pe Varvara Pavlovna, aceasta era asa de senină, stă-pînă pe sine si plină de blîndete, că, în prezenta sa, oricine s-ar fi simtit de îndată ca la el acasă. De altfel, toată făptura ei seducătoare, ochii zîmbitori, umerii usor rotunjiti si mîinile

t 53

de un roz-pal, mersul usor si în același timp parcă obosit, însusi sunetul vocii sale, târăgănat si dulce, răspîndeau un farmec vag - ca un parfum fin - dar stăruitor, o încîntare discretă, deocamdată pudică, ceva ce nu se poate exprima în cuvinte, dar care tulbură si trezeste, bineîntele, nu sficiune. Lavretki aduse vorba despre teatru, despre ultimul spectacol. Ea începu îndată o discutie în jurul lui Mocealov si nu se mărgini la simple exclamatii si suspine, ci, cu un spirit feminin pătrunzător, făcu cîteva observatii pertinente cu privire la jocul lui. Mihalevici aminti de muzică. Fără să se intimideze, ea se aseză la pian si cîntă cu siguranță cîteva din mazurcile lui Chopin, la modă în ultimul timp. Veni ora mesei; Lavretki vru să plece, însă fu retinut. La masă, generalul îl trată cu un Laffite bun (pentru acest vin, lacheul generalului plecă în grabă, cu un birjar, pînă la Depret). Seara tîrziu, Lavretki se întoarse acasă si, într-o înmărmurire vrăjită, stătu mult timp fără să se dezbrace, acoperindu-si ochii cu mâna. I se părea că de-abia acum întelegea rostul vietii. Toate prezumtiile si intențiile de pînă atunci se risipiseră dintr-o dată, se făcuseră praf si pulbere. Sufletul întreg i se contopi într-o singură simtire, într-o dorință unică — aceea de a fi fericit, a poseda, a fi iubit, a se bucura de dulcea dragoste a femeii. Din ziua aceea, Lavretki începu să viziteze des casa familiei Korobin. După o jumătate de an, îi făcu Varvarei Pavlovna declaratia de dragoste si o ceru în căsătorie. Cererea îi fu primită. Generalul, de multă vreme, poate chiar în ajunul primei vizite făcute de Lavretki, îl întrebase pe Mihalevici cîti iobagi stăpînea Lavretki; Varvara Pavlovna, care îsi păstrase obis-nuita-i liniste si seninătate sufleteasca tot timpul cît îi făcuse tînărul curte, ba si în momentul declaratiei sale, însăsi Varvara Pavlovna stia foarte bine că are un logodnic bogat; iar Kalliopa Karlovna se gîndi: „Meine Tochter macht eine schone Pârtie” si îsi cumpără o tocă nouă.

54

t

Capitolul XV

Asadar, cererea în căsătorie îi fu primită lui Lavretki, dar cu anumite conditii, în primul rînd, el fu nevoit să părăsească numai decît universitatea. Căci cine se căsătoreste cu un student, si ce idee năstrusnică pe un mosier bogat, în vîrstă de douăzeci si sase de ani, să învete ca un scolar? În al doilea rînd, Varvara Pavlovna îsi luă sarcina să comande si să cumpere trusoul, ba chiar să aleagă si darurile din partea logodnicului. Ea avea destul simt practic, mult gust, o pasiune deosebită pentru confort si o nemărginită abilitate în a si-1 procura. Această abilitate îl uimi cu totul pe Lavretki, cînd - imediat după nuntă - plecă la Lavriki, împreună cu sotia sa. Intr-un rădvan comod, cumpărat de ea. Cît de bine erau gîndite, potrivite si prevăzute de Varvara Pavlovna toate cele ce-1 încadrau! Ce minunate articole de voaj apărură prin diferite culturi! Ce truse încîntătoare de toaletă si ce servicii de cafea! si cît de drăgălas pregătea Varvara Pavlovna, cu mâna ei, cafeaua de dimineată! De altfel, atunci nu-i ardea lui Lavretki să stea si să observe: se simtea într-al

nouălea cer, se îmbăta de fericire, lăsându-se purtat de ea ca un prunc... Era nevinovat ca un copil acest tânăr Alcide. Nu degeaba toată ființa tinerei sale sotii radia atâtă farmec și nu fără temei făgăduia ea simturilor o bogătie tainică de voluptăți nemaiîncercate, păstrând în adîncul ființei sale mai mult decât exterioriza. Sosind la Lavriki în toiul verii, stăpîna găsi casa murdară și întunecoasă, slujitorimea ridicolă și învechită; dar nu socoti de cuviintă să-i sufle sotului vreo vorbă. Dacă ar fi avut de gînd să se stabilească la Lavriki, ar fi schimbat totul, începând, bineînteles, cu casa. Dar ideea de a rămîne în acest coltisor uitat în stepă nu-i trecuse prin cap nici o clipă. Ea se simtea în casă ca într-un cort, îndurând cu resemnare toate neajunsurile și luându-le usurel peste picior.

t 55

Marfa Timofeevna sosi să-si vadă pupilul; ea-i plăcu foarte mult Varvarei Pavlovna, care însă nu-i fu acesteia deloc pe plac. Nici cu Glafira Petrovna nouă stăpînă nu se înțelese; ea ar fi lăsat-o în pace, dar batonului Korobin îi veni gustul să-si bage nasul în afacerile ginerelui. „Să administrezi averea unei rude atât de apropiate, spunea el, nu-i rusinos nici pentru un general.” Se poate presupune că Pa vel Petrovici nu ar fi găsit umilitor să administreze chiar averea unui om cu totul străin. Varvara Pavlovna își desfășură atacul cu foarte multă îscusință. Fără să se facă remarcată, cufundată pesemne cu totul în fericirea netulburată a lunii de miere, în viața linistită de la tară, în muzică și în lectură, încet-încet o scoase din sărite pe Glafira, încît aceasta, într-o bună dimineată, intră ca turbată în biroul lui Lavretki și, aruncându-i pe masă mânunchiul de chei, îi declară că nu mai este în stare să se îngrijească de gospodărie și că nu mai vrea să rămînă la tară.

Pregătit din timp, după toate regulile cuvenite, Lavretki consimti pe loc la plecarea ei. Glafira Petrovna nu se aștepta la asta ceva. „Bine, spuse, și ochii i se întunecară, văd că-s de prisos! stiu cine mă alungă de aici, din cuibul neamului meu. Numai să tii minte cuvintele mele, nepoate: nici tu n-ai să-ti găsesti cuib nicăieri și ai să rătăcești toată viața. Astă-i binecuvântarea mea!” În aceeași zi, plecă în cătunul ei; iar peste o săptămână sosi generalul Korobin și, cu o melancolie plăcută în priviri și în gesturi, luă în mîinile sale conducerea întregii averi.

În luna septembrie, Varvara Pavlovna își duse bărbatul la Petersburg. Petrecu două ierni în capitală (vara se mutau la tarskoe Selo) într-o locuință splendidă, luminoasă, mobilată cu elegantă. Legără multe cunoștințe în cercurile mijlocii și chiar în sferele înalte ale societății. Făcură destule vizite și organizără multe receptii și serate fermecătoare, cu dans și cu rîuzică. Varvara Pavlovna atrăgea oaspetii cum atrage focul fluturii. Feodor Ivanîci nu se prea împăca cu viața astă dezordonată. Sotia îl sfătuia să ocupe vreo slujbă, el însă, după

1

56

I.S. TURGHENIEV

vechile păreri ale tatălui său și din propria-i convingere, nu vră să-si ia serviciu. Totusi, pentru a-i face pe plac Varvarei Pavlovna, consimti să rămînă la Petersburg. De altfel, el înțelege curînd că nimeni nu-l împiedica să se izoleze, că nu dispunea în zadar de biroul cel mai linistit și mai intim din tot Petersburgul, că sotia-i grijuie era gata chiar să-l ajute să se izoleze — și de atunci toate au mers de minune. El se îngrijii din nou de educația sa, pe care o socotea nedesăvîrsită, începu să citească iarăsi, ba chiar se apucă să învete limba engleză. Ciudat mai arăta făptura lui zdravănă și spătoasă aplecată mereu asupra mesei de lucru și fata-i rumenă, păroasă și plină, ascunsă pe jumătate de caiete și

dictionare. Fiecare dimineată și-o petreceea lucrînd, la amiază prințea minunat (Varvara Pavlovna era o gospodină desăvîrsită), iar seara își făcea intrarea într-o lume vrăjită, parfumată, luminoasă, alcătuită numai din fete vesele și tinere, iar în centrul acestei lumi se afla aceeași gospodină grijuile, sotia sa. Ea îl bucură născîndu-i un fecior; bietul prunc trăi însă putin; muri în primăvară; iar vara, după sfatul medicilor, Lavretki își duse nevasta în străinătate, la o stațiune balneară. Avea nevoie de o destindere nervoasă după o nenorocire atât de mare. În același timp, chiar pentru sănătatea ei era necesar un climat cald. Vara și toamna le petreceră în Germania și în Elveția, iar pentru iarnă — după cum era de așteptat — plecară la Paris. Aici, Varvara Pavlovna înflori ca un trandafir și, tot atât de repede și deabil ca și la Petersburg, stiu să-si înjghebeze un cuibusor. Găsi o locuință cît se poate de drăguță pe una din străzile liniștite, dar la modă, ale Parisului, îi făcu sotului un halat de casă, cum nu mai purtase el niciodată, tocmai o servitoare stilată, o bucătăreasă minunată, și un lacheu dibaci. Făcu rost de un cupeu încîntător și de un pian admirabil. Nu trecu nici o săptămână, și ea se deprinse să treacă strada, să poarte salul, să deschidă umbrela și să-si pună mănușile întocmai ca o adevărată pariziancă. Niciodată

t 57

cunoștințele nu-si întîrziară mult apariția. La început, o vizitau numai rușii, apoi începură să apară francezii, extrem de amabili, reverentiosi, holtei cu maniere alese, cu nume melodioase. Cu totii vorbeau repede și mult, salutau cu dezinvoltură, își mijneau ochii de plăcere. Între buzele lor trandafirii străluceau danturi albe, și ce frumos stiau ei să zîmbească! Fiecare își aducea prietenii; iar la belle madame de Lavretzki în curînd ajunse cunoscută de la Chaussee d'Antin pînă în Rue de Lille. Pe vremea aceea (lucrurile s-au petrecut în 1836) nu se prăsise încă neamul foiletonistilor și al cronicarilor, care misună acum pretutindeni, ca furnicile într-un musuroi scormonit; dar, chiar pe atunci, în salonul Varvarei Pavlovna se ivi un oarecare monsieur Jules, un domn cu înfătisare nu prea arătoasă, cu reputație scandaluoasă, obraznic și josnic, ca toti duelgii și oamenii suspecti. Varvara Pavlovna nu-l putea suferi pe acest monsieur Jules, totusi îl primea pentru că acesta scria, din cînd în cînd, la diferite gazete și pomenea mereu de dînsa, numind-o fie madame de L...tzki, fie madame de..., cette grande dame russe și distinguee, qui demeure rue de P...; el povestea lumii întregi, adică celor cîteva sute de abonați, care nu aveau nici în clin nici în mîmecă cu madame de L...tzki, despre această doamnă, un spirit cu adevărat francez (une vraiefrangaisepar l'esprit) — francezii nu au o laudă mai mare decât aceasta — drăguță și amabilă, o muziciană remarcabilă, care valsează uimitor (într-adevăr, Varvara Pavlovna valsa atât de frumos, încît fascina toate inimile de dincolo de marginea rochiei sale usoare, avîntate în zbor)..., într-un cuvînt îi ducea faima în lume, ceea ce, orice să spune, e un lucru plăcut. Pe atunci, Mademoiselle Mars părăsise scenă, iar Mademoiselle Rachel încă nu se ivise. Totusi, Varvara Pavlovna frecventa cu sîr-gîntă teatrele. Era entuziasmată de muzica italiană și rîdea de glumele râsuflate ale lui Odry; căsca politicos la Comedia Franceză și plîngea cînd o vedea jucînd pe doamna Dorval în 58

I.S. TURGHENIEV

vreo melodramă ultraromantică; și ceea ce-i mai important, în casa ei a cîntat Liszt de două ori și a fost asa de simpatic, asa de firesc — fermecător! Iarna trecu în felul acesta plăcut, iar spre sfîrșitul ei Varvara Pavlovna fu prezentată pînă și la curte. La rîndul său, Feodor Ivanîci nu se plăcusea, desi cîte-odată viata îl apăsa greu pe umeri, fiind searbădă. Citea ziare, asculta prelegeri la Sorbona și la College de France, urmărea dezbatările

parlamentului și se apucă să traducă o lucrare științifică vestită asupra irigatiei. „Nu-mi pierd timpul zadarnic, se gîndeia el, toate acestea sănt folositoare; dar, iarna viitoare, va trebui negresit să mă-ntorc în Rusia și să mă apuc de treabă.” E greu de spus dacă-si dădea bine seama în ce constă această treabă și cine stie dacă ar fi izbutit să se întoarcă, la iarnă, în Rusia; deocamdată se pregătea să plece cu sotia la Baden-Baden... O întîmplare neasteptată îi spulberă însă toate planurile.

Capitolul XVI

Intrînd o dată în lipsa Varvarei Pavlovna, în budoarul acesteia, Lavretki văzu pe jos o hîrtuită mică, împăturită cu grijă. Instinctiv o ridică și tot asa o desfăcu și citi următoarele, scrise în limba franceză:

Scumpul meu înger Betsy (nu mă pot hotărî în nici un chip să-ti spun Barbe sau Varvara). În zadar te-am asteptat la colțul bulevardului; vino mîine, pe la unu și jumătate în micul nostru apartament. Bunul tău grăsun (ton gros bon-homme de mari) obisnuieste la ora astă să se înfunde în cărtile lui; vom cînta iarăși cîntecul poetului vostru Puskin (M)(de votrepoete Pouskine), pe care m-ai învătat să-l cînt:

UN CUIB DE NOBFLI 59

«Sot bâtrîn, sot cumplit!» îți sărut de mii de ori minutele și piciorusele. Te aștepă.

Ernest.

Lavretki nu înțelegea dintr-o dată cele citite. De aceea citi a doua oară — și capul începu să-i se învîrtă, dusumeaua i se clatină sub picioare, ca puntea unei corăbii în timpul furtunii. El răcni, se înăbusi și, în același timp, izbucni în plîns.

își pierdu mintile. Credea atât de orbeste în sotia lui! Niciodată nu-i trecuse prin minte gîndul că ea ar fi în stare să-l însele, să-i fie necredincioasă. Ernest, amantul sotiei sale, un băiat blond, frumusel, de vreo douăzeci și trei de ani, cu născut cîrn și cu mustăcioară subțire, era aproape cea mai mare nulitate dintre toate cunoștințele ei. Trecuînd cîteva minute, se scurse o jumătate de ceas. Lavretki stătea tot încremenit, strîngînd în mînă scrisoarea fatală, cu ochii pironiti prosteste în dusuma. Niste chipuri palide i se năzăreau într-un vîrtej întunecat. Inima i se oprea în loc într-o durere sfîsie-toare. I se părea că se prăbuseste, cade, se rostogolește... fără sfîrsit. Un fosnet usor și cunoscut de rochie de mătase îl trezi din amorteală; Varvara Pavlovna, îmbrăcată, cu pălărie și sal, se întorcea grăbită de la plimbare. Lavretki se cutremură din tot trupul și se repezi să iasă afară, își dădea seama că în clipa aceea ar fi fost în stare să-o sfîsie, să-i tragă asa, tăărănește, o bătaie soră cu moartea, să-o sugrume cu mîinile sale. Nedumerită, Varvara Pavlovna vră să-l oprescă; el mai avu doar puterea să soptească: „Betsy” - și fugi din casă.

Lavretki luă un cupeu și porunci birjarului să-l duce afară din oraș. Tot restul zilei și toată noaptea pînă dimineata rătăci, oprindu-se necontenti și plesnind din palme: ba își pierdea mintile, ba îl apuca un fel de rîs, să-părea chiar un acces de veselie. Dimineata îl pătrunse frigul și intră într-un han prost de mahala, luă o cameră și se aseză pe un scaun la fereastră, îl

60

t

apucă un căscat convulsiv. De-abia se tinea pe picioare, trupul parcă-i era frînt; desi nu simtea oboseală, istovirea îl birui: sedea, se uita și nu înțelegea nimic. Nu putea prîncepe ce i se întîmplase, de ce se trezise singur, cu mîinile și cu picioarele întepenite, cu gura amară, cu o piatră de moară pe piept, într-o cameră pustie și necunoscută. Nu era capabil să înteleagă ce o făcuse pe Varia să se dea acestui francez și cum de putuse, știindu-se

necredincioasă, să fie linistită ca odinioară și tot așa de încrezătoare și de drăgută fată de dânsul.

„Nu pricep nimic! soptea buzele sale uscate. Cine mă poate asigura dacă nu și la Petersburg...” Nu-si sfîrși întrebarea și căscă iarăsi, tremurînd și chirindu-se din tot corpul. Amintirile luminoase, ca și cele întunecate, îl chinuau la fel. Deodată, îi veni în minte că, în urmă cu câteva zile, fată de el și de Ernest, ea se asezase la pian și cîntase: „Sot bătrîn, sot cumplit!” își aminti expresia de pe figura ei, scăparea stranie a ochilor și culoarea obrajilor săi, și atunci se ridică de pe scaun și vrea să se ducă la dînsii pentru a le spune: „Degeaba ati glumit pe socoteala mea; străbunicul meu îi zvîntă în bătaie pe tărani; iar bunicul meu a fost el înusui mujic”, și apoi să-i omoare pe amîndoi. Ba, deodată, i se părea că tot ce i se întîmplase fusese numai un vis și nici măcar un vis, ci un fel de halucinatie și că n-aveai decît să te scuturi și să te uiti împrejur... El privi în jur, dar mîhnirea îi pătrundea în inimă mai adînc, tot mai adînc, ca ghearele uliului cînd își sfîsie prada. Colac peste pupăză, Lavretki nădăduia să fie tată, peste câteva luni... Trecutul, viitorul, toată viața-i era otrăvită. În cele din urmă se întoarse la Paris, trase la un hotel și îi trimise Varvarei Pavlovna biletul domnului Ernest, cu următoarea scrisoare:

Hîrtiuta alăturată vă va explica totul. Cu acest prilej vă pot spune că nu v-am recunoscut: totdeauna așa de grijuie,

t 61

cum de-atî putut pierde o hîrtie atî de importantă? (Bietul Lavretki pregătise și mîzgălise fraza astă vreme de câteva ceasuri.) Eu nu vă mai pot vedea; presupun că nici dumneavoastră n-aveti motive să doriti o întîlnire cu mine. Vă fixez suma de 15000 de franci pe an; mai mult nu pot să vă dau. Comunică-vă adresa biroului meu de la tară. Faceti ce doriti, trăiti unde vă place! Vă doresc fericire. Nu aștept răspuns.

Lavretki îi scrise sotiei sale că nu așteaptă răspuns..., dar de fapt el îl aștepta, și chiar cu înșetare, ca să afle explicatia acestei fapte neîntelesă, de neînchipuit. În aceeași zi, Varvara Pavlovna îi trimise o scrisoare lungă în limba franceză. Aceasta îi dădu lovitura de grătie: ultima îndoială i se spulberă - și se rusina că mai avusese îndoieri. Varvara Pavlovna nu încerca să se dezvinovătească; dorea doar să-1 vadă și-1 rugă să n-o condamne irevocabil. Scrisoarea era rece și fortată, desi pe alocuri se zăreau urme de lacrimi. Lavretki rîse cu amărăciune și dispuse să se comunice trimisului ei că totul era în ordine. Peste trei zile, nu se mai afla la Paris: nu plecă în Rusia, ci în Italia. De fapt, îi era totușă încotro pleca — numai să nu se ducă acasă. Trimise dispozitii vechilului său cu privire la pensia acordată sotiei, dîndu-i totodată ordin să preia neîntîrziat de la generalul Korobin toată conducerea mosiei, fără să mai aștepte întocmirea deconturilor, și să ia măsuri pentru plecarea excelentei-sale din Lavriki. El își închipui — ca și cum ar fi fost de fată — fistică cală și grandoarea inutilă a generalului izgonit și, cu tot necazul său, simți un fel de bucurie răutăcioasă. Totodată o rugă pe Glafira Petrovna, printre-o scrisoare, să se înapoieze la Lavriki și-i trimise o procură pe numele ei. Glafira Petrovna nu se mai întoarse la Lavriki, ba dădu anunturi prin ziare că distrusese procura — ceea ce era cu totul inutil. Ascunzîndu-se într-un orăsel din

62

t

Italia, Lavretki multă vreme nu se putu stăpîni să nu-si urmărească sotia. Din ziare descoperi că ea plecase din Paris, așa cum proiectase, la Baden-Baden. În curînd, numele ei apăru într-un articolas semnat de același monsieur Jules. Printre obisnuitele frivoltăți,

articolasul lăsa să se străvadă un fel de compasiune prietenească. Citindu-1, Feodor Ivanîci rămase dezgustat. Mai tîrziu află că i se născuse o fiică. Peste vreo două luni, primii comunicarea vechilului său că Varvara Pavlovna ceruse prima treime din pensie. Apoi începură să umble zvonuri din ce în ce mai urîte. În cele din urmă, toate jurnalele răspîndiră, cu iuteala fulgerului, o întîmplare tragicomică, în care sotia sa juca un rol de neinvidiat. Astfel se sfîrși totul: Varvara Pavlovna ajunse o „celebritate”. Lavretki încetă să mai fie preocupat de ea, dar îi mai trebui mult timp ca să se poată împăca cu sine însusi. Uneori îl prindea un dor atât de mare după sotia lui, încît i se părea că ar fi dat totul, ba chiar... ar fi iertat-o numai să-i audă iarăsi glasul și să-i simtă mâna din nou într-palmele sale. Cu toate acestea vremea trecea cu folos. Nu se născuse ca să fie martir; firea-i sănătoasă birui. Multe lucruri i se limpeziră în minte. Pînă la urmă, nici lovitura primită nu i se mai păru asa de neasteptată, își înțelese sotia; pe un om apropiat îl înțelegi pe deplin de-abia după ce te desparti de dînsul. Lavretki se apucă iarăsi să studieze, să lucreze, desi nu mai avea același avînt: scepticismul, sădît într-însul de încercările vietii și de educația lui, i se cuibări pentru totdeauna în suflet. Ajunse cît se poate de nepăsător fată de toate. Trecuînă vreo patru ani și se simți în stare să se întoarcă în patrie și să se întîlnească cu ai săi. Fără a se opri nici la Petersburg, nici la Moscova, Lavretki sosi în orașul O... unde ne-am despărțit de dînsul și unde-l invităm pe binevoitorul cititor să revină acum, împreună cu noi.

t 63

Capitolul XVII

În dimineața care a urmat zilei descrise la început, pe la ceasurile zece, Lavretki urcă scările casei Kalitin. În întîmpinare îi iesi Liza, gătită cu pălărie și mănuși.

— Încotro? o întrebă el.

- La liturghie. Azi e duminică.

— Obisnuiti să mergeti la liturghie? Nedumerită, Liza îl privi în tâcere.

- Scuzati-mă, vă rog, zise Lavretki, eu... am vrut să spun altceva. Am venit să-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră, căci peste un ceas plec la tară.

— Undeva pe-aproape? îl cercetă Liza.

— La vreo douăzeci și cinci de verste.

În pragul usii se ivi Lenocika, însotită de o cameristă.

— Să nu ne uitati, rosti Liza și coborî scările.

— Nici pe mine să nu mă uitati. O clipă, vă rog, mai adăugă el, tot mergeti la biserică, rugati-vă și pentru mine.

Liza se opri și se întoarse cu fata spre el.

- Bine, îi spuse, privindu-1 drept în ochi. Am să mă rog și pentru dumneavoastră.

Haidem, Lenocika.

În salon, Lavretki o găsi numai pe Măria Dmitrievna. Mirosea a colonie și a mentă. După spusele sale, o duruse capul și petrecuse o noapte neliniștită, îl primi cu obisnuita-i amabilitate galesă și con vorbirea se încheagă încet-încet.

— Nu-i asa, îl întrebă ea, că Vladimir Nikolaici e un tînăr plăcut?

— Dar cine-i Vladimir Nikolaici?

— Pansin, cel care-a fost aici ieri. I-atî plăcut foarte mult; am să vă spun în secret, mon cher cousin, el, nici mai mult, nici mai putin, și-a pierdut capul după Liza mea. Ei, si?

Face parte dintr-o familie bună, are o slujbă admirabilă, e destept, apoi e și

Kammerjunker. Dacă o vrea Dumnezeu... din partea

mea, ca mamă, voi fi foarte bucuroasă. Desigur, am o mare răspundere; fericirea copiilor, bineînteleș, depinde de părinti; dar să mai spun și asa: pînă acum, de bine, de rău, mereu tot eu și eu, pretutindeni numai eu, după cum vezi; am crescut copiii, i-am educat, toate le-am făcut numai eu..., iată și acum, am cerut să-mi vină o guvernantă de la doamna Boulus...

Măria Dmitrievna se avîntă în descrierea grijilor, strădaniilor și sentimentelor sale materne. Lavretki o asculta în tâcere și-si învîrtea pălăria în mîini. Privirea lui rece, greoai și scoase din fire pe această cucoană pusă pe flecăreală.

— Dar Liza cum vă place? îl întrebă ea.

— Lizaveta Mihailovna e o fată minunată, îi răspunse Lavretki; apoi se sculă salutând-o și intră la Marfa Timofeevna. Măria Dmitrievna se uită în urma lui, nemultumită, și se gîndi: „Ce stîngaci, ce tăăranoi! Acum înteleg de ce nevastă-sa nu i-a putut rămîne credincioasă.”

Marfa Timofeevna era în odaia sa, încunjurată de toată „suita” alcătuită din cinci fiinte, aproape la fel de dragi inimii sale: un botros dresat, cu gusa plină, pe care-l îndrăgise pentru că nu mai fluiera și nici nu împrosca apa, o cătelusă mică, foarte sperioasă și liniștită, Roska, un motan supărăcios, Matros, o fetită neastîmpărată și oachesă de vreo nouă ani, cu ochii cît roata carului și cu născutul ascutit, căreia îi zicea surocika și, în sfîrșit, o femeie vîrstnică, de vreo cincizeci și cinci de ani, cu bonetă albă și o cataveică scurtă, cafenie, peste rochia de culoare închisă, cu numele Nastasia Karpovna Ogarkova. surocika era tîrgoveată, orfană de amîndoi părintii. Marfa Timofeevna o luase de milă, ca și pe Roska: atîț cătelusa, cît si fetita fuseseră găsite pe stradă; și una, și alta erau slabe și flămînde, le uda deopotrivă ploaia de toamnă. Pe Roska n-o căutase nimeni; iar surocika fusese cedată cu dragă inimă Marfei Timofeevna de unchiul său, un pantofar betiv, care nici el n-avea ce mînca, nici pe nepoată n-o

t 65

hrănea cum se cuvine, în schimb o bătea cu calapodul. Pe jefastasia Karpovna, bătrîna o cunoscuse cu prilejul unui pelerinaj la o mânăstire. Se apropiase de ea fără să-o cunoască (îi plăcuse, după cum spunea însăși Marfa Timofeevna, pentru că se ruga frumos), intrase în vorbă cu ea și o poftise la o cească de ceai. Din ziua aceea, nu se mai despărțiră.

Nastasia tCarpovna avea o fire foarte veselă și cît se poate de supusă. Era văduvă fără copii, se trăgea din nobili scăpătati; avea un cap rotund, încăruntit, mîinile albe și moi, o fată puahă cu trăsături mari și blînde, cu nasul cîrn, putin cam comic; o veneră pe Marfa Timofeevna, iar aceasta o iubea foarte mult, desi o zeflemisea pentru inima-i foarte slabă; o atrăgeau toti bărbatii tineri și rosea fără voie, ca o fetită, la cea mai nevinovată glumă, întregul său capital era alcătuit din o mie două sute de ruble, în asignate; trăia pe socoteala Marfei Timofeevna, însă ele se aflau pe picior de egalitate; Marfa Timofeevna n-ar fi admis slugărnicia.

- A! Uite-1 pe Fedea! exclamă Marfa Timofeevna, de cum îl văzu. Aseară nu mi-ai cunoscut familia: iat-o, admir-o acum. Ne-am adunat cu totii la ceai; acesta-i al doilea ceai, ca-n zilele de sărbătoare. Poti să-i mîngîi pe toti: numai surocika nu se va lăsa dezmirdată; iar motanul te va zgîria. Pleci chiar azi?

— Azi. Lavretki se aseză pe un scaunel. Mi-am și luat rămas-bun de la Măria Dmitrievna. Am văzut-o și pe Liza vetă Mihailovna.

- Spune-i Liza, tăicută. Tu să-i spui Mihailovna?! si sezi binisor, c-ai să dărîmi scăunelul surocikăi.

- Se ducea la liturghie, urmă Lavretki. E într-adevăr evlavioasă?

- Da, Fedea, foarte evlavioasă. Mai mult decît noi amîn-doi.,

66

I.S. TURGHENIEV

— Parcă dumneavoastră nu sînteti evlavioasă? o întrebă Nastasia Karpovna, rostind peltic cuvintele. Azi la utrenie n-am mers, dar la liturghia de mai tîrziu ne vom duce.

— Ba nu, ai să te duci tu singură; eu m-am lenevit, maică, și răspunse Marfa Timofeevna. Mie îmi place să mă răsfăt cu ceai.

I se adresa Nastasiei Karpovna cu „tu”, desi se tineau pe picior de egalitate — vezi bine, nu degeaba era o Pestova: trei Pestovi figurau în pomelnicul lui Ivan Vasilievici Groznîi. Marfa Timofeevna stia lucrul acesta.

- Spuneti-mi, vă rog, începu iarăsi Lavretki, Măria Dmitrievna mi-a vorbit acum de... cum naiba și zice?... Pansin. Cine-i astă?

— Ce limbută, Doamne iartă-mă! mormăi Marfa Timofeevna. Pesemne ti-a spus în taină că iată, chipurile, ce mai mire s-a ivit. Mai bine-ar susoti cu feciorul de popă; dar se vede că acela nu i-i destul. si doar încă nu-i nimic, slavă Domnului! iar ea a si început să flecărească.

- si de ce slavă Domnului? întrebă Lavretki.

- Ia' de-aceea, că flăcăul astă nu-mi place; si nici n-ai de ce să te lauzi cu dînsul.

- Nu vă place?

— Nu, doar n-o să-i cucerească pe toti. I-o fi de ajuns că 1-a îndrăgit Nastasia Karpovna. Biata văduvă se tulbură cu totul.

— Ce spui dumneata, Marfa Timofeevna, nu ti-i frică de Dumnezeu?! exclamă ea si pe loc o roseată și acoperi fata si gîțul.

- si stie puslamaua, o întrerupse Marfa Timofeevna, stie cu ce s-o momească: i-a făcut cadou o tabacheră. Fedea, să-i ceri o priză de tabac: ai să vezi cît și de frumoasă tabachera; are pe capac un husar călare. Ai face mai bine, maică, să nu te dezvinovătesti. Nastasia Karpovna se multumi numai să dea din mîini, în semn de protest.

t 67

- Bine, dar Lizei, întrebă Lavretki, și place?

— Se pare că-i place. De altfel, Dumnezeu s-o înțeleagă! stii doar că sufletul altuia-i o pădure întunecoasă, iar cel de fecioară cu atât mai mult. Uite, sufletul surocikăi — pas de-1 înțelege! De ce se ascunde si totusi nu pleacă de cînd ai venit?

surocika pufni într-un rîs înăbusit si se repezi afară; iar Lavretki se sculă de la locul său.

- Da, rosti tărgănat, e greu să înțelegi sufletul de fecioară.

Se apropie să-si ia râmas-bun.

— Ei, te mai vedem curînd? îl întrebă Marfa Timofeevna.

- Cum s-o întîmplă, mătusico: doar nu stau departe.

- Da, că tu pleci la Vasilievskoe. Nu vrei să stai la Lavriki — ei bine, treaba ta! Numai să te duci si pe acolo, ca să te închini la mormîntul mamei tale, ba si la mormîntul bunicii. Acolo, în străinătate, ai adunat tot felul de întelepciuni si, cine stie, poate că din mormînt vor afla că ai venit la ele. Să nu uiti, Fedea! Fă un parastas si pentru Glafira Petrovna, uite, tine o rublă. la-o, ia-o, căci vreau eu să dau de-o slujbă pentru dînsa. In timpul vietii n-am iubit-o; dar, n-am ce zice, a fost o femeie de caracter. Era cuminte si nici pe tine nu

te-a obij-duit. Si acum, umblă sănătos, altfel ti s-ar urî cu mine.

si Marfa Timofeevna își îmbrătisa nepotul.

- Iar Liza n-are să-1 ia pe Pansin. Să n-ai nici o grijă în privinta asta; nu-i ea pentru un bărbat ca asta.

— Dar n-am nici o grijă, răspunse Lavretki si plecă.

Capitolul XVIII

După vreo patru ore, Lavretki porni spre casă. Briscă lui gonea pe un drum nepietruit de tară. De vreo două săptămâni

68

t

era secetă. O pîclă subtire si alburie se întindea în văzduh si acoperea pădurile din depărtare, de unde venea iz de fum. O multime de nourasi întunecati, cu marginile nedeslusite, alunecau pe cerul albastru-palid. Un vînt uscat sufla destul de tare, ca un suvoi necontentit, fără să împrăstie zăpuseala. Cu capul aplecat pe pernă si cu bratele încrucisate pe piept, Lavretki privea ogoarele desfăsurîndu-se în fugă ca un evantai, răchitele care se iveau si dispăreau domol, stăncutele si ciorile neroade, care se uitau costis, cu o neîncredere tîmpă, spre trăsura de pe drum, precum si haturile lungi năpădite de pelinarită, pelin si sorg de cîrnp, privea..., si această pustietate roditoare, această verdeată proaspătă a stepei, colinele line, rîpele cu tufisuri scunde de stejar, cătunele cenusii si mestecenii subțiri, toată această priveliste rusească, pe care n-o văzuse de multă vreme, îi umplea sufletul de un simtămînt cald si în același timp aproape trist. O apăsare plăcută parcă îi strînse inima. Gîndurile-i rătăceau în voie; conturul lor era tot atât de fumuriu si nedeslusit ca si cel al nourasilor din tărîi, își aduse aminte de copilăria lui, de maică-sa, de moartea ei — cum fusese adus lingă dînsa si cum ea, apropiindu-i capul de sînul său, începuse să plîngă înăbusit, dar, văzînd-o pe Glafira Petrovna, tăcuse, își aduse aminte de tatăl său, la început viguros, nemultumit de toate, cu o voce metalică, apoi orb, plîngăcios, cu barba căruntă, neîngrijită... își aminti cum o dată, la masă, întrecînd măsura cu băutura si pătîndu-si servetul cu sos, fusese apucat de un rîs subit si începuse să povestească, rosind si clipind din ochii lipsiti de vedere, despre cuceririle sale. Lavretki își aduse aminte de Varvara Pavlovna si-si mijii ochii fără să vrea, cum si-i mijeste omul săgetat de o durere lăuntrică fulgerătoare, scuturîndu-si capul. Apoi gîndurile i se opriră la Liza.

„Iată, se gîndi el, o fiintă tînără, care de-abia acum intră în viată. O fată simpanică; dar oare ce-o să iasă din ea? E si frumusică. Fata proaspătă, pală, ochii si buzele la fel de serioase,

t 69

privirea sinceră si curată. Păcat, pare-se că-i putin cam exaltată. Are o statură plăcută, umblă atît de usor si are o voce potolită, îmi place foarte mult cînd se opreste brusc, ascultă cu luare-aminte fără să zîmbească; apoi rămîne pe gînduri si-si aruncă părul peste cap. si mie-mi vine să cred că Pansin nu-i de ea. Totusi, care o fi fiind metehna lui? La urma urmei, de ce să mă las pradă visării? O să pornească si ea pe aceeasi cărare pe care umblă toti. Mai bine să atipesc." si Lavretki închise ochii.

Dar nu putu adormi si se cufundă în obisnuita toropeală a drumului. Ca si mai înainte, icoane din trecut se iveau molcom, i se perindau în suflet, amestecîndu-se cu alte imagini. Cine stie de ce, Lavretki începu să se gîndească la Robert Peel..., la istoria Frantei..., la felul cum ar fi cîstigat o bătălie, dac-ar fi fost general; i se părea că aude împuscături si

strigăte... Capul îi alunecă într-o parte, deschise ochii... Aceleasi privelisti de stepă. Potcoavele tocite ale lăturilor scînteiau, rînd pe rînd, prin praful vălurit; cămasa galbenă a vizitiului, cu clini rosii la subsuori, se umfla de vînt... „Bine mă mai întorc în locurile părintesti”, îi trecu prin cap lui Lavretki si strigă: „Mînă, vizitîu!” Se înfăsură în manta si se lăsă de-a binelea pe pernă. Trăsura îl hurduca: Lavretki se ridică în capul oaselor si deschise larg ochii, în fata lui, pe deal, se desfăsura un sătuc; ceva mai departe se zărea o căsută boierească veche, cu obloanele trase si cu pridvorul strîmb. hi curtea largă, începînd chiar de la poartă, crescuse urzica, verde si deasă, ca un pîlc de cînepă. Tot aici se afla un hambar din scînduri de stejar, încă trainic. Acesta era satul Vasilievskoe.

Surugiu coti spre poartă si îsi opri caii. Feciorul lui Lavretki se sculă în picioare pe capră si, pregătindu-se să sară jos, strigă: „Hap, hap!” Se auzi un lătrat răgusit si slab; dar dinale nu catadicsi să se arate. Feciorul dădu iarăsi să sară si mai răcni o dată: „Hap, hap!”

Lătratul vlăguit se repetă, iar

70

t

după cîteva clipe, nu se stie de unde, se ivi în curte un om în caftan de nanchin, cu crestetul alb ca zăpada. Se uită spre trăsura, punîndu-si palma streasină la ochi; se lovi deodata cu amîndouă mîinile peste solduri, o clipă se învîrti pe loc, apoi se repezi să deschidă poarta. Trăsura intră în curte hîrsîn-du-si rotile prin urzici si se opri în fata pridvorului. Bărbatul cu crestetul alb, foarte sprinten după aparente, stătea cu picioarele crâcăname, într-o pozitie sucită, pe ultima treaptă si descheia cu înfrigurare burduful de piele al trăsurii, apoi îl trase în sus, ajutînd boierului să coboare, si-i sărută mîna.

— Bine te-am găsit, mosule, rosti Lavretki. Mi se pare că-ti zice Anton? O mai duci? Bâtrînul făcu o plecăciune în tăcere si porni fuga după chei. Între timp, surugiu stătea nemiscat, aplecat într-o rîñă si trăgînd cu coada ochiului la usa încuiată. Iar feciorul lui Lavretki, cum sări jos, asa si rămase, într-o poză pitorească, cu o mînă pe capră. Bâtrînul aduse cheile si, fără să fie nevoie, se încovoie ca un sarpe, ridicînd coatele sus de tot, descuie usa, se feri într-o parte si din nou făcu o plecăciune pînă în pâmînt.

„lată-mă-s acasă, iată că m-am întors”, se gîndi Lavretki, intrînd în antreul micut, pe cînd obloanele se deschideau, trosnind si scîrțiind, unul după altul, iar lumina zilei pătrundea în încăperile pustii.

Capitolul XIX

Căsuta în care se instala Lavretki si în care, cu doi ani mai înainte, îsi dăduse sufletul Glafira Petrovna fusese durată în veacul trecut din lemn trainic de pin. Ca înfătisare, părea subredă; dar ar mai fi putut dăinui încă vreo cincizeci de ani, poate si mai mult. Lavretki străbătu toate odăile si, spre

t 71

rnarea nemultumire a mustelor bâtrîne si vlăguite, cu praf alb pe spate, care sedea nemiscate pe tavan, porunci să se deschidă pretutindeni ferestrele. De la moartea Glafirei petrovna nimeni nu le mai deschisesese, în casă, toate rămăseseră asa cum fuseseră odinoară, în salon, canapelutele albe cu picioare subtiri, capitonate cu stofă lucioasă gri, ponosite si stricate, amintea stăruitor de vremurile Ecaterinei. Tot în salon se afla jiltul preferat al stăpînei, cu speteaza înaltă si dreaptă, de care dînsa nici la bâtrînete nu se sprijinea. Pe peretele din fată atîrna străvechiul portret al străbunicului lui Feodor, Andrei Lavretki. Fata-i înveninată si mohorîtă de-abia se distingea pe fondul înnegrit si scorojit. Ochii săi mici si răi priveau morocănos pe sub pleoapele-i căzute, umflate parcă. Părul

negră, nepudrată, stătea zburlită ca o perie deasupra unei frunți greoaie, brăzdate de zbîrcituri. De colțul portretului atîrnată o cunună din siminoc prăfuit, „însăși Glafira Petrovna a binevoit să-o împletească”, îl încunostintă Anton, în dormitor tronă un pat îngust și înalt, sub un polog făcut dintr-un material vârgat, vechi și foarte trainic. Un maldăr de perne decolorate și o plăpumă matlasată subțire se aflau pe pat; iar deasupra capului atîrnată icoana înfătisind intrarea Maicii Domnului în biserică. Icoana pe care această fată bâtrînă, murind singură și uitată de toți, a dus-o, pentru cea din urmă oară, la buzele-i aproape reci. Măsuta de toaletă — de marche-tărie, cu mînere de aramă, având o oglinojară strîmbă într-o ramă aurită înnegrită de vreme — se găsea lîngă fereastră.

Alături de dormitor se află un mic paraclis, cu peretii goi și, în colț, cu un iconostas masiv. Pe jos era asternut un covoras ros și picurat cu ceară, pe care Glafira Petrovna bătea mătănii pînă la pamînt. Anton plecă împreună cu feciorul lui Lavretki să descuie grajdul și sopronul, în locul lui se înfătisă o bâtrînică aproape de aceeași vîrstă cu dînsul, legată cu o basma pînă la sprîncene; îi tremura capul și privirea-i era năucă, dar exprima rîvnă - obiceiul vechi de a sluji cu smere-

72

t

nie — și în același timp un fel de compătimire respectuoasă. Sărută mîna lui Lavretki și se dădu îndărât, oprindu-se lîngă usă în asteptarea poruncilor. Lavretki nu-si aducea aminte în ruptul capului cum îi zicea și nici nu stia măcar dacă o mai văzuse vreodată. O chemea Aprakseia. Cu vreo patruzeci de ani mai înainte, aceeași Glafira Petrovna o alungase de la curtea boierească și o pusese găinăreasă. De altfel, ea vorbea putin, ca și cum ar fi dat în mintea copiilor, și în privirea ei nu aflai decît slugănicie. Pe lîngă cei doi bâtrîni și încă trei copii pîntecosi în cămesoaie lungi, strănepotii lui Anton, la curtea boierească mai hălăduia un tăran ciung, scutit de bir; acesta bolborosea ca un gotcan și nu era bun de nimic. Nici cîinele neputincios care îl întîmpinase pe Lavretki la sosire cu lătratul său nu era cu mult mai folositor. Stătea legat de vreo zece ani cu un lant greu, cumpărat din porunca Glafirei Petrovna, și abia-abia dacă mai era în stare să se miste și să-si tîrască povara. După ce cercetă casa, Lavretki ieșe în grădină și rămase multumit de ea. Era năpădită toată de buruieni, brusturi, agrise și zmeură. Avea însă umbră multă, multi tei bâtrîni, care impresionau prin măretia lor și prin asezarea ciudată a ramurilor; fuseseră săditi prea des și cîndva — cu vreo sută de ani înainte — fuseseră tunsi. Grădina se sfîrseea cu un iaz luminos, împrejmuit de trestii înalte și roscate. Urmele vietii omenesti se sterg foarte repede: conacul Glafirei Petrovna nu avusese vreme să se sălbăticească, dar părea cufundat într-o picoteală tăcută, în care motăile toate cele pe pămînt, dacă nu se molipsesc de neastîmpăratul omului. Feodor Ivanîci trecu și prin sat; babei-1 priveau din pragul caselor, sprijinindu-si obrazul cu mîna; tăranii se încinau de departe, copiii fugeau în lături, cîinii lătrau nepăsători, în sfîrsit, îl încercă foamea; slugile și bucătarul urmau să sosească însă abia pe seară. Carul cu provizii din Lavriki încă nu venise. Atunci Lavretki se văzu nevoie să ceară ajutorul lui Anton. Aceasta se descurcă pe loc: prinse, tăie și jumuli o găină

t 73

bâtrînă; Aprakseia o curăță și o spălă multă vreme, frecind-o ca pe o rufă, înainte de a o pună în oală. În sfîrsit, cînd găina era fiartă Anton asternu o fată de masă și aseză tacîmurile. Puse o solnită argintată și înnegrită, pe trei picioruse, și o carafă slefuită, cu dop de sticlă rotund și cu gîțul îngust, în cele din urmă Anton îl vesti pe Lavretki, cu o

voce cîntătoare, că masa era gata. După aceea se postă în spatele scaunului, înfăsurîndu-si pumnul drept cu un servet si împrăstiind un iz tare, stătut, asemănător cu miroslu lemnului de chiparos. Lavretki gustă supa si scoase o bucată de găină. Pielea ei era acoperită cu un fel de buburuze mari; o vînă groasă trecea prin fiecare picior; carnea mirosea a surcică si a lesie. Isprăvind de mîncat, Lavretki spuse că ar bea ceai, dacă...

„Vi-1 pregătesc numai decît!” îl întrerupse mosul si se tinu de făgăduială. Se descoperi un pic de ceai, înfăsurat într-un petic de hîrtie rosie, se găsi un samovar mic, dar care fierse foarte repede si zgomotos; se descoperi si niste zahăr, bucătele foarte mici, parcă topite. Lavretki bău ceaiul dintr-o cească mare; o tinea minte încă din copilărie: avea zugrăvite niste cărti de joc, si cu ea erau ospătati numai musafirii. Acum bea el din ea, întocmai ca un străin. Spre seară sosiră slujitorii. Lavretki nu vră să se culce în patul mătusă-sii si porunci să i se asternă în sufragerie. După ce stinse luminarea, multă vreme privi în juru-i si-1 cuprinseră gîndurile triste, încerca sentimentul, cunoscut de orice om care a fost nevoie să înnopteze pentru întîia dată într-o casă nelocuită de mult. I se părea că întunericul ce-1 învăluia din toate părtile nu se putea obisnui cu noul locatar. Parcă si peretii casei erau uimiti, în sfîrsit, stăpînul oftă, își trase plapuma peste cap si adormi. Anton se culcă cel din urmă: susoti multă vreme cu Aprakseia, suspină cu jumătate de gură si de vreo două ori își făcu semnul crucii. Nici unul din ei nu se astepta să se statornească la ei, în Vasilievskoe, cînd dincolo, la doi pasi, avea o mosie asă de frumoasă, cu un conac întemeiat atât de bine.

74

Nici nu le trecea prin cap că tocmai de curtea aceea i se făcuse lehamite lui Lavretki, conacul îi trezea amintiri dурeroase. Anton susoti cît susoti; apoi luă un băt, lovi cu el, după rînduiala paznicului, într-o scîndură care amutise multă vreme, agătată de hambar, si pe dată atipi în ogradă fără să-si acopere capu-i alb. Era o noapte liniștită si plăcută de mai. Un somn dulce îl cuprinse pe mosneag.

Capitolul XX

A doua zi Lavretki se sculă mai devreme, stătu de vorbă cu starostele, trecu pe la hambar, porunci să fie slobozit din lant cîinele, care de-abia scoase un lâtrat slab, dar nici nu se urni de lîngă cusca lui. Apoi întorcîndu-se acasă, stăpînul se cufundă într-o toropeală lină, din care nu mai iesi toată ziua. „lată-mă dat la fund!” își spuse de mai multe ori. sedea la fereastră, fără să se miste, parcă ar fi ascultat curgerea vietii liniștite care-1 încconjura si zgomotele rare ale acestui colt rustic. Uite, undeva, dincolo de bâlăria urzicilor, se auzea un glas subtiel-subtiel; dincoace, un tîntar parcă îi tinea isonul. Glasul tăcu, dar tintarul tiui mai departe. Prin zumzetul unanim, trist si sîciitor al mustelor răzbătea zbîrnîitul unui băr-zăun gras, care nu avea altă treabă decît să se izbească de tavan. Un cocos cîntă în drum, tărăgânînd răgusit nota din urmă. Se auzi un car, în sat scîrtîi o poartă. „De ce?” răsună deodată un glas dogit de muiere. „Of, tu, îngerasule!” îi spuse Anton unei fetite de doi ani, pe care o legăna în brate. „Adu cvas”, rosti același glas de femeie si deodată se asternu o tăcere adîncă. Nu se auzea nici un zgomot, nici o adiere. Vîntul nu misca nici o frunză. Rîndunelele zburau repede, fără tipăt, una după alta, răzînd pămîntul; iar zborul lor tăcut îți strecuă în suflet tristete. „lată-mă dat la fund! se gîndi

t 75

iarăsi Lavretki. Totdeauna, din toate timpurile, viata aici este liniștită si înceată, își urmă el gîndul, cine intră în cercul ei trebuie să i se supună: aici n-ai de ce să te tulburi, să te

răzvrătesti; aici izbuteste numai cel ce-si croieste cărarea în tihnă, cum trage tăranul brazda cu plugul. si cîtă vigoare e în jur, cîtă sănătate în această tăcere inertă! Uite aici, sub fereastră, un brusture vînjos își face drum prin iarba deasă. Deasupra, leusteanul își înaltă tulipina mustoasă, garofitele își aruncă si mai sus zulufii trandafirii; iar acolo, mai departe, pe cîmpuri, luceste secara, dă în pîrg ovăzul si fiecare frunză de copac, fiecare fir de iarbă pe tulipina sa se întinde în voie, cît poate. Pentru o dragoste de femeie mi-am irosit anii cei mai frumosi, se gîndi mai departe Lavretki, fie ca plictiseala de aici să mă trezească, să-mi dea liniste si să mă învete să nu mă grăbesc, de orice treabă m-as apuca". si se cufundă din nou în ascultarea linstii fără să astepte ceva si în același timp parcă tot asteptînd necontentit: tăcerea îl cuprinse de pretutindeni, soarele aluneca lin pe cerul albastru si linstit, iar norii pluteau domol pe întinderile lui. Se pare că ei stiau încotro si de ce plutesc, în același timp, în alte părți ale pămîntului, viata clocotea, se zorea, vuia. Aceeași viată aici curgea neauzită, ca si apa printre ierburile mlastinii. si pînă seara tîrziu Lavretki nu se putu smulge din contemplarea acestei vietii trecătoare, ca apa care curge. Durerile trecutului se topeau în sufletu-i ca zăpezile primăvara si — lucru ciudat! - niciodată nu simti o iubire asa de adîncă si de puternică pentru pămîntul patriei sale.

Capitolul XXI

Timp de două săptămîni, Feodor Ivanîci făcu rînduială în casa Glafirei Petrovna, porunci să fie curătate curtea si grădi-

76

na. De la Lavriki se aduse mobilă comodă, din oraș îi sosiră vinuri, cărti, reviste; în grajd își făcură aparitia cai. Intr-un cuvînt, Feodor Ivanîci își înjghebă toate cele trebuitoare si începu să trăiască si ca boierii, si ca sihastrii. Zilele-i treceau monoton, totusi nu se plictisea, desi nu vedea pe nimeni. Se occupa grijilui si cu sîrg de gospodărie, umbla călare prin împrejurimi, citea. De altfel, citea putin: îi plăcea mai mult să asculte povestile lui mos Anton. De obicei, Lavretki se aseza la fereastră, cu o pipă si cu o cească de ceai rece. Anton se oprea lîngă usă, cu mîinile la spate, si își începea tacticos povestirile din vremuri de demult, vremuri legendare, cînd ovăzul si secara nu se vindeau cu banita, ci cu sacul mare, două-trei copeici sacul. Pe-atunci, în toate părtile, chiar pînă-n coasta orașului, se întindeau pădurea de nepătruns si stepa nedespărtită. „Iar acumă, se jalea mosul, care împlinise vreo optzeci de ani, asa s-a tăiat si s-a arat totul, că nu mai ai pe unde merge." Anton mai povesti multe si mărunte despre stăpîna sa, Glafira Petrovna: cît de chibzuită si de chivernisită era si cum un oarecare domn, un vecin tînăr, căutase să-i placă si începuse s-o viziteze des si cum, de dragul acestuia, domnia sa binevoise să-si pună ca podoabă boneta de zile mari, cu panglici de culoare ros-închis, si rochia galbenă din frufru levantin. Dar după aceea s-a mîniat pe megiesul acela pentru o întrebare necuvîincioasă: „Domnia voastră, cică, trebuie să aveți frumos capital?" si a dat poruncă să nu mai fie primit în casă si cum, tot atunci, a lăsat cu limbă de moarte ca totul, pînă la cea mai mică bucată de cîrpă, să fie înfătisat lui Feodor Ivanîci. si cu drept cuvînt, Lavretki găsi bulendrele mătusii neatinse, printre care si boneta de sărbătoare cu panglici rosii, si rochia galbenă din frufru levantin. Acte vecchi si documente interesante, la care se astepta Lavretki, nu se găsiră de nici un fel, în afară de o cărtulie învechită, în care bunicul său, Piotr Andreici, notase fie: „Sărbătorirea în orașul Sankt-Petersburg a păcii încheiate cu imperiul turcesc de

t 77

Luminătia sa, printul Aleksandr Aleksandrovici Prozo-rovski"; fie reteta unui decoct pentru piept, cu observatia: „Această prescriptie a fost dată generalesei Praskovia Feodorovna Saltikova de protoprezviterul bisericii Sfintei Treimi dătătoare de viată, Feodor Avksentievici"; fie noutăți politice de felul acesta: „Despre tigrii frantuzi parcă nu se mai vorbeste nimic" — și alături de aceasta: „în Moskovskie vedo-mosti se scrie că a murit domnul premier-maior Mihail Petrovici Kolicev. N-o fi fiul lui Piotr Vasilievici Kolicev?" Lavretki mai găsi cîteva calendare vechi, niste cărti care tălmăceau visele și opera cu misterele domnului Ambodik. Multe amintiri îi răscoli cartea Simboluri și embleme, cunoscută, dar de mult uitată, în masa de toaletă a Glafirei Petrovna, Lavretki găsi un pachet mic, legat cu o panglică neagră, pecetluit cu ceară de aceeași culoare și băgat tocmai în fundul sertarului, în pachet se aflau, fată în fată, portretul în pastel al tatălui său, din tinerete, cu bucle moi răsfirate pe frunte, cu ochii ca migdala, galesi, și cu gura întredeschisă, și portretul aproape sters al unei femei palide, în rochie albă și cu un trandafir alb în mână, mama lui. Cît despre Glafira Petrovna, aceasta nu îngăduise niciodată să i se facă portretul. „Eu, taică, Feodor Ivanici, îi spuse Anton lui Lavretki, cu toate că pe atunci nu aveam locuintă la conacul boieresc, totusi îl tin minte pe străbunul domniei voastre, Andrei Afanasievici, cum de nu: aveam saptesprezece ani împliniti când domnia sa si-a dat duhul. O dată s-a întîmplat să-1 întîl-nesc în grădină, de frică mi s-au tăiat picioarele; totusi nu mi-a făcut nimic, numai m-a întrebăt cum îmi zice și m-a trimis în casă la dînsul să-i aduc batista. Era boier, nici vorbă - pe nimeni nu-1 recunoștea mai mare. Căci strămosul dumneavoastră, cum vă spun, avea un talisman minunat, dăruit de un călugăr de la Muntele Athos. și i-a spus călugărul cela: «Pentru bunăvoița ta, boierule, ti-1 dăruiesc; poartă-1 și să nu-ți fie teamă de Judecata de apoi». Doar pe atunci, taică, se

78

t

stie ce vremuri erau: boierul ce voia aceea și făcea. Iar dacă cumva vreunul dintre domni îndrăznea să i se pună împotrivă, el numai că-i arunca o căutătură și spunea: «Esti un om de nimic», asta era vorba domniei sale cea de toate zilele. și a trăit străbunul domniei voastre, fie-i tărina usoară, în casa cea mică, durată din lemn. Dar ce de-a bogătii n-a lăsat după dîn-sul, cătă argintărie, fel de fel de provizii - toate pivnitele erau pline vîrf. Era gospodar. Carafa ceea, pe care ati binevoit s-o lăudati, a domniei sale era: din ea bea votcă. Dar, iaca, bunicul domniei voastre, Piotr Andreici, și-a înăltat conac de piatră, avere însă n-a agonisit. Toate i-au mers anapoda. și a trăit mai rău decât babacu' și nici de plăceri n-a avut parte, iar banii toti s-au irosit, de n-ai cu ce să-1 pomenești; o lingură de argint n-a lăsat. Doar Glafira Petrovna dacă le-a mai rîndut cît de cît." „Oare-i adevărat, îl întrerupse Lavretki, că oamenii îi ziceau «Hoasca cea bâtrînă»"? „Ei, da' cine-i zicea!" răspunse Anton nemultumit.

- D-apoi, taică, se hotărî într-o zi mosul să-1 întrebe, cucoana noastră pe unde binevoieste să-si aibă sălasul?

— M-am despărțit de nevastă, rosti în silă Lavretki, și te rog să nu mă mai întrebi de ea.

— Am înțeles, și răspunse trist bâtrînul.

Cam după vreo trei săptămâni, Lavretki încălecă și plecă în orasul O..., la Kalitini, unde petrecu o seară. Era acolo și Lemm, care-i plăcu foarte mult lui Lavretki. Desi, din capriciul părintelui său, el nu stia să cînte la nici un instrument, totusi avea o adevărată pasiune pentru muzică, pentru muzica serioasă, clasică, în seara aceea, Pansin nu se afla

la Kalitini. Guvernatorul îl trimisese undeva, afară din oraș. Liza cîntă singură și foarte bine. Lemm se însufleti, se simți cuprins de elan, făcu o hîrtie sul si dirija cu ea, drept baghetă. Măria Dmitrievna la început se înveseli, văzîndu-1 în vervă; apoi se duse la culcare. După ea, Beethoven îti punea nervii la grea încercare. Pe la miezul noptii, Lavretki îl petrecu pe Lemm

t 79

pînă acasă și mai stătu la el cam pînă la trei spre dimineată. Lemm vorbi mult; își îndreptă spinarea gîrbovită și își făcu niari ochii, care strâluceau. Chiar și părul i se zburse puțin deasupra fruntii. De atât timp nimeni nu se interesase de el; iar Lavretki îi arăta o vădită atenție, punîndu-i întrebări, amabil și prevenitor. Bâtrînul se simți miscat. La sfîrsit el îi prezenta oaspetelui lucrările proprii, se aseză la pian, ba chiar cîntă cu o voce stinsă cîteva crîmpeie din compozitiile sale, printre care în întregime o baladă de Schiller, Fridolin, pusă de el pe note. Lavretki îl lăudă, îl rugă să repete unele bucăți, iar la plecare îl pofti să vină ca oaspețe la mosia lui pentru cîteva zile. Lemm, care-1 conduse pînă în stradă, primi invitația numai decît și îi strînse mâna cu căldură. Dar, după ce rămase singur, în aerul proaspăt și răcoros de afară, în fata zorilor care de-abia mijneau, își roti privirile, își micsoră ochii, se zgribuli, ca și cum s-ar fi simtit vinovat de ceva, și intră cu pas domol în cămăruta sa. „Ich bin wohl nicht klug” (Nu-s în toate mintile), sopti el, culcîndu-se în patu-i scurt și tare. Încercă să se prefacă bolnav cînd peste cîteva zile Lavretki veni să-1 ia cu briscă. Dar Feodor Ivanîci intră în camera lui și-1 convinse. Pe Lemm îl impresiona îndeosebi faptul că Lavretki aduse la tară anume pentru el un pian. Am îndoii se duseră la Kalitini și petreceră acolo seara, însă mai puțin plăcut decît ultima dată. Pansin era de fată și povesti multe despre călătoria lui, maimutărindu-i foarte nostrim pe mosierii cu care se întîlnise. Lavretki rîse, însă Lemm stătu tăcut și nu iesi din colțul lui; se misca încetisor, ca un păianjen, cu tot trupul. Avea privirea posomorită, năucă și se învioră numai cînd Lavretki se ridică de plecare. Chiar și în câlească, bâtrînul stătu mai departe ursuz și zgribulit. Dar văzduhul linistit și cald, adierea usoară, umbrele domoale, mireasma ierbii și a mugurilor de mesteacân, scăparea pasnică a cerului înstelat, fără lună, fornăitul și tropotul măsurat al cailor - tot farmecul călătoriei, al primăverii și al noptii se strecură în sufletul

80

t

bietului neamă și-1 făcu să intre cel dintîi în vorbă cu Lavretki.

Capitolul XXII

JN

Lemm vorbi despre muzică, despre Liza, apoi iarăsi despre muzică. Cînd pomenea de Liza, rostea cuvintele parcă mai rar. Lavretki aduse vorba despre compozitiile lui și, mai în glumă, mai în serios, îi propuse să scrie, pentru el, un libret.

- Hm, un libret, răspunse Lemm, nu, nu-i de mine; eu nu mai am vioiciunea, imaginatia vie pe care o cere opera; acum m-au părăsit puterile... și, dacă as mai putea face ceva, m-as mulțumi să scriu romante și, bineînteles, as prefera cuvinte frumoase...

Tăcu și multă vreme stătu nemiscat, cu ochii ridicati spre cer.

— De exemplu, rosti el, în sfîrsit, cam asa ceva: „O, stele, voi stele neprihănite!”...

Lavretki se întoarse puțin cu fata către neamă și începu să-1 privească.

- O, stele, voi stele neprihănite, repetă Lemm... priviti deopotrivă pe cei drepti și pe cei vinovati, dar numai cei cu inima curată, sau ceva în felul acesta... vă înțeleg,adică nu, vă

îndrăgesc. De altfel, nu-s poet, nu-i de mine! Dar ceva cam asa, ceva înăltător.

Lemm îsi săltă pălăria pe ceafă; în lumina de amurg a noptii înstelate, fata lui părea mai palidă, mai tînără.

— si voi, urmă cu glas tot mai scăzut, voi stiti cine iubeste, cine stie să iubească, pentru că voi sănteti fără prihană și numai voi puteți aduce alinarea... Nu, nu e bine! Nu-s poet, rosti el, dar ar trebui ceva asemănător...

t 81

— Regret că nici eu nu-s poet, spuse Lavretki.

- Vise desarte! grăi Lemm și se ghenui în colțul trăsurii, își închise ochii, ca și cum să fie pregătit să adoarmă.

Trecură cîteva clipe... Lavretki ciuli urechile... „Stele, stele neprihănite, dragoste”, soptea bâtrînul.

„Dragoste”, repetă pentru sine Lavretki. Căzu pe gînduri și o povară î se lăsa pe inimă.

— Ati scris o muzică minunată pentru Fridolin, Hristofor Fedorîci, rosti Lavretki cu glas tare. Ce credeti, acest Fridolin, de îndată ce contele 1-a prezentat sotiei sale, a ajuns amantul ei, da?

- Așa vă închipuiti, răspunse Lemm, pentru că aveți pesemne experientă... Deodată tăcu și se întoarse încurcat. Lavretki zîmbi în silă; apoi și el își îndreptă privirea spre drum.

Stelele începură să pălească și cerul să bată în cenusiu cînd briscă se opri în fața pridvorului căsupei din Vasilievskoe. Lavretki își conduse oaspetele în odaia ce-i fusese rînduită, se întoarse în biroul său și se aseză la fereastră, în grădină, privighetoarea își zicea ultimul cîntec înainte de revârsatul zorilor. Lavretki își aminti că și în grădina Kalitinilor cîntase o privighetoare, își mai aduse aminte de miscarea domoală a ochilor Lizei, cînd, după cele dintii triluri, și-i întorsese spre fereastra întunecoasă. Prinse să se gîndească la ea și sufletul i se linisti, „Fată fără prihană, spuse cu jumătate de gură, stele neprihănite”, adăugă zîmbind și se duse linistit la culcare.

Iar Lemm sezu multă vreme în patul lui cu caietul de note pe genunchi: era cuprins de inflacărare, de emotie; se simtea înduiosat și-i presimtea fericita apropiere a inspiratiei..., dar îi lipsiră puterile ca să-o astepte...

- Nu-s poet și nici muzician! sopti în cele din urmă. și capul său obosit se lăsa greoi pe pernă.

82

t

Capitolul XXIII

A doua zi de dimineată gazda și oaspetele luară ceaiul în grădină sub un tei bâtrîn.

- Maestre, îi spuse între altele Lavretki, în curînd va trebui să scrieti o cantată festivă.

- Cu ce prilej?

— Cu prilejul căsătoriei domnului Pansin cu Liza. N-ati băgat de seamă ieri cum îi făcea curte? Se pare că lucrurile sănt aproape puse la cale.

— Asta n-are să se întîmple! izbucni Lemm.

- De ce?

— Fiindcă nu-i cu putintă. De altfel, adăugă el după o scurtă pauză, în lume totu-i posibil, îndeosebi aici, la dumneavoastră, în Rusia.

— Deocamdată să lăsăm Rusia în pace și spuneti-mi ce găsiti rău în căsătoria asta?

— Totul, de la început pînă la sfîrșit. Lizaveta Mihailovna e o fată cu sentimental

dreptătii, serioasă, are simțăminte superioare, iar el... el e un di-le-tant, într-un cuvînt.

- Totusi, ea-1 iubeste? Lemm se sculă de pe bancă.

- Nu, ea nu-1 iubeste; adică ea are o inimă foarte curată și nici nu stie ce înseamnă să iubesti. Madam von Kalitin îi spune că el este un tînăr cumsecade; iar ea o ascultă pe madam von Kalitin, pentru că-i încă un copil, desi are nouăsprezece ani. își face rugăciunea dimineata, se încină seara, pentru asta merită toată lauda; dar nu-I iubeste. Ea poate să iubească numai ceea ce-i frumos; iar el nu-i frumos, adică sufletul lui nu-i frumos.

t 83

Lemm vorbi pe nerăsuflare si cu pasiune, făcînd pasi mărunți, încolo si încoace, pe dinaintea măsutei de ceai, cu privirile risipite pe pămînt.

- Scumpe maestre, exclamă deodată Lavretki, nu stiu de ce-mi face impresia că v-ati îndrăgostit de verisoara mea.

Lemm se opri brusc.

— Vă rog, rosti cu vocea nesigură, nu vă bateti joc de mine în halul ăsta. Nu mi-am pierdut mintile: în fata mea se deschide mormîntul si nu un viitor trandafiriu.

Lui Lavretki i se făcu milă de bâtrîn; îi ceru iertare. După ceai, Lemm își execută la pian cantata, iar în timpul prînzului tot Lavretki îl ascultă cu luare-aminte si cu interes.

- Ce părere aveti, Hristofor Fedorîci, îi spuse la urmă, se pare că acum toată gospodăria se află în bună rînduială, toată grădina-i în floare... N-ar fi bine s-o invită aici pentru o zi, împreună cu maică-sa si cu bâtrîna mea mătușă? Astă v-ar face plăcere?

Lemm își plecă fruntea deasupra farfuriei.

— Invitatii-le, rosti de-abia auzit.

— Se cuvine să-1 invit si pe Pansin?

— Deloc, răspunse bâtrînul, cu un zîmbet aproape copilăresc. Peste două zile, Lavretki plecă în oras, la Kalitini.

Capitolul XXIV

Ii găsi pe toti acasă, dar nu-si mărturisi de îndată gîndul. Voia să vorbească mai întîi cu Liza. Întîmplarea îl ajută. Râmaseră amîndoï singuri în salon, începură să discute; Liza izbutise să se obisnuiască cu dînsul — de altfel, nu se sfia îndeobste de nimeni. El o asculta, o privea în fată si își repeta în minte cuvintele lui Lemm, cu care era de acord. Se întîm-

84

t

plă uneori ca doi oameni care se cunosc, dar nu sunt prieteni, să se apropie sufleteste în cîteva clipe, iar această stare sufletească le-o cunosti dintr-o dată după priviri, după zîmbe-tul lor linistit si amical, după miscări. Asa se întîmplă cu Lavretki si cu Liza.

„Acum stiu cine-i el”, se gîndi fata privindu-1 cu blîndete. „Acum stiu cine-i ea”, își zise el. Iar mai tîrziu nu rămase surprins cînd ea îi destăinui, ce-i drept cu o anumită greutate, că de mult îi stătea pe inimă să-i spună ceva, dar se temea să nu-1 supere.

— Vorbeste fără teamă, îi răspunse Lavretki si se opri în fata ei.

Ochii limpezi ai Lizei se înăltară spre el.

— Sînteti asa de bun, începu ea si în același timp se gîndi: „Da, el are suflet bun...” Să mă iertati, nu s-ar cuveni să am îndrăzneala de a vă vorbi..., dar, cum de-atи putut..., de ce v-ati despărtit de sotia dumneavoastră?

Lavretki tresări, se uită la Liza si se aseză mai aproape de ea.

— Copila mea, rosti el, te rog să nu te atingi de rana asta. Mîinile ti-s delicate, totusi mă va durea.

- stiu, urmă Liza, ca si cum nu 1-ar fi auzit, ea-i vinovată si nu vreau s-o apăr; dar cum se poate desface ceea ce a legat Dumnezeu?

— In privinta asta, convingerile noastre se deosebesc foarte mult, Lizaveta Mihailovna, rosti Lavretki destul de apăsat, noi nu ne vom înțelege. Liza îngălbeni; tremura usor din tot trupul, cu toate acestea nu se lăsă.

- Trebuie să iertati, spuse ea în soaptă, dacă vreti să fiti iertat la rîndul dumneavoastră.

- Să iert! repetă Lavretki. Mai întâi ar trebui să stii pentru cine îți pui cuvîntul. S-o iert pe femeia asta, s-o primesc iarăși în casă, pe dînsa, o fintă goală, lipsită de inimă! si cine ti-a spus că ea dorește să se întoarcă la mine? Nici vorbă, ea-i foarte multumită de situația sa... Ce să mai discutăm! Nu

t 85

merită nici să-i pronunt numele. Esti prea curată, nici nu poti prinde asemenea fintă.

— De ce o jigniti?! rosti Liza cu oarecare greutate. Mîinile îi tremurau vădit. Doar dumneavoastră ati fost cel care a părăsit-o, Feodor Ivanîci.

— Dar ti-am mai spus, o înfruntă Lavretki, într-o izbucnire involuntară de nerăbdare, habar n-ai ce fel de creatură-i asta!

— Atunci de ce v-ati căsătorit cu ea? sopti Liza, plecîndu-si ochii în pămînt.

Lavretki sări îndată de pe scaun.

— De ce m-am căsătorit? Pe atunci eram tînăr si fără experientă. M-am înselat, m-a atras înfâatisarea ei frumoasă. Nu cunosteam femeile, nu stiam nimic. Să te ajute Dumnezeu să faci o căsătorie mai fericită! Dar, crede-mă, dinainte nu se poate garanta pentru nimic.

— si eu as putea să nu fiu fericită, spuse Liza (si glasul ei începu să tremure), dar atunci va trebui să mă supun. Eu nu stiu să vorbesc, dar dacă nu ne-am supune...

Lavretki își strînse pumnii si bătu din picior. - Nu vă supărati, iertati-mă, se grăbi să spună Liza. în aceeași clipă intră Măria Dmitrievna. Liza se sculă si vră să plece.

— Mai stai, strigă pe neasteptate Lavretki, în urmă-i. Am o mare rugămintă fată de Măria Dmitrievna și de dumneata. Vă rog să-mi faceti o vizită cu prilejul inaugurării conacului meu. stiti că mi-am făcut rost si de un pian, îl am pe Lemm ca musafir. Liliacul e-n floare. Veti respira aer proaspăt de tară si vă veti putea întoarce în aceeași zi, primiti? Liza se uită la maică-sa, care luă o înfâatisare suferindă. Lavretki însă nici n-o lăsă să-si deschidă gura si-i sărută amîndouă mîinile. Cum Măria Dmitrievna era îndeobste sensibilă la mîngîieri, cu atât mai mult că nu se așteptase la atîta gingăsie din partea unui urs, se înduiosă si primi. Pe cînd ea

86

t

încă sovăia în ce priveste alegerea zilei de plecare, Lavretki, tot tulburat, se apropie de Liza si-i sopti pe furis: „Multumesc, esti o fată bună; mă simt vinovat...” si fata ei palidă se îmbujora de un zîmbet vesel si sfios; chiar si ochii îi zîmbiră, căci pînă în clipa aceea îi fusese teamă să nu-l fi supărărat.

- Poate să vină si Vladimir Nikolaici cu noi? îl întrebă Măria Dmitrievna.

— Desigur, răspunse Lavretki. Dar oare n-ar fi mai bine să rămînem în cercul strict al familiei?

— Dar mi se pare..., începu Măria Dmitrievna. De altfel, cum doriti, adăugă ea. Hotărîtă să le ia si pe Lenocika si surocika, Marfa Timofeevna renunță la plimbare.

- Mi-e greu, sufletelule, îi spuse ea, să-mi rup oasele bâtrîne; iar de dormit la tine, cred că nici nu-i unde; eu de altfel nici nu-s deprinsă să dorm în asternut străin. Las' să zburde tineretul.

Lavretki nu mai avu prilej să râmînă singur cu Liza. Dar privirile lui o făceau să se simtă bine, să-i fie un pic rusine și în același timp milă de el. Luîndu-si râmas-bun, el îi strînse mîna cu putere; Odată singură, ea căzu pe gînduri.

Capitolul XXV

Cînd se întoarse acasă, Lavretki găsi, în pragul salonului, un om înalt și slab, într-o redingotă albastră ponosită, cu fata numai zbîrcituri, dar vioaie. Avea favoritii cărunți zbîrliti, nasul drept și lung, ochii mici și inflamati. Era Mihalevici, fostul său coleg de universitate. La început Lavretki nu-l recunoscu; dar de îndată ce-si spuse numele îl îmbrătisa cu căldură. Nu se văzuseră de la Moscova, începură să curgă exclamatiile și întrebările. Amintirile de mult adormite ieseră la lumina zilei. Fumînd de zor pipă după pipă, sorbind cîte o

t 87

înghititură de ceai și dînd mereu din mîinile-i lungi, jylihalevici îi povesti pătaniile sale. Ele nu cuprindeau nimic prea vesel, nu se putea lăuda cu izbînzi în ceea ce întreprindea, totusi rîdea necontentit cu un hohot nervos și suierător. Cu o lună în urmă căpătase o slujbă la biroul particular al unui oțcupcic bogat, la vreo trei sute de verste de orașul O... si, aflînd de întoarcerea lui Lavretki din străinătate, cotise din drum ca să-si vadă vechiul prieten. Mihalevici vorbea tot asa de năvalnic ca și în tinerete, era gălăgios și înflăcărat ca și altădată. Lavretki aduse în treacăt vorba de întîmplările sale; Mihalevici însă îl întrerupse, bîiguind în grabă: „Am auzit, frate, am auzit, cine s-ar fi putut astepta?” și pe dată abătu discutia asupra unor teme generale.

— Eu, frate, începu el să spună, mîine trebuie să plec; dar astăzi, ai să mă ierti, ne vom culca întrziu. Vreau să aflu, desigur, ce faci, care sunt părerile, convingerile tale, cu ce te ocupi, ce-ai învătat de la viată. (Mihalevici se mai tinea de frazeologia celui de-al patrulea deceniu.) Cît despre mine, m-am schimbat mult, frate: de pieptu-mi s-au spart valurile vietii, cine naiba a spus asta? desi în ceea ce-i important, esential, am râmas neschimbat; ca și altădată, cred în bine, în adevăr; dar nu mai atîț, eu am acum o credință, da, am o credință, eu am o credință. Ascultă-mă, stii, scriu din cînd în cînd versuri; ele nu contin poezie, însă cuprind adevăruri. Am să-ti citesc ultima mea bucată; în ea mi-am exprimat convingerile cele mai intime. Ascultă!

Mihalevici se apucă să-si citească poezia; era destul de lungă și se isprăvea cu următoarele versuri:

în inimă am noi simtăminte rare,
Din suflet soarta pruncul nu mi-a smuls,
Mi-am ars icoanele din sanctuare,
Iar azi mă-nchin la tot ce-am ars demult.

88

t

Rostind cele două versuri de la sfîrsit, Mihalevici aproape izbucni în plîns. Un tremur usor - semnul unui simtămînt puternic - îi flutură pe buzele groase, fata urîtă î se lumină. Lavretki îl asculta, îl tot asculta..., si deodată simti că se trezeste în el spiritul de contradictie: dintotdeauna îl scosea din sărite entuziasmul năvalnic, în necontentit cloicot al studentului moscovit. Nu trecu nici un sfert de ceas, si polemica se încinse, o polemică

fără sfîrsit, de care săt capabili numai rusii. Chiar din senin, după o despărțire de ani de zile, petrecută în două lumi deosebite, fără să-si înțeleagă prea bine ideile proprii, nicidcum ale altuia, agăfîndu-se de cuvinte și ripostînd cu simple cuvinte, amîndoi se pomeniră polemizînd asupra celor mai abstracte subiecte — și asa de tare se certară, de parcă era vorba de viata și de moartea amîndurora. Zbierară și vociferară atît de violent, încît se speriară toti cei din casă; iar bietul Lemm, care de la venirea lui Mihalevici se încuiase în camera sa, râmăsese nedumerit și cuprinse o teamă vagă.

— si, la urma urmei, ce -ai ajuns? Un dezamăgit? tipa Mihalevici pe la ora unu noaptea.

- Oare asa arată dezamăgitii? îi răspunse Lavretki. Aceia sănt palizi si bolnavi; iar eu, dacă vrei, te ridic într-o mînă!

— Bine, dacă nu esti un dezamăgit, esti un sceptic, deci și mai rău (felul de exprimare al lui Mihalevici îi trăda originea ucraineană). și cu ce drept poti fi sceptic? Nu ti-a mers în viată, să zicem; n-ai avut nici o vină: te-ai născut cu inimă pătimasă, iubitoare; dar cei din juru-ti te-au îndepărtat de femei cu de-a sila: prima femeie ce ti-a iesit în cale trebuia să te însere.

— Ea te-a înselat și pe tine, observă posac Lavretki.

- Să zicem, să zicem: eu am fost în privinta asta o armă a sortii, dar, de fapt, ce tot mint? Soarta doar nici nu există: e o veche deprindere de a folosi cuvinte improprii. Ce vrei să demonstrezi însă cu asta?

t 89

- Că eu am fost scrîntit din copilărie.

- Atunci îndreaptă-te! De aceea esti om, bărbat. N-ai nevoie să împrumuti energie! Dar, oricum ar fi, este oare posibil, este oare admisibil să ridici la rangul de lege generală, de regulă imuabilă, un — cum să-i zic — un fapt particular?

— Ce regulă vezi aici? îl întrerupse Lavretki. Nu recunosc...

— Nu e regulă, e regula ta, îi să te vorba la rîndul său Mihalevici.

— Esti un egoist, iată ce esti, tuna același, peste o oră; ai urmărit autodesfătarea ta, ai dorit fericirea în viață, ai vrut să trăiesti numai pentru tine...

— Ce-i aceea autodesfătare?

- si toate te-au înselat; toate s-au năruit sub picioarele tale.

— Ce-i aceea autodesfătare, te-ntrib?

— si ele au trebuit să se năruie: fiindcă ai căutat reazem acolo unde nu-1 poti afla, fiindcă ti-ai construit casa pe nisip miscător...

— Vorbeste mai clar, fără comparații, fiindcă nu te-nteleger.

— Fiindcă, poftim, rîzi, fiindcă esti lipsit de credință, esti lipsit de căldură suntește, dar numai de-o para... esti un voltairian jalnic, înapoiați — iată ce esti!

— Cine eu voltairian?

— Da, la fel ca și tatăl tău, și nici nu bănuiesc.

— După toate acestea, izbucnii Lavretski, sănătatea spune că ești un fanatic!

— Păcat! exclamă Mihalevici deznădăjduit. Din nefericire, n-am meritat pînă în clipa de fată cu nimic o apreciere astăzi de înaltă

- Acum am găsit cum să-ti spun, strigă Mihalevici pe la ceasurile trei din noapte, nu esti sceptic, nu esti dezamăgit, nu esti voltairian, esti un trîntor si încă un trîntor înrăit, un trîntor constient, nu un oarecare trîntor naiv. Trîntorii naivi stau tolânti pe cupitor si nu fac nimic pentru că nici nu stiu

t

să facă vreo treabă; ei nici nu gîndesc; pe cînd tu esti un om care gîndeste - si totusi stai tolănit; ai putea să faci ceva - si nu faci nimic; te-ai tolănit sătul cu burta în sus si spui: asa se si cuvîne, să stau tolănit, pentru că tot ceea ce fac oamenii -totul e o absurditate de sus pînă jos si o prostie ce nu duce la nimic.

— si de unde ai scos-o că eu stau tolănit? repeta mereu Lavretki. Cum de-mi atribui asemenea idei?

— Iar pe deasupra, voi toti, frăția voastră întreagă, urmă neobositul Mihalevici, sănteti niste trîntori culti. Voi stiti de care picior schioapătă neamtu; stiti ce-i rău la englezi si la francezi; iar jâlnica voastră stiintă vă serveste drept sprijin, vă justifică lenea nerusinată, inactivitatea asta josnică. Altul se si mîndreste, cică, uite că-s deștept - stau tolănit; iar ceilalți, prostii, aleargă încocace si încolo. Da! Dar mai avem si domni de-aceia — de altfel, n-o spun pe socoteala ta — care-si petrec toată viata într-un fel de extaz al plăcăselii, se obisnuesc cu ea, se cufundă în ea ca o ciupercă-n smîntînă, continuă Mihalevici si începu să rîdă de propria-i comparatie. Uf, uf! acest extaz al plăcăselii este pieirea rusilor! Trîndavul dezgustător se pregăteste un veac întreg ca să se apuce de treabă...

— si de ce ocărăsti?! răcni la rîndul său Lavretki. Să lucrezi... să faci... Spune mai bine ce să fac si nu înjura, Demostene de la Poltava!

- Ia te uită, ce vrea dumnealui! Asta n-am să ti-o spun, frate; fiecare trebuie să stie ce are de făcut, îi răspunse ironic Demostene. Mosier, nobil — si nu stie ce are de făcut! N-ai credință, căci altfel ai sti; n-ai nici credință, nici revelatie.

- Lasă-mă să mă odihnesc cel putin, drace; lasă-mă să mă dumiresc, se rugă Lavretki.

- Nici un minut de odihnă, nici o secundă! răspunse Mihalevici, cu un gest imperativ al mîinii. Nici o secundă! Moartea nu asteaptă, nici viata nu trebuie să astepte.

t 91

— Dar cînd si unde s-au gîndit oamenii să trîndăvească? strigă același pe la ceasurile patru dimineața, de data aceasta cu glasul putin cam răgusit. La noi! Acum! In Rusia! Cînd pe fiecare om în parte îl apasă datoria, marea răspundere fată de Dumnezeu, fată de popor, fată de sine însuși! Noi dormim, iar timpul trece; noi dormim...

- îngăduie-mi să-ti atrag atenția, vorbi Lavretki, că acum în nici un caz nu dormim, mai curînd îi împiedicăm pe alții să doarmă. Ca niste cocosi zbierăm, de ne rupem gîtlejul. Ascultă, nu cumva săntem pe la cîntători?

Această iesire îl înveseli si-l linisti pe Mihalevici. „Pe mîine”, spuse cu zîmbetul pe buze si-si înfundă pipa în chisea. „Pe mîine”, repetă Lavretki. Prietenii mai discută înă mai bine de un ceas... De data asta fără să mai ridice vocea; discutia lor a fost linistită, tristă, o discutie blîndă.

A doua zi, Mihalevici plecă, desi Lavretki se strădui în fel si chip să-1 retină. Feodor Ivanîci nu izbuti să-1 convingă să mai rămînă, de discutat discută după pofta inimii. Află că Mihalevici nu avea un chior, încă din ajun Lavretki observase cu compătimire la el toate semnele si deprinderile sărăciei lucii: cizmele îi erau scîlciate, surtucului îi lipsea, la spate, un nasture; mîinile sale nu cunoscuseră mânusa; avea puf în păr. Cînd sosi, nici nu se gîndi să se spele. Mînca la masă ca un rechin, carnea o rupea cu degetele si rontăia zgomotos oasele cu dintii săi negri si puternici. De asemenea, reiesi că nici slujba nu-i priise, că își pusese toate speranțele în acel oocupcic, dar acesta îl luase numai ca să aibă „un om cult” în biroul său. Cu toate acestea, Mihalevici nu se descuraja si trăia ca un

cinic, ca un idealist, ca un poet, fiind sincer îngrijorat și consumîndu-se pentru soarta omenirii, pentru propria-i vocație, interesîndu-l prea putin dacă va muri de foame. Mihalevici nu era căsătorit, dar fusese îndrâgostit de nenumărăte ori și scrisese versuri tuturor iubitelor sale. Cu deosebită înflăcărare a cîntat o misterioasă panna cu bucle

92

I.S. TURGHENIEV

negre... Este adevărat, umblau zvonuri cum că această panna fusese o oarecare evreică, bine cunoscută multor ofiteri de cavalerie..., dar, dacă stai să te gîndesti, parcă nu-i totuna?

Cu Lemm, Mihalevici nu se înțelesese deloc: neobisnuit, neamțul se sperie de felu-i zgomotos de a vorbi, de manierele lui grosolane... îndeobste, nenorocitii se înțeleg numai decît între dînsii. Dar, spre bătrînete, rar se întîmplă ca ei să se apropiie, și nici nu-i de mirare: nu mai au ce să-si împărtăsească — nici măcar sperantele.

înainte de plecare, Mihalevici discută mult cu Lavretki, îi proroci pieirea, dacă nu-si va veni în fire, implorîndu-1 să se ocupe serios de traiul tăranilor săi, dîndu-se ca exemplu și spunînd că el s-a purificat în văpaia nenorocirilor — de cîteva ori repetă că se consideră un om fericit și se compară cu păsările și cu crinul vîlcelelor...

— Oricum, un crin negru, remarcă Lavretki.

— Eh, frate, nu face pe aristocratul, îi răspunse Mihalevici, cu glas blînd, mai bine multumeste lui Dumnezeu că și în vinele tale curge sănge curat de plebeu. Văd însă că tu ai nevoie acum de o fintă neprihănîtă, nepămînteană, care să te scoată din lîncezeală...

— îți multumesc, frate, rosti Lavretki, m-am săturat de aceste fintă nepămîntene.

— Taci, chinicule! exclamă Mihalevici.

— „Cinic”, nu „chinic”, îl corectă Lavretki.

— Ba chiar chinic, repetă Mihalevici fără sfială.

Nici cînd sedea în brîscă, unde fusese urcat geamantanul lui turtit, galben și nefiresc de usor, el nu conteni să vorbească, înfăsurat într-un fel de manta spaniolă, cu gulerul decolorat și cu laba de leu în loc de copci, el își expunea mai departe opiniile în legătură cu soarta Rusiei și gesticula cu mâna-i bronzată, ca și cum ar fi împrăștiat sămînta fericirii viitoare. Caii porniră în sfîrsit... :

t 93

— Adu-ți aminte de ultimele mele trei cuvinte, strigă el, aplecîndu-se cu tot trupul din trăsură, aproape să cadă: religia, progresul,umanitatea!... Râmî cu bine! Capul său, cu sapca trasă pe ochi, se mistui.

Lavretki râmase singur în pridvor, privind tintă în lungul drumului, pînă cînd trăsura î se sterse din vedere. „Să stii că are dreptate, se gîndi el întrîнд în casă, probabil că-s un trîntor.” Multe din cuvintele lui Mihalevici îi intraseră fără doar și poate în suflet, desi polemizase și nu se împăcase cu el. Ajunge doar atîț: să fie omul bun, atunci nimeni nu-i poate tine piept.

Capitolul XXVI

Peste două zile, tinîndu-si făgăduiala, Măria Dmitrievna sosi la Vasilievskoe, cu tot tineretul. Fetele alergară numai-decît în grădină, iar Măria Dmitrievna trecu, privind alene, prin toate încăperile și lăudă duios totul. Vizita pe care o făcea lui Lavretki era socotită de dînsa ca un semn de mare indulgentă, aproape ca o faptă bună. Ea zîmbi prietenos cînd Anton și Aprakseia îi sărută mîna, după vechiul obicei al serbilor, și le ceru, cu voce molatică și vorbind pe nas, să-i aducă ceaiul. Spre marele necaz al lui

Anton, care-si pusese mănuși albe împletite, nu el, ci feciorul tocmit de Lavretki și care, după spusa bătrînului slujitor, nu cunostea nici o boabă de etichetă, servi ceaiul cucoanei de curînd sosite, în schimb, în timpul prînzului, Anton își luă revansa; își înfipse bine picioarele în dusumea la spatele jiltului Măriei Dmitrievna și nu cedă nimănui locul său. Faptul că Vasilievskoe nu văzuse de multă vreme oaspeti avu darul să-1 tulbure și în același timp să-1 bucure pe mos Anton, îi făcea plăcere să vadă că boierul său avea legături cu lumea bună. De altfel, n-a fost el

94

t

singura persoană emotionată în ziua aceea: și Lemm era stăpînit de tulburare. Se îmbrăcase într-un frac scurt, cu coadă ascutită, de culoarea tabacului, și-si legase strîns bâs-mâluta la gât. Tusea mereu și se da la o parte cu o expresie plăcută, prietenoasă. Lavretki observă cu satisfacție că apropierea dintre dînsul și Liza stârui. De cum intră, ea îi întinse mâna cu prietenie. După-măsă, Lemm scoase din buzunarul de la spate al fracului, în care își tot băga mâna, un sul nu prea mare de hîrtie cu note și, tuguindu-si buzele, îl aseză în tâcere pe pian. Era o romantă compusă în ajun, cu niste cuvinte nemtesti demodate, în care se pomenea despre stele. De îndată, Liza se aseză la pian și descifra romanta.. Dar vai! muzica era încîlcită și neplăcut de încordată. Se vedea că Lemm se silise să exprime ceva pătimas, profund, dar nu izbutise. Strădania rămăsese numai strădanie. Amîndoi, și Lavretki, și Liza, își dădură seama de asta — întelese și Lemm. Fără să spună un cuvînt, el își vîrî romanta la loc în buzunar; iar ca răspuns la propunerea Lizei de a o cîntă încă o dată, se multumi să dea din cap și să spună cu tîlc: „să cu asta — basta!”, apoi se încovoie, se zgribuli și se îndepărta.

Către seară, toată societatea se duse la pescuit, în iazul de dincolo de parc se găseau multi carasi și plevuscă. Pe Măria Dmitrievna o asezără la umbră pe malul apei, într-un fotoliu, îi asternură un covor sub picioare și îi dădură undita cea mai bună. Anton îi oferi serviciile sale de pescar bătrîn și șicusit. Pinea cu osîrdie rîme în cîrlig, le plesnea cu palma, le scuipa și arunca singur undita, înclinîndu-si cu gratie tot trupul înainte, în aceeași zi, Măria Dmitrievna îl caracteriza fată de Feodor Ivanîci cu următoarea frază, rostîtă într-o franceză de pension: „// n'y a plus maintenant de ces gens comme aut re fois.” Lemm și cele două fetite plecară mai departe, tocmai la zăgaz. Lavretki se aseză aproape de Liza. Pestele trăgea la

t 95

nădă neconcenit. Carasii prinsi sclipeau mereu prin aer cu solzii lor aurii sau argintii. Exclamatiile de bucurie ale fetitelor nu mai conteneau; însăsi Măria Dmitrievna scoase niste tipete ascutite de vreo două ori, pe un ton delicat. Pestele trăgea mai rar la Lavretki și la Liza. Pesemne unde ei, spre deosebire de ceilalți, dădeau pescuitului mai putină importantă și-si lăsau plutele să fie aduse de unde pînă la mal. Stufărisul înalt și rosiatic fremăta încetisor în jurul lor, apa linistită lucea domol și convorbirea li se depăna în tîhnă. Liza se asezase pe un mic ponton, iar Lavretki sedea pe un trunchi de răchită aplecat. Liza era îmbrăcată într-o rochie albă, strînsă în talie cu o panglică lată, tot albă; pălăria de paie îi atîrna pe un brat. Cu cealaltă mâină tinea, cam anevoie, nuiua mlădioasă a unditei. Lavretki se uita la profilul ei pur, putin cam sever, la păru-i dat după urechi, la obrajii gingasi, îmbujorati ca la copii, și se gîndeau: „O, cît de drăgălasă esti pe malul rîmnicului meu!” Liza nu se întorcea spre dînsul, ci privea în apă și părea fie că-si mijeste ochii, fie că zîmbeste. Umbra teiului din apropiere îi acoperea pe amîndoi.

- stii, grăi Lavretki, m-am gîndit mult la discutia noastră de deunăzi și am ajuns la concluzia că esti o persoană neobisnuit de bună.
- Nu cu intentia aceasta am..., începu Liza și se fîstîci.
- Esti bună, repetă Lavretki. Eu săn un om din topor, dar simt că toti trebuie să te iubească. Iată-1, de pildă, pe Lemm: e pur și simplu îndrăgostit de dumneata. Sprîncenele Lizei nu se încruntară, ci numai tresăriră; asa i se întîmpla totdeauna cînd auzea ceva neplăcut.
- Azi mi-a fost tare milă de dînsul, relua Lavretki, pentru romanta sa neizbutită. Să fi tînăr și să nu poti face ceva — mai merge; dar să îmbătrînesti și să nu te mai ajute puterile, e greu. și-i păcat că nici nu simti cînd te părăsesc fortele. Bătrînului îi vine greu să îndure asemenea lovitură!... Fii cu

96

t

luare-aminte, la dumneata pestele muscă nada... Se spune, adăugă Lavretki, după un scurt răstimp, că Vladirnir Nikolaici a scris o romântă foarte drăguță.

— Da, răspunse Liza, o bagatelă, dar acceptabilă.

— Ce părere ai, o întrebă Lavretki, e un bun muzician?

— Îmi face impresie că are o deosebită înclinație pentru muzică, dar pînă în prezent nu s-a ocupat de ea cum se cuvine.

— Bine! Dar, ca om, e bun?

Liza izbucni în rîs și-i aruncă o privire fugăra lui Lavretki.

— Ce întrebare stranie! exclamă ea și, ridicînd undita, o aruncă din nou mai departe.

— De ce stranie? Eu te întreb despre dînsul ca un om nu demult sosit aici, ca o rudă.

— Ca rudă?

— Da! Căci mi se pare că-ti săn unchi?

- Vladirnir Nikolaici are suflet bun, rosti Liza, e destept; maman îl iubeste foarte mult.

— Dar dumneata îl iubesti?

— E un om bun; de ce să iiu-1 iubesc?

- Aha! spuse Lavretki și tăcu. Pe fată-i trecu o expresie pe jumătate tristă, pe jumătate ironică. Privirea lui stăruitoare o încurca pe 'Liza, totusi ea zîmbea mai departe. Ei, să le dea Domnul noroc! bîigui Lavretki într-un tîrziu, ca pentru sine, si-si întoarse capul.

Liza rosi.

— Gresiti, Feodor Ivanîci, zise ea, degeaba vă gînditi... Oare Vladirnir Nikolaici nu vă place? îl întrebă deodată.

— Nu-m i place.

- De ce?

— Îmi face impresie că n-are inimă. Surîsul se sterse de pe fata Lizei.

t 97

- V-ati obisnuit să judecati oamenii aspru, rosti ea după o tăcere prelungă.

- Eu? Nu cred. lartă-mă, dar ce drept am să-i judec aspru pe altii, cînd eu însuși am nevoie de indulgentă? Sau ai uitat că de mine doar cei nepăsători nu rîd. Dar, adăugă, te-ai tinut de făgăduială?

- Care anume?

— Să te rogi pentru mine.

— Da, m-am rugat pentru dumneavoastră și mă încchin în fiecare zi. Vă rog însă să nu vorbiti cu usurință despre asta.

Lavretki încercă să-o convingă pe Liza că nici nu se gîn-dea la asta ceva, că avea un respect adînc fată de orice convingeri; apoi se apucă să vorbească despre religie, despre însemnatatea ei pentru istoria omenirii, despre importanța creștinismului...

— Trebuie să fii creștin, începu Liza, după oarecare sovâire, și nu pentru a cunoaște cele ceresti... sau... cele pămîntene, ci pentru că fiecare om este dator cu o moarte.

Cu o nedumerire involuntară, Lavretki își ridică ochii spre Liza și-i întîlnește privirea.

- Ce cuvînt ai rostit! îi spuse.

— Cuvîntul acesta nu-i al meu, îi răspunse ea.

- Nu-i al dumitale... Dar de ce vorbesti despre moarte?

— Nu stiu. Adeseori mă gîndesc la ea.

— Adesea?

- Da.

— N-ai spune, privindu-te acum; ai un chip atât de vesel, de luminos, surîzi...

— Da, acum mă simt foarte veselă, răspunse Liza cu naivitate.

Lui Lavretki îi venea să-i cuprindă amîndouă mîinile și să île strîngă cu putere.

— Liza, Liza, strigă Măria Dmitrievna, vino aici, uită-te ce caras am prins.

98

t

— Numaidecît, maman, răspunse Liza și se duse la ea; iar Lavretki râmăsesese pe râchită. „Vorbesc cu ea parcă n-ai fi un om care să-a trăit traiul”, se gîndi. Plecînd, Liza își agăta pălăria pe o crengută; cu un sentiment straniu, aproape delicat, Lavretki privi pălăria, panglicile ei lungi, putințele sifonate. Liza se întoarse repede și se aseză iarăși pe ponton.

- De ce vi se pare că Vladimir Nikolaici nu are suflet? îl întrebă ea, cîteva clipe mai tîrziu.

— Am mai spus, poate gresesc; timpul însă va limpezi totul. Liza căzu pe gînduri.

Lavretki deschise vorba despre viața lui la Vasilievskoe, despre Mihalevici, despre Anton. Simtea nevoie să vorbească cu Liza, să-i spună tot ce-i trecea prin gînd. Ea îl asculta cu atită blîndete, cu atită luare-aminte, observațiile și răspunsurile ei rare i se păreau astăzi de simple și de înțelepte... La urmă îi spuse și acest lucru.

Liza se miră.

— Să fie adevărat? îl întrebă. Credeam că eu, că și camerista mea Nastia, săntem lipsite de cuvinte proprii. Odinoară, ea-i spunea logodnicului său astăzi:

„pesemne te plăcăci cu mine; tu-mi spui tot lucruri frumoase, iar mie-mi lipsesc cuvintele proprii”.

„și slava Domnului că-i astăzi”, se gîndi Lavretki.

Capitolul XXVII

între timp se înserează, iar Măria Dmitrievna își arată dorinta să plece acasă. Fetitele, cu greu desprinse de la rîmnic, fură îmbrăcate. Lavretki spuse că-si va petrece oaspetii pînă la jumătatea drumului și porunci să-i înseueze calul. Asezînd-o pe Măria Dmitrievna în cupeu, el își aduse aminte de Lemm; dar bătrînul nu putu fi găsit nicăieri, dispăruse îndată ce se sfîrșise pescuitul. Anton închise portiera, cu o

t 99

putere de invidiat pentru anii săi, și strigă aspru: „Mînă, vizită!”. Cupeul se urni din loc. În spate sedea Măria Dmitrievna și Liza, iar în fată fetitele și camerista. Era o seară caldă și linistită. Lăsaseră geamurile în jos de amîn-două părțile cupeului. Lavretki călărea, alături de cupeu, pe partea Lizei, care sedea cu mâna pusă la portieră. El lăsa sloboz frîul pe gîtel calului, mergînd în trap usor, — și din cînd în cînd schimba două-trei

cuvinte cu fata. Amurgul se mistui; se lăsa noaptea; totusi aerul parcă se mai încâlzi. Măria Dmitrievna atipi în curînd; la fel adormiră fetitele si camerista. Cupeul mergea repede si lin. Liza sedea aplecată înainte. Luna de-abia răsărîtă îi lumina fata, zefirul aromat al noptii îi mîngîia ochii si obrajii. Se simtea bine. Mîna ei sta sprijinită pe portiera cupeului, alături de mîna lui Lavretki. Acesta se simtea bine si el: călărea prin căldura plăcută a noptii liniștite, fără să-si ia ochii de pe chipul blajin si tînăr al fetei, ascultîndu-i glasul proaspăt, care suna în soaptă si-i spunea lucruri simple si plăcute. Niciodată nu băgă de seamă că făcuse jumătate de cale. Lavretki nu vrăs-o trezească pe Măria Dmitrievna, strînse usor mîna Lizei si-i spuse: „Doar săntem prieteni acum, nu-i asa?” Ea dădu din cap, el opri calul. Cupeul își urmă drumul, legânindu-se usor. Lavretki porni la pas spre casă. Farmecul noptii de vară îl cuprinse; totul în jur părea neobisnuit de straniu si în același timp atât de cunoscut si de plăcut. Totul dormea, aproape si în depărtare; se vedea pînă hăt, încolo, cu toate că ochiul nu deslusea cele văzute; si chiar în această liniște se simtea viata tînără, în floare. Calul lui Lavretki păsea vioi, legânindu-se cadentat la dreapta si la stînga; umbra lui mare si neagră mergea alături, îti făcea o plăcere tainică tropotul copitelor. Era ceva vesel si minunat în chemarea răsunătoare a prepelitelor. Stelele se pierduse într-un fel de pîclă luminoasă; craiul nou sticlea cu o strălucire neclintită; lumina lui se revărsa într-un suvoi albastru peste cer si cădea ca o pată de aur fumuriu pe norii subtiri ce-i treceau pe-aproape;

100

t

prospetimea văzduhului lăsa o urmă usoară de umezeală pe ochi, pătrundea blînd în toate mădularele si se revărsa în piept ca un suvoi fără zăgaz. Lavretki se lăsa în voia plăcerii pe care o gusta. „Ei, om mai trăi, se gîndi, nu ne-a răpus de tot... ” El nu-si lămuri cine sau ce nu-1 răpusese... Apoi începu să se gîndească la Liza; pesemne ea nu-1 iubeste pe Pansin. Dacă ar fi întîlnit-o în alte împrejurări, cine stie ce s-ar fi putut întîmpla! îl înțelegea pe Lemm, desi ea-i lipsită de cuvinte „proprietă”. Ba nici nu-i adevărat: ea are cuvinte proprii... „Să nu vorbiti cu usurință despre asta”, își aduse aminte Lavretki. Mai merse o bucată bună de drum cu capul plecat; apoi se îndreptă si rosti încet:

Mi-am ars icoanele din sanctuare,

Iar azi mă-nchin la tot ce-am ars demult...

dar numai decît își lovi calul cu cravasa si galopă pînă acasă. Descălecînd, Lavretki își roti privirile pentru cea din urmă oară, cu un zîmbet de multumire. Noaptea tăcută, blîndă, se revărsase pe coline si în vîi; din depărtare, din adîncul înmiresmat al noptii, cine stie de unde — din cer sau din pămînt - adia o căldură liniștită si molatică. Lavretki îi trimise Lizei o ultimă salutare si, cu pas sprinten, urcă în pridvor. Ziua următoare trecu destul de anodin. De dimineață plouă; Lemm se uita pe sub sprîncene si-si strîngea buzele, din ce în ce mai tare, parcă si-ar fi pus în gînd să nu le mai desfacă niciodată. Mergînd la culcare, Lavretki își luă în pat un maldăr întreg de reviste frantuzesti, care zăceau nedesfăcute pe masa lui de mai bine de două săptămîni. Începu să rupă plicurile fără interes si să-si plimbe ochii peste coloanele ziarelor, care de altfel nu cuprindeau nimic nou. Era gata să se lase, când deodată sări din pat, ca muscat de sarpe. Foiletonul dintr-o revistă, semnat de bine cunoscutul mon-sieur Jules, aducea la cunoștința cititorilor săi „o nouitate tristă”: admirabila si fermecătoarea moscovită, scrisă el, una

t 101

dintre reginele modei, podoaba saloanelor pariziene, Madame de Lavretzki, a încetat din

viată aproape subit, și vestea aceasta, din nenorocire prea adevărată, de-abia atunci a ajuns la dînsul, la domnul Jules. Se poate spune, urma autorul, că el fusese un prieten al defuncței...

Lavretki se îmbrăcă, ieșe în grădină și pînă dimineata se plimbă încolo pe o singură aleă.

Capitolul XXVIII

în dimineata următoare, la ceai, Lemm îl rugă pe Lavretki să dea poruncă să fie pusii caii la trăsură, ca să se întoarcă în oraș.

— E timpul să mă apuc de lucru, adică de lectii, spuse bătrânlul, căci aici îmi pierd vremea degeaba.

Lavretki nu-i răspunse îndată: părea distrat, însă în cele din urmă zise:

— Atunci plecăm împreună.

Fără să fie ajutat de vreo slugă, gîffind și mîniindu-se, Lemm își pregăti micul geamantan; apoi rupse și arse câteva foi de note. Trăsura trase la scară. Iesind din birou, Lavretki băgă în buzunar numărul din ajun al ziarului. Tot drumul atât Lemm, cît și Lavretki vorbiră puțin: fiecare căzuse pe gînduri și era bucuros că celălalt nu-1 supără deloc. Se despărțiră destul de rece — ceea ce, de altfel, se întîmplă deseori în Rusia între prietenii. Lavretki îl duse pînă la căsuta lui pe bătrân, care coborî, își luă geamantanul și, fără să întindă mâna prietenului său (tinea geamantanul cu amîndouă mîinile, în fata pieptului) și nearuncîndu-i cel puțin o căutătură, îi spuse în rusesc: „Râmas-bun!”.

„Râmas-bun!” repetă Lavretki și porunci vizitui lui să-1 ducă la locuința sa. Închiriase, pentru orice eventualitate, o locuință în orașul O... După ce isprăvi

102

t

cîteva scrisori și mîncă în fugă, Lavretki se duse la Kalitini. În salon îl găsi pe Pansin, care-i aduse la cunoștință că Măria Dmitrievna vine neîntîrziat și intră în vorbă cu cea mai cordială amabilitate. Pînă atunci Pansin i se adresa lui Lavretki dacă nu de sus, dar cu indulgență; Liza însă, împărtășindu-i lui Pansin impresiile sale din călătoria făcută, îl prezenta pe Lavretki ca pe un om minunat și destept; astăzi i-a fost de ajuns: trebuia să-l cucerească pe acest om „minunat”. Pansin începu cu complimente la adresa lui Lavretki, descrise entuziasmul cu care, după spusele sale, toată familia Măriei Dmitrievna lăudase Vasilievskoe și pe urmă, ca de obicei, trecu cu șicusintă la propria-i persoană și începu să vorbească despre preocupările și conceptiile sale asupra vietii, a lumii și a slujbei. Spuse vreo două cuvinte despre viitorul Rusiei și cum trebuie tinuti în frîu guvernatorii. Tot atunci făcu o glumă pe socoteala sa și adăugă că la Petersburg, între altele, i se încredintase misiunea depopulariser l'idee du cadastre. Vorbi destul de mult, rezolvînd, cu un dispreț înfumurat, toate greutătile și, ca un scamator care se joacă cu bile, jongla cu cele mai însemnante probleme administrative și politice. Expresii ca: „Iată ce-as face, dacă as fi în locul guvernatorului” sau „Dumneavoastră, ca un om cu judecată, veti fi de acord cu mine”, nu mai conteneau. Lavretki asculta cu răceală flecăreală lui Pansin: nu-i plăcea omul acesta frumos, destept, de o elegantă firească, cu zîmbet senin, voce respectuoasă și ochi cercetători. Pansin pricepu curînd, datorită intuitiei fulgerătoare cu care descifra sentimentele altora, că nu-i face nici o placere deosebită interlocutorului său și, sub un pretext rezonabil, se făcu nevăzut, hotărînd în sine că Lavretki o fi el un om minunat, dar nu-i deloc simpatic, ci aigri și, en somme, cam caraghios. Măria Dmitrievna apăru însotită de Ghedeonovski; apoi veniră Marfa Timofeevna și Liza. După ele sosiră și

ceilalti ai casei; mai tîrziu își făcu aparitia si melomana Belenitîna, o doamnă mică si uscătivă, cu

t 103

o fată frumoasă si obosită, aproape copilărească, într-o rochie neagră fosnitoare, cu un evantai pestrit si brătări groase de aur. Sosi si sotul ei, un om rotofei, cu obrajii rosii, care avea rîni si picioare mari, gene albe si un zîmbet încremenit pe buzele-i groase, în vizită sotia lui nu vorbea cu el niciodată; iar acasă, în clipele de tandrete, îl numea „purcelusul” ei. Pansin se întoarse. Camerele se umplură de animatie si de zgomot. Această multime de oameni nu era pe placul lui Lavretki; îl săcâia mai ales Belenitîna, care îl tot privea prin lorgnon. Ar fi plecat numaidecît, dacă n-ar fi fost Liza la mijloc; voia să-i spună cîteva cuvinte între patru ochi, dar multă vreme nu putu prinde un moment prielnic si se multumi s-o urmărească din priviri cu o multumire ascunsă. Niciodată figura ei nu i se păruse mai nobilă si mai drăgălasă. Vecinătatea Belenitînei o făcea să cîstige foarte mult. Aceasta se misca necontentit pe scaun, da din umerii săi îngusti, rîdea cu un rîs alintat si apoi fie că îinchidea, fie că deschidea larg ochii pe neasteptate. Liza sedea linistită, privea drept înainte si nu rîdea. Gazda se aseză la cărti cu Marfa Timofeevna, Belenitîna si Ghedeonovski, care juca foarte încet, gresea necontentit, clipea din ochi si-si stergea fata cu batista. Pansin luă o înfătisare melancolică; se exprima scurt, trist, cu subînteleuri, aidoma unui pictor nerecunoscut. Dar, cu toate rugămintile Belenitînei, care cocheta cu el asiduu, nu acceptă să-si cînte romanta: îl stînjenea prezenta lui Lavretki. Nici Feodor Ivanîci nu vorbi mult, expresia fetei lui o uimi pe Liza de cum intră în cameră: ea își dădu seama numaidecît că are să-i spună ceva; dar, inexplicabil, îi era teamă să-1 întrebe, în sfîrsit, trecînd în sufragerie să toarne ceai, fără să vrea, întoarse capul în partea lui. El o urmă imediat.

— Ce-i cu dumneavoastră? îl întrebă ea, punînd ceainicul cu esentă pe samovar.

- Ai observat ceva? răspunse acesta.

— Astăzi sănteti altfel ca de obicei.

104

t

Lavretki se aplecă peste masă.

— Voiam, începu el, să-ti comunic o veste; dar acum nu-i posibil. De altfel, citeste ceea ce-i notat cu creionul în acest foileton, adăugă, întinzându-i exemplarul de ziari pe care-1 luase cu sine. Te rog să-1 păstrezi în secret; eu am să trec mîine dimineată.

Liza rămase surprinsă... Pansin se arăta în pragul usii: ea vîrî ziarul în buzunar.

— Ati citit Obermann, Lizaveta Mihailovna? o întrebă îngîndurat Pansin.

Liza îi răspunse ceva în treacăt si iesi din sală urcînd la etaj. Lavretki se întoarse în salon si se apropie de masa de joc. Marfa Timofeevna, cu fata rosie si cu panglicile de la bonetă desfăcute, porni să i se plîngă de partenerul său Ghedeonovski care, după spusa ei, nu stia să joace.

— Să joci cărti, spuse ea, se vede că nu-i tot atît de usor ca a plăsmui minciuni.

Ghedeonovski continuă să clipească si să-si steargă fata. Liza intră în salon si se aseză într-un colț: Lavretki se uită la dînsa; ea îl privi pe Lavretki. Amîndoî se simtră cuprinsi de un sentiment asemănător cu groaza, Lavretki citi pe fata ei o nedumerire si un fel de mustrare ascunsă. Oricît ar fi vrut, nu putea să-i vorbească. Să rămînă cu ea în aceeași cameră, ca musafir printre ceilalți oaspeti, i-ar fi fost greu. De aceea se hotărî să plece. Luîndu-si rămas-bun de la ea, izbuti să repete că va veni a doua zi, adăugind că se bîzuie

pe prietenia ei.

- Poftiti! îi răspunse Liza, cu aceeasi nedumerire zugrăvită pe chip.

După plecarea lui Lavretki, Pansin se învioră; începu să-i dea sfaturi lui Ghedeonovski, iar Belenitînei îi adresă galanterii ironice si, în sfîrsit, își cîntă romanta. Pe Liza însă o privea si-i vorbea ca si mai înainte: cu subînțeleuri si oarecum îtristat.

;

t 105

Lavretki nu dormi iarăsi toată noaptea. Nu era cuprins de triste, nici de tulburare, îl stăpînea o liniste desăvîrsită; însă nu putea dormi. si nici amintirile trecutului nu-1 tulburau, ci pur si simplu își întorcea privirile spre viata-i trecută. Inima îi bătea greu si măsurat, orele zburau; iar el nici nu se gîndeau la somn. Din cînd în cînd, îi trecea prin cap un singur gînd: „Peste putintă, prostii!” si se oprea, își lăsa capul în piept si-si întorcea din nou privirile spre viata-i trecută.

Capitolul XXIX

Măria Dmitrievna nu-1 primi pe Lavretki cu prea multă amabilitate cînd acesta se înfătisă a doua zi. „Ian te uită, s-a si înnădit!” se gîndi ea. Lavretki si asa nu-i era tocmai pe plac; de altfel si Pansin, sub a cărui influență se afla, îl lăudase în ajun cu cuvinte viclene si dispretnicăre. Ea nu-1 socotea drept oaspete si nici nu credea de cuvîntă să se ocupe de o rudă, aproape un om al casei. Nu trecu nici o jumătate de oră, si Lavretki se plimba alături de Liza pe o alei din grădină. La cîtiva pasi de ei, Lenocika si surocika alergau printre straturile de flori.

Ca de obicei, Liza era linistită, dar ceva mai palidă. Ea scoase din buzunar si îi întinse lui Lavretki foaia de ziari împăturită de mai multe ori.

- E groaznic, rosti. Lavretki nu răspunse nimic.

— Poate că nici nu-i adevărat, adăugă Liza.

— De aceea te-am si rugat să nu vorbesti cu nimeni despre asta.

Liza făcu cîtiva pasi.

- Spuneti-mi, începu ea, nu sănăti mîhnit? Nicidcum?

— Nici nu stiu ce simt, îi răspunse Lavretki.

106

t

— Dar ati iubit-o odinioară?

- Am iubit-o.

- Mult?

- Mult.

- si moartea ei nu v-a îtristat?

— Pentru mine ea murise demult.

— E păcat ceea ce spuneti... Vă rog să nu vă supărati. Mă socotiti prietenă si o prietenă poate spune ce gîndeste. Pe mine zău mă apucă groaza... Ieri arătai asa de rău... Vă amintiti că nu demult v-ati plîns de dînsa? Iar ea, atunci, poate nici nu mai era pe lumea asta. E groaznic! Asta parcă v-a fost sortit drept pedeapsă.

Lavretki surise cu amărâciune.

- Esti convinsă? Cel putin sănăti liber acum. Liza tresări usor.

- Destul! Nu mai vorbiti asa. La ce vă e bună libertatea? E momentul să vă gînditi la iertare si nu la asa ceva...

- De mult am iertat-o, o încrerupse Lavretki, făcînd un gest cu mînă.

— Nu-i asa, îi răspunse Liza, rosind. Nu m-ati înțeles. Trebuie să vă gînditi la iertarea dumneavoastră...

— Cine să mă ierte?

— Cum cine? Dumnezeu. Căci cine poate să ne ierte în afară de Dumnezeu?

Lavretki o apucă de mînă.

- Ah, Lizaveta Mihailovna, crede-mă, exclamă el, și asa am fost îndeajuns de pedepsit. Am si ispăsit totul, crede-mă.

— Asta nu o puteti sti, spuse Liza cu jumătate de gură. Ati uitat că, nu demult, cînd ati vorbit cu mine, n-ati vrut să-o iertati.

Amîndoi, tăcînd, făcură cîtiva pasi pe alei.

— Dar ce-i cu fiica dumneavoastră? îl întrebă deodată Liza și se opri.

Lavretki tresări.

t 107

- O, n-avea nici o grijă! Am si trimis scrisori unde se cuvenea. Viitorul fiicei mele, cum ai... după cum ai spus... este asigurat! Fii linistită.

Liza zîmbi cu tristete.

- Ai dreptate, urmă Lavretki, ce pot face cu libertatea mea? La ce-mi folosește?

— Cînd ati primit ziarul? întrebă Liza, fără să răspundă la întrebarea lui.

- A doua zi după vizita pe care mi-ati făcut-o.

- Oare..., oare nici n-ati plîns cel putin?

- Nu. Am râmas uluit; dar de unde ar fi putut izvorî lacrimile? Să plîng trecutul? Pentru mine el se prefăcuse în scrum. Fapta ei nu mi-a sfârînat fericirea, ci mi-a arătat numai că ea nici nu existase vreodată. Ce-as fi avut să plîng? De altfel, cine stie? Poate că as fi fost mai mîhnit dacă as fi primit vestea asta cu două săptămîni mai înainte.

- Cu două săptămîni? se miră Liza. Dar ce s-a întîmplat în aceste două săptămîni?

Lavretki nu răspunse nimic, iar Liza rosi deodată și mai tare decît înainte.

- Da, da, ai ghicit, continuă pe neasteptate Lavretki, în aceste două săptămîni am cunoscut ce înseamnă un suflet curat de femeie; iar trecutul meu s-a îndepărtat și mai mult de mine.

Liza se tulbură și păși încetisor în grădina de flori, spre Lenocika și surocika.

— Sînt multumit că ti-am arătat și dumitale foia de ziar, spuse Lavretki, mergînd în urma ei. M-am obisnuit să nu-ti ascund nimic și nădăduiesc că mă vei răsplăti cu aceeasi încredere.

- Asa vă închipuiti? rosti Liza și se opri. Atunci ar trebui să... Dar, nu! Nu se poate.

- Ce anume? Spune, spune!

108

t

— Zău, mi se pare că n-ar trebui... Ei, dar de fapt, adăugă Liza și se întoarce zîmbind spre Lavretki, nu există jumătate de sinceritate! stiti, azi am primit o scrisoare.

— De la Pansin?

- Da, de la el. De unde stiti?

— Te cere în căsătorie?

- Da, adeveri Liza și se uită drept și serios în ochii lui Lavretki.

Lavretki, la rîndul său, o privi cu seriozitate.

— Ei bine, și ce i-ai răspuns? o întrebă el în cele din urmă.

— Nu stiu ce să-i răspund, zise Liza și lăsă în jos mînile pînă atunci încrucisate.

— Adică cum vine asta? Doar îl iubesti!

— Da, îmi place; pare un om cumsecade.

— Acelasi lucru mi-ai spus, si cu aceleasi cuvinte, acum patru zile. Vreau să stiu dacă-1 iubesti cu sentimentul acela puternic, pe care ne-am obisnuit să-1 numim dragoste?

— După felul cum înțelegeți dumneavoastră — nu!

- Nu esti îndrăgostită de dînsul?

— Nu. Dar parcă e nevoie?

- Cum?

- E pe placul mamei, urmă Liza, are suflet bun; n-am nimic împotriva lui.

— Cu toate acestea stai în cumpănă?

- Da... si poate că dumneavoastră... cuvintele pe care le-ati spus sunt pricina. Vă amintiti ce-ati spus acum câteva zile? Dar asta-i o slăbiciune...

— O, copila mea, exclamă deodată Lavretki și glasul îi tremură, nu complica lucrurile, nu numi slăbiciune strigătul inimii care nu vrea să se dăruiască fără dragoste. Nu-ti lua o răspundere atât de covârsitoare fată de omul pe care nu-1 iubesti și căruia vrei să-i apartii...

— Vă ascult, nu iau nimic asupra mea..., dădu să spună Liza.

t 109

- Urmează-ti îndemnul inimii, numai ea îți va spune adevarul, o întrerupse Lavretki... Experienta, ratiunea - totu-i desertăciunea desertăciunilor! Nu te lipsi de ceea ce-i mai bun, de singura fericire pe pămînt.

- Tocmai dumneavoastră o spuneti, Feodor Ivanîci? Doar v-ati căsătorit din dragoste — si ati fost fericit?

Lavretki plesni din palme.

— Ah, nu mai vorbi de mine! Nică nu poti înțelege ce este în stare să socotească drept dragoste un Tânăr lipsit de experiență și cu o educatie gresită!... și, la urma urmei, de ce să mă defâimez? Chiar acum ti-am spus că n-am cunoscut fericirea..., nu-i adevarat! Am fost fericit!

— Feodor Ivanîci, rosti Liza cu glasul coborât (când nu era de acord cu interlocutorul său, totdeauna își cobora vocea; pe deasupra se simtea cuprinsă de o mare emotie), mi se părea că fericirea pe pămînt nu depinde de noi...

— De noi, de noi, crede-mă (el o apucă de amândouă mâinile; Liza se făcu palidă și-1 privea aproape cu spaimă, dar cu lă-re-aminte), numai să nu ne stricăm noi singuri viața. Pentru alti oameni căsătoria din dragoste poate fi o nenorocire; dar nu pentru dumneata, cu firea dumitale echilibrată, cu sufletul dumitale senin! Te implor să nu te căsătorescă fără dragoste, dintr-un sentiment de datorie, poate de renuntare... Ar fi o lipsă de credință, tot un calcul - și poate ceva încă și mai rău. Crede-mă, am dreptul să vorbesc asa, căci am plătit scump dreptul acesta. și dacă Dumnezeul dumitale...

în aceeași clipă Lavretki observă că Lenocika și surocica veniseră lîngă Liza și, cu o nedumerire mută, își atintiseră ochii asupra lui. El lăsa mâinile Lizei, spuse în pripă:

— lartă-mă, te rog. Apoi plecă spre casă.

- Un singur lucru te rog, rosti Lavretki, întorcîndu-se spre Liza, să nu iezi imediat o hotărîre, mai asteaptă, gîndeste-te la cele ce ti-am spus. Chiar dacă nu m-ai crede, chiar dacă te-ai hotărî la o căsătorie din ratiune, nici în acest caz nu trebuie să

110

t

te căsătorești cu domnul Pansin; el nu-ți poate fi sot. îmi promiti să nu te grăbesti? Liza vră să-i răspundă, dar nu pronunță nici un cuvânt și nu pentru că s-ar fi hotărât să se „grăbească”, ci pentru că inima-i bătea cu putere și un sentiment asemănător cu spaimă o sugruma.

Capitolul XXX

Plecând de la Kalitini, Lavretki se întâlni cu Pansin; se salutară cu răceală.

Lavretki se duse acasă și se încuie. Era stăpînit de sentimente pe care poate nici nu le încercase vreodată. Oare e mult de când se află în starea de „amortire liniștită”? Oare-i mult de când s-a simtit, după cum spunea, dat la fund? și ce anume îi schimbase această stare? Ce 1-a scos afară, la suprafata? Înțimplarea cea mai obisnuită, inevitabilă, desi totdeauna neasteptată: moartea? Da; el însă nu se gîndeau atât la moartea soției și la libertatea sa, cât la răspunsul pe care Liza îl va da lui Pansin! Lavretki înțelese că, în ultimele zile, începu se-o privească cu alti ochi; își aminti cum, întorcîndu-se acasă și gîndindu-se la ea, în liniste noptii, își spuse: „Dacă!...” Acest „dacă”, pe care-l atribuia trecutului, imposibilului, se adeveri, desi altfel de cum își închipuise —, dar nu-i era de ajuns numai libertatea. „Ea o va asculta pe maică-sa, se gîndi el, se va căsători cu Pansin; chiar dacă-1 va refuza, oare pentru mine nu va fi totuna?” Trecînd prin fata oglinzi, își privi în fugă chipul și ridică din umeri.

Ziua se curse repede pentru el, preocupat de aceste gînduri; se însera. Lavretki porni spre Kalitini. Mergea grăbit, însă, apropiindu-se de casa lor, își domoli pasii, în fata scărilor se află drosca lui Pansin. „Ei bine, își zise Lavretki, n-am

t 111

sa fiu egoist”, și intră în casă. Nu întâlni pe nimeni, în salon era liniste; deschise usa și o văzu pe Măria Dmitrievna jucînd pîchet cu Pansin, care îl salută în tăcere; iar stăpîna casei izbucni: „Ce surpriză!” încruntînd usor din sprîncene. Lavretki se aseză lîngă dînsa și începu să se uite la cărtile ei.

— Stîti să jucati pîchet? îl întrebă ea cu un fel de necaz ascuns și numai decît declară că să depus.

Pansin numără nouăzeci de puncte și începu să strîngă levatele, politicos și linistit, dar în același timp cu o expresie severă și demnă. Așa joacă diplomatiei; pesemne și el jucase, la Petersburg, cu vreun mare dregător, căruia urmărise să-i insufle o părere favorabilă asupra seriozității și maturității sale. „O sută unu, o sută doi, cupe, o sută trei”, și se auzea ritmic glasul, iar Lavretki nu putea prîncepe tonul: suna a repros sau a multumire de sine.

— Pot să văd pe Marfa Timofeevna? întrebă Lavretki, observînd că Pansin se apucă să amestecă cărtile cu și mai multă demnitate. Pe chipul lui nu se mai citea nici o urmă din firea-i de artist.

- Cred că se poate. E sus, în camera ei, răspunse Măria Dmitrievna, întrebă!

Lavretki urcă scăurile. Pe Marfa Timofeevna o găsi tot la cărti: juca popa prostu' cu Nastasia Karpovna. Roska îl întîmpină lâtrînd, dar cele două bătrîne îl primiră cu căldură; mai cu seamă Marfa Timofeevna părea bine dispușă.

— A, Fedea! Poftim, rosti ea, ia loc, maică. Numai decît isprăvim jocul. Doresti dulceată? surocika, ia un borcan cu căpsuni. Nu vrei? Ei bine, atunci stai asa; dar de fumat să nu fumezi: nu pot să sufără miroslul de tutun, de altfel și motanul Matros strânută din pricina fumului.

Lavretki se grăbi să-o asigure că nici nu dorește să fumeze.

— Ai fost jos? urmă bătrîna. Pe cine-ai văzut acolo? Pansin e tot acolo? Cu Liza te-ai

întîlnit? Nu? Ea voia să vină aici... Dar iat-o c-a si sosit. Vorbesti de lup si lupul la usă...

12

t

Liza intră în cameră si, văzîndu-l pe Lavretki, se înnrosi.

— Am venit pentru un minut, Marfa Timofeevna, începu ea...

— De ce numai pentru un minut? îi răspunse bâtrîna. Cum se face că voi, fetele tinere, nu puteti sedea locului? Vezi că am un oaspete: mai stai la taifas cu el, mai distrează-1. Liza se aseză pe marginea scaunului, ridică ochii spre Lavretki si își dădu seama că nu era cu putintă să nu-i spună cum se isprăvise întîlnirea ei cu Pansin. Dar cum să-i spună? îi era rusine, si jenă. Parcă de mult 1-a cunoscut ea pe omul acesta, care merge rar la biserică si suportă cu atită nepăsare moartea sotiei sale — si iată că-i împărtăseste secretele sale. Ce-i drept, el se interesează de soarta ei; ea însăși se încrdește într-însul si se simte atrasă de persoana lui; totusi o cuprinse rusinea: parcă un străin ar fi intrat în camera ei curată, de fecioară.

Marfa Timofeevna îi veni în ajutor.

— Dacă nici tu n-ai să-1 distrezi, grăi ea, cine să-1 distreze, sărmanul? Eu îs prea bâtrîna pentru dînsul; el îi prea destept pentru mine, iar pentru Nastasia Karpovna prea bâtrîn: ei să-i prezinti tot tineri.

— Oare cu ce pot să-1 distrez pe Feodor Ivanîci? spuse Liza. Dacă vrea, mai bine i-as cînta ceva la pian, adăugă cu glas nehotărît.

- Foarte bine; tu esti fata mea cea cuminte, zise Marfa Timofeevna. Duceti-vă, dragii mei, jos; după ce-o să isprăviti, poftiti aici. Iată c-am rămas popa prostu', mi-i necaz, vreau să-m iau revansa.

Liza se ridică în picioare. Lavretki o urmă. Coborînd scările, Liza se opri.

— Au dreptate, începu ea, cei ce spun că inima omului este alcătuită din contradictii. Exemplul dumneavoastră ar fi trebuit să mă sperie, să-mi insufle neîncredere fată de căsătoriile din dragoste, pe cînd eu...

— L-ai refuzat? o întrebă Lavretki.

t 113

— Nu; dar nici n-am fost de acord. I-am spus totul, tot ce-am simtit, si l-arn rugat să astepte. Sînteti multumit? mai adăugă ea cu un zîmbet fugar si alergă pe scară în jos, atingînd usor balustrada cu mâna.

— Ce să vă cînt? îl întrebă Liza, ridicînd capacul pianului.

- Ce doresti, îi răspunse Lavretki si se aseză asa ca s-o poată vedea.

Liza se apucă să cînte si multă vreme nu-si ridică privirea de la degete, în sfîrsit, se uită la Lavretki si se opri. Cît de minunat si deizar i se păru chipul lui.

— Ce-i cu dumneavoastră? îl întrebă.

— Nimic, îi răspunse, mă simt foarte bine; mă bucur pentru dumneata, mă bucur că te văd. Continuă.

- Cred, rosti Liza cîteva clipe mai tîrziu, că, dacă m-ar fi iubit cu adevărat, el n-ar fi alcătuit această scrisoare; ar fi trebuit să-si dea seama că nu pot să-i răspund acum.

— Asta n-are importantă, spuse Lavretki, important este că nu-1 iubesti.

— Încetati, ce înseamnă asta! Mi-e gîndul la sotia dumneavoastră decedată si mă înspăimîntati.

- Nu-i asa, Woldemar, că Lizeta mea cîntă frumos? îi spunea, în acest timp, Măria Dmitrievna lui Pansin.

- Da, încuviintă Pansin, foarte frumos.

Măria Dmitrievna se uită cu tandrete la tînărul ei partener; acesta însă luă o înfătisare mai plină de importantă și mai preocupată și își anunță cele paisprezece rigi.

Capitolul XXXI

Lavretki nu mai era un bărbat tînăr; el nu se putea însela prea multă vreme asupra sentimentului pe care i-1 inspirase Liza; în aceeași zi se convinse definitiv că o îndrăgise.

114

I.S. TURGHENIEV

Această convingere însă nu-1 bucură prea mult. „Oare, se gîndi el, n-am altceva de făcut, la treizeci și cinci de ani, decît să-mi dau din nou inima în mîinile unei femei? Liza nu se compară însă cu cealaltă: ea nu mi-ar cere jertfe umilitoare, nu m-ar distrage de la ocupatiile mele, ci m-ar însufleti la o muncă sobră, cînstită, și amîndoi am merge înapîntie, spre un tel frumos. Da, își încheie el cugetările, toate-s bune, rău îi doar atîta: că n-o să vrea, în nici un caz, să mă urmeze. Nu degeaba mi-a spus c-o însăjuită. Dar nici pe Pansin nu-1 iubeste... Slabă mîngîiere!”

Lavretki plecă la Vasilievskoe; dar nu putu sta acolo nici patru zile — atît i se păru de plăcitor locul, îl mai chinuia și asteptarea: vestea dată de domnul Jules cerea să fie confirmată, iar el nu primea nici un fel de scrisori. Lavretki se întoarse la oraș și își petrecu seara la Kalitini. Nu-i fu greu să bage de seamă că Măria Dmitrievna era pornită împotriva lui; izbuti însă s-o mai îmbuneze, lăsînd-o să cîstige vreo cincisprezece ruble la pîchet, și să stea de vorbă cu Liza aproape singuri, cam o jumătate de ceas, cu toate că maică-să o sfătuise încă din ajun să nu se poarte prea familiar cu un om qui a un si grand ridicule. El o găsi schimbată: parcă mai îngîn-durată; ea îi impută că nu se arătase timp de cîteva zile și-1 întrebă dacă nu merge, a doua zi, la liturghie (a doua zi era duminică).

— Să mergeti, îi spuse, înapîntie de a-1 lăsa să răspundă, ne vom ruga împreună pentru sufletul ei. Apoi adăugă că nu stie ce să facă, și anume: dacă are dreptul să-i impună lui Pansin să mai astepte hot ar îr ea ei.

— și de ce? o întrebă Lavretki.

— Pentru că, îi răspunse ea, încep să întrevăd de pe acum hotărîrea pe care o voi lua. Spunînd c-o doare capul, îi întinse nehotărîtă lui Lavretki vîrfurile degetelor; apoi porni sus, spre camera ei.

t 115

A doua zi Lavretki se duse la liturghie. Cînd intră în biserică, Liza era acolo. Ea îl observă, desi nu se întoarse spre dînsul. Se ruga cu rîvnă: ochii ei licăreau molcom, capul i se înclina și se ridica domol. Lavretki își dădu seama că se ruga și pentru dînsul, și o înduiosare caldă îi umplu inima. Se simtea bine și în același timp era putin cam rusinat. Norodul care sta cuviincios, chipurile familiare, cîntarea armonioasă, miroslul de tămîie, razele piezise și lungi ale soarelui, pătrun-zînd prin ferestre, însăși întunecimea peretilor și a boltelor — totul găsea răsunet în inima lui. De mult nu mai fusese la biserică; de mult nu se rugase. Nici de data asta nu rosti vreun cuvînt de rugăciune, nu se ruga nici fără cuvinte, totusi se prosternă, pentru o clipă, dacă nu cu trupul, cel putin cu tot cugetul său care se pleca smerit pînă la pămînt. își aminti de copilărie, cum se ruga totdeauna în biserică pînă cînd simtea pe frunte parcă o atingere răcoroasă a cuiva. Pe atunci se gîndeau că îngerul păzitor îl lua sub ocrotirea lui și-i punea pecetea celor alesi, își întoarse privirea spre Liza... „M-ai adus aici, își zise Lavretki, atunci atinge-te de mine, atinge-te de sufletul meu.” Ea se ruga tot atît de linistit; lui i se păru că fata ei exprimă bucurie și

iarăsi se simti cuprins de înduiosare: implora pace pentru un alt suflet, iar pentru sufletul lui, iertare...

Se întîlniră în pridvorul bisericii; ea îl salută cu un aer vesel si blînd. Soarele lumina puternic iarba fragedă din ograda bisericii, ca si basmalele si rochiile pestrite ale femeilor. Clopotele bisericilor învecinate vuiau în înăltimi; vrăbiile ciripeau pe gardurile de nuiele. Lavretki stătea cu capul descoperit si zîmbea. O adiere usoară stîrneea părul lui si capetele panglicilor de la pălăria Lizei. Le petrecu pe Liza si pe Lenocika, care o însotea, pînă la cupeu, împărti cersetorilor toti banii din buzunar si porni încet spre casă.

116

t

Capitolul XXXII

Veniră zile grele pentru Feodor Ivanîci. Era întruna scuturat de friguri, în fiecare dimineată se ducea la postă, desfăcea tulburat scrisorile, ziarele; dar nicăieri nu găsea nimic ce-ar fi putut confirma sau dezminti stirea fatală. Uneori era dezgustat de sine însusi: „S-ar părea, se gîndeau el, că astept ca o pasăre de pradă vestea că sotia mea a murit cu adevărat!” Pe Kalitini îi vizita în fiecare zi; dar nici acolo nu-i mergea mai bine: stăpîna casei se bosumfla vădită văzîndu-1, îl primea din condescendentă; Pansin îl trata cu o politete exagerată; Lemm luase o figură de mizantrop si de-abia dacă-1 mai saluta; dar mai ales însăsi Liza parcă se ferea de el. Cînd i se întîm-plă să rămînă singură cu Lavretki, în locul încrederei de odinioară, se vedea descumpărarea si ea nu stia ce să-i spună. si el se simtea stînjenit. în cîteva zile, Liza nu mai era de recunoscut: în miscările sale, în glas, ba chiar si în rîsul ei apăruse o tainică neliniste, o nervozitate, altădată necunoscută. Măria Dmitrievna, ca o adevărată egoistă, nu bănuia nimic; însă Marfa Timofeevna începu să-si observe odorul. Lavretki își imputa de multe ori că-i arătase Lizei ziarul primit. Nu putea să nu recunoască că starea lui sufletească avea ceva care poate indigna orice simtire curată. Lavretki mai presupunea că schimbarea petrecută în Liza se datora luptei dintre nedumeririle sale sufletesti: ce răspuns să-i dea lui Pansin? într-o zi, ea îi înapoie o carte, un roman de Walter Scott, pe care ea i-1 ceruse.

— Ai citit cartea? o întrebă Lavretki.

- Nu; acum nu-mi arde de cărti, îi răspunse Liza si dădu să plece.

— Stai un minut; de mult n-am mai rămas singuri. Parcă te-ai teme de mine.

-Da.

•.,;-,..

&

t 117

— si de ce, mă rog?

— Nu stiu.

Lavretki tăcu un răstimp.

— Spune-mi, o cercetă el, încă nu te-ai hotărît?

— Ce voiti să spuneti? exclamă Liza, fără să-si ridice ochii.

— stii prea bine... Deodată Liza izbucni.

— Să nu mă mai întrebati, rosti energetic, nu stiu nimic; nu mă mai cunosc nici pe mine însămi...

si îndată se îndepărta.

în ziua următoare, Lavretki sosi la Kalitini după-amiază si-i găsi cu pregătirile făcute pentru vecernie, într-un colt al sufrageriei, pe o masă dreptunghiulară, acoperită cu o fată curată, se aflau rezemate de perete cîteva icoane mici, ferecate în aur si cu mici diamante

fără strălucire pe nimburile sfintilor. Un servitor bătrân, în livrea cenusie și cu ghete, trecu fără grabă prin toată camera, fără să bocânească deloc. Aseză dinaintea icoanelor două luminări de ceară în niste sfesnice subtiri; își făcu cruce, se închină și iesi în liniste.

Salonul neluminat era pustiu. Lavretki se plimbă prin sufragerie și întrebă dacă n-o fi poate vreto onomastică. I se răspunse în soaptă că nu era nici o onomastică și că vecernia fusese comandată după dorinta Lizavetei Mihailovna și a Marfei Timofeevna; că ele voiseră să aducă și o icoană făcătoare de minuni, dar aceasta fusese dusă la un bolnav, cale de vreto treizeci de verste, în curind, însotit de dascăli, sosi preotul, un om trecut de tinerete, cu o chelie mare și care tusi puternic în antreu. De îndată cucoanele iesiră în sir din saloane și se apropiară de preot ca să le binecuvînteze. Lavretki le salută în tăcere; ele îi răspunseră tot în tăcere. Preotul mai stătu puțin, tusi încă o dată și întrebă încet, cu vocea-i de bas:

- Sînteti de părere să începem?
- Începeti, părinte, îi răspunse Măria Dmitrievna.

118

I.S. TURGHENIEV

Acesta își puse atunci odăjdiile; dascălul îmbrăcat în stihar ceru cu smerenie niste cărbuni aprinsi, îndată se răspîndi miroslul de tămîie. Din antreu se iviră cameristele și feciorii, care se opriră grămadă lîngă usă. Deodată Roska, care niciodată nu cobora de sus, apără în sufragerie, și toti se năpustiră să-o alunge. Ea se sperie, prinse să se învîrtă și se aseză jos; un fecior o luă în brate și o scoase afară. Vecernia începu. Lavretki se retrase într-un colt; era cuprins de simtăminte stranii, aproape triste; nici el însuși nu-si dădea seama prea bine de starea lui sufletească. Măria Dmitrievna se afla în fruntea tuturor, în fata fotoliilor; își făcea cruce alene, boiereste — ba își rotea privirile, ba și le îndrepta deodată în sus: era plăcătoare. Marfa Timofeevna părea îngrijorată; Nastasia Karpovna bătea mătăni și se ridică îscind un fel de zgromot usor și discret; Liza, de cum se aseză, nu se clinti din loc, nu făcu nici cea mai mică miscare; după înfătisarea reculeasă a chipului său se putea presupune că se ruga cu căldură și osîrdie. Sărutînd crucea, după sfîrșitul vecerniei, ea sărută și mîna rosie și mare a preotului, pe care Măria Dmitrievna îl pofti să ia o cească de ceai. Preotul își scoase patrafirul, luă o înfătisare oarecum mai lumească și trecu în salon împreună cu doamnele. Discutiile începură fără prea multă însufletire.

Preotul bău patru cesti de ceai, sterghîndu-si neobosit chelia cu batista; povestî, între altele, că negustorul Avosnikov dăruise sapte sute de ruble pentru aurirea „cupolei” bisericii și dădu un leac sigur împotriva pistruilor. Lavretki se aseză lîngă Liza; ea însă rămase smerită, aproape aspră, și nu-1 învrednici nici măcar cu o privire. Făcea impresia că intentionat nu-1 observă; era cuprinsă de un fel de exaltare rece, solemnă... Lui Lavretki, nu se stie de ce, îi tot venea să zîmbească și să spună ceva vesel; dar în inimă simtea o tulburare și la urmă plecă nedumerit... își dădea

t 119

seama că în sufletul Lizei se petreceau ceva, nu putea însă înțelege ce anume.

Altă dată, stînd în salon și ascultînd trăncăneala insinuantă, dar greoaie, a lui Ghedeonovski, Lavretki se întoarse pe neasteptate, fără să stie de ce, și surprinse în ochii Lizei o privire adîncă, atentă, întrebătoare... Această privire enigmatică era atâtită asupra lui. Mai tîrziu, o noapte întreagă se gîndi la ea. El o iubea, dar nu ca un băietas; nu i-ar fi stat bine să ofteze și să sufere de dor, nici Liza nu inspira sentimente de acest fel; la orice vîrstă însă dragostea își are suferințele sale — și el le încerca din plin.

Capitolul XXXIII

Intr-un rînd, ca de obicei, Lavretki se afla la Kalitini. După o zi călduroasă și obositoare, se lăsă o seară atât de minunată, că Măria Dmitrievna, trecînd peste aversiunea sa fată de curenț, porunci să se deschidă toate ferestrele și usile spre grădină și declară că nu va juca pîchet, că pe o asemenea vreme e păcat să bati cărtile, cînd poti să te bucuri de farmecul naturii. Dintre oaspeti se afla numai Pansin. Bine dispus de splendoarea serii și nevoind să cînte în fața lui Lavretki, simtindu-se totusi coplexit de sentimentele artistice, el se lansă în poezie: recită frumos; desi prea constiincios și cu subtilitate inutile, cîteva din poeziile lui Lermontov (pe atunci Puskin încă nu izbutise să ajungă iarăși la modă) — și deodată, de parcă i s-ar fi făcut rusine de efuziunile sale, se apucă să mustre și să dojenească noua generație, în spiritul cunoscutei poezii Meditatie. De altfel nu pierdu prilejul să demonstreze cum ar întoarce el toate rînduielile după voia lui, dacă ar avea puterea în mînă.

120

t

— Rusia, spuse Pansin, a rămas în urma Europei; ea trebuie împinsă ca să-o ajungă. Se afirmă că suntem tineri, e o absurditate; și apoi suntem lipsiti de ingeniozitate; însusi Homiakov recunoaste că n-am inventat nici măcar capcana de prin soareci. Prin urmare, suntem nevoiți să împrumutăm de la alții. Suntem bolnavi, spune Lermontov, și suntem de acord cu el; noi însă suntem bolnavi pentru că suntem numai pe jumătate europeni; leacul nostru să-1 căutăm în ceea ce ne-a adus vătămarea. (Le cadastre, își zise Lavretki.) La noi, urmă Pansin, capetele cele mai luminate — les meilleures têtes — sunt convinse de mult de aceasta. În fond, toate popoarele sunt la fel. Introduceti doar institutii bune — și cu asta, basta! Desigur, ele pot fi adaptate la obiceiurile locale existente, asta-i o treabă a noastră, o treabă a... slujbasilor (aproape că a spus: a oamenilor de stat); iar în caz de nevoie, fiti pe pace, institutiile însesi vor transforma aceste obiceiuri.

Măria Dmitrievna, înduiosată, îl tot aproba pe Pansin. „Ia te uită, se gîndeau ea, ce om destept își expune părările în casa mea.” Liza tăcea, rezemată de fereastră; tăcea și Lavretki; Marfa Timofeevna, care, într-un colț, juca cărti cu prietena sa, mormânia ceva în legea ei. Pansin se plimba prin cameră și vorbea frumos, dar cu o îndîrjire ascunsă; făcea impresia că nu ponegrenste toată generația, ci numai pe cîțiva oameni, pe care-i cunostea, în grădina Kalitinilor, într-o tufă mare de liliac, își făcuse cuib o privighetoare; primele sale triluri de seară au putut fi auzite în pauzele înflăcăratului logos; cele dintîi stele se aprinseră pe cerul trandafiriu, pe deasupra creștetelor încremenite ale teilor. Lavretki se ridică și începu să-1 contrazică pe Pansin; polemica se încinse. Lavretki apăra tineretea și independenta Rusiei; era gata să se sacrifice, el și generația sa, dar lua apărarea oamenilor noi, apăra convingerile și aspirațiile acestora; Pansin răspunse pe un ton iritat și tăios; declară că oamenii destepti ar trebui să schimbe totul și, în sfîrsit, într-atât se înfumura, că, uitînd de titlul său de

t 121

Kammerjunker și de cariera-i funcționarească, îl numi pe Lavretki conservator înapoiat și schită chiar o aluzie — ce-i drept, foarte pe departe — la situația echivocă a acestuia în societate. Lavretki nu se supără, nu ridică tonul (își aminti că și Mihalevici îl botezase înapoiat, dar voltairian) și, cu calm, îl facu praf pe Pansin, pe toată linia, îi demonstră că nu sunt posibile salturile și transformările trufase de sus, din cancelarii, transformări ce nu-s justificate nici de cunoasterea pămîntului natal, nici de o credință reală într-un ideal,

chiar dacă acesta ar fi negativ. Dădu ca exemplu propria-i educatie, ceru să se recunoască, în primul rînd, dreptatea poporului și aceasta să fie recunoscută cu umilintă, cu acea umilintă fără de care nici cîtezanta împotriva minciunii nu este posibilă. Nu se dădu în lături, pînă la urmă, nici de reprosul, binemeritat după părerea sa, că-si risipește timpul și puterile fără chibzuintă.

— Toate-s foarte bune! exclamă, în cele din urmă, Pansin, înciudat. Iată, v-ati întors în Rusia, și mai departe ce vreti să faceti?

— Să ar pămîntul, îi răspunse Lavretki, și să mă străduiesc să-o fac cît mai bine.

— Foarte lăudabil, fără discutie, răspunse Pansin, am auzit că ati și făcut mari progrese în privinta asta; vedeti însă că nu toti oamenii sunt capabili de asemenea îndeletniciri.

— Une natwe poetique, intră în vorbă Măria Dmitrievna, desigur că nu se poate ocupa cu aratul... et puis, Vladimir Nikolaici, aveți chemarea să faceti totul en grand.

Aceasta fu prea de tot chiar și pentru Pansin: el se fistîci și schimbă discutia. Căută să aducă vorba despre frumusetea cerului înstelat, despre muzica lui Schubert, dar conversatia nu se legă deloc. La urmă el îi propuse Măriei Dmitrievna să joace împreună un pichet. „Cum?! Intr-o seară ca asta?” îi răspunse ea surprinsă; totusi, porunci să se aducă un pachet de cărti.

122

I.S. TURGHENIEV

Pansin desfăcu zgomotos noul pachet; iar Liza și Lavretki, ca și cum să ar fi înțelese, se sculară amîndoi să se aseză la lîngă Marfa Timofeevna. Se simtiră, deodată, atât de bine unul lîngă altul, încît însusi gîndul de a râmîne în doi îi sperie, își dădură totodată seama că stînjeneala pe care o simtiseră în zilele din urmă dispăruse și nu se va mai întoarce niciodată. Bâtrînica îl bătu, în taină, pe Lavretki peste obraz, își mijii ochii cu siretenie și clătină de cîteva ori din cap, spunînd în soaptă: „L-am făcut de două parale pe desteptul cela, îți multumesc.” Linistea cuprinse toată camera. Se auzeau doar luminăriile de ceară troasnind usor, din cînd în cînd, sau uneori o mînă lovind în masă, o exclamatie ori numărul punctelor; iar pe fereastră se revârsau în valuri largi, o dată cu răcoarea înrourată, trilurile puternice, răsunătoare pînă la cîtezantă, biruitoare, ale privighetorii.

Capitolul XXXIV

Liza nu scoase nici un cuvînt în timpul polemicii dintre Lavretki și Pansin; o urmări însă cu atenție, fiind cu totul de partea lui Lavretki. Politica o interesa prea puțin. Dar tonul încrezut al acestui functionar monden (niciodată nu-1 auzise vorbind astfel) îi inspirase dezgust. Disprețul lui fată de Rusia o jigni. Lizei nici nu-i trecu prin minte că-i patriotă; era însă cu toată inima alături de rusi; o încîntă mentalitatea rusă; îi plăcea să stea de vorbă fără nici un fel de moft, ceasuri întregi, cu starostele satului de pe mosia maică-sii, cînd acesta venea la oraș și vorbea cu el ca de la egal la egal, fără ifose de boieroaică. De toate acestea Lavretki își dădu seama. Nu să ar fi apucat să-1 contrazică exclusiv pe Pansin; el vorbea doar pentru Liza. Amîndoi nu comunicaseră unul cu altul în cursul discutiei, nici privirile nu li se întîlniseră decît rar, dar

t 123

ei înțeleseră că s-au legat strîns în seara aceea. Pricepu seră că aveau aceleasi simpatii și antipatii. Un singur lucru îi deosebea: Liza încă nădăjduia, în taină, să-1 aducă pe calea spre Dumnezeu. sedea la lîngă Marfa Timofeevna, urmărind parcă jocul, care într-adevăr îi interesa. Dar în același timp fiecăruia îi creștea inima în piept și nu-i scăpa nimic din vedere. Pentru ei cîntă privighetoarea, pentru ei scînteiau stelele și susoteau copacii în

tihnă, legănată de somnolentă și de căldură, ca și de huzurul verii. Lavretki se lăsa cu totul în voia valului ce-l legăna. Se simtea cuprins de o mare bucurie. Cuvîntul nu poate exprima ceea ce se petrecea în sufletul curat al fetei: rămînea o taină chiar și pentru ea — să rămînă atunci o taină pentru toți. De altfel, nimeni nu stie, n-a zărit și nu va vedea niciodată cum se împlineste și se maturizează sămînta chemată la viață și la înflorire din sînul pămîntului.

Bătu ora zece. Marfa Timofeevna se retrase la ea, sus, împreună cu Nastasia Karpovna. Lavretki și Liza făcuse cîti-vă pasi prin cameră, se opriră în dreptul usii deschise spre grădină, se uitară la nemărginirea cufundată în întuneric, apoi unul la altul, și își zîmbiră. Parcă s-ar fi apucat de mîni și ar fi stat de vorbă pe-ndelete. Se întoarseră la Măria Dmitrievna și la Pansin, care jucau mai departe pîchet, în sfîrsit, iesi ultima „rigă”.

Stăpîna se sculă, gîfiind și oftînd, de pe fotoliul garnisit cu perne. Pansin își luă pălăria, sărută mîna Măriei Dmitrievna, remarcînd acum că nimic nu-i împiedică pe alti oameni fericiți să doarmă sau să se bucure de feeria noptii, pe cînd el va fi nevoie să stea, pînă dimineata, aplecat deasupra unor hîrtoage neroade. O salută apoi pe Liza cu râceală (nu se asteptase ca, răspunzînd la propunerea sa de căsătorie, ea să-1 roage să mai astepte, și de aceea era bosumflat) și plecă. Lavretki porni în urmă-i. Se despărțiră la poartă. Pansin își trezi vizitiul, îmboldindu-1 în ceafă cu vîrful bastonului, se aseză în droscă și porni. Lui Lavretki nu-i venea să meargă acasă, ci iesi din oraș în cîmp. Era o noapte linistită și

124

t

limpede, desi fără lună. Hoinări mult prin iarba înrourată; nimeri pe o cîrăruiie îngustă și o urmă. Aceasta îl duse pe lîngă un gard lung, la o portă; încercă să-o împingă, fără să stie de ce. Portita scîrtîi usor și se deschise, ca și cum ar fi asteptat atingerea mînii sale. Lavretki se trezi într-o grădină, făcu cîtiva pasi pe o alei de tei și deodată se opri nedumerit: recunoscu grădina Kalitinilor.

Intră numai decît într-o pată neagră de umbră, făcută de o tufă deasă de alun, și rămase nemiscat multă vreme, mirîn-du-se și ridicînd din umeri.

„înțîmplarea astă trebuie să aibă un sens”, își zise Lavretki.

Linistea stăruia de jur împrejur; dinspre casă nu venea nici un zvon. Lavretki porni cu grijă înainte, și iată că, la o cotitură a aleii, toată casa se ivi deodată, cu fatada-i întunecoasă. Numai la două ferestre de sus licărea o lumină: la Liza ardea o lumînare, dincolo de perdeaua albă, iar la Marfa Timo-fievna, în dormitor, pîlpîia înaintea icoanei luminită rosie a candelei, reflectîndu-si aureola uniformă pe montura de aur. Jos, usa balconului sta larg căscată, cu canaturile date de perete. Lavretki se aseză pe o bancă de lemn, își sprijini bărbia de podul palmei și lăsa să-i lunece privirile la usa balconului și la fereastra Lizei. Un ornic din oraș bătu miezul noptii. În casă, ceasul cel mic de perete sună firav de douăsprezece ori. Un paznic ciocâni toaca. Lavretki nu se gîndeau la nimic, nu dorea nimic; îi făcea plăcere să se stie aproape de Liza, să sadă pe banca din grădina ei, pe care și ea stătuse de multe ori... Lumina din odaia Lizei pieri.

„Noapte bună, fata mea scumpă”, sopti Lavretki, rămînînd mai departe nemiscat, fără să-si ia privirea de la fereastra care se întunecase.

Deodată se ivi o lumină la o fereastră de la parter, se mută la a două fereastră, apoi la a treia... Cineva, cu o lumînare în mînă, trecea prin odăi. „Nu cumva o fi Liza”? Peste

t 125

putintă!... Lavretki se ridică în vîrful picioarelor... zări chipul cunoscut, în salon intrase

Liza. În rochie albă, cu cositele împletite lăsate pe umeri, ea se aproape linistită de masă, se aplecă deasupra ei, aseză luminarea și căută ceva. După aceea, întoarsă cu fata spre grădină, se aproape de usa deschisă și se opri în prag - albă, diafană, zveltă... Un fior trecu prin pieptul lui Lavretki.

- Liza! zbură abia deslusit de pe buzele lui.

Ea tresări și scrută întunericul.

— Liza! repetă Lavretki și mai tare și iesi din umbra aleii, însă imântată, Liza își întinse capul înainte și făcu un pas

înapoi: îl recunoscuse pe Lavretki. El îi rosti numele pentru a treia oară și întinse mîinile spre ea. Liza se desprinse din cadrul usii și păsi în grădină.

— Dumneavoastră? exclamă ea. Aici?

— Eu... eu... ascultă-mă, sopti Lavretki și, apucând-o de mînă, o conduse pînă la bancă. Ea îl urmă fără nici o împotrivire. Fata palidă, ochii nemiscăti, toate miscările sale vădeau o uimire nespusă. Lavretki o aseză pe bancă, iar el se opri în fata ei.

— Nici nu m-am gîndit să vin aici, începu, m-au călăuzit pasii fără să stiu... Eu... eu... eu te iubesc, exclamă cu o spaimă involuntară.

Liza își ridică încet ochii spre el. Părea că de-abia în clipa aceea înțelese unde se afla și ce era cu ea. Vru să se ridice, dar nu putu să-si acoperi fata cu mîinile.

— Liza, izbucni Lavretki, Liza, repetă și căzu în genunchi la picioarele fetei.

Umerii ei începură să tresalte usor, iar degetele mîinilor palide strîngeau și mai tare fata.

— Ce-i cu dumneata? o întrebă Lavretki și auzi hohote domoale de plâns. Inima îi înghetă... înțelese ce însemnau lacrimile acestea. Oare într-adevăr mă iubesti? sopti să-i atinse genunchii.

126

t

— Ridică-te, se auzi glasul ei, ridică-te, Feodor Ivanici. Ce-i cu noi? Ce facem?

Lavretki se ridică și se aseză lîngă ea pe bancă. Fata nu mai plîngea, ci îl privea atent, cu ochii săi umezi.

- Mi-e groază; ce facem? repetă Liza.

- Te iubesc, exclamă Lavretki iarăși, sănătatea să-mi dau viata pentru dumneata.

Liza tresări din nou, de parcări fi întepat-o ceva, să-si ridică ochii spre cer.

— Toate-s în puterea Domnului, rosti.

- Dar dumneata mă iubesti, Liza? Vom fi oare fericiți? Ea își plecă ochii; încetisor,

Lavretki o atrase spre sine, iar

capul fetei îi căzu pe umăr... El își întoarse usor capul și-i atinse buzele palide.

După o jumătate de ceas, Lavretki ajunse în fata portitei din grădină. O găsi încuiată și se văzu nevoit să sară gardul. Se întoarse în oraș și umblă mult pe străzile adormite.

Sentimentul unei bucurii mari și neasteptate îi umplea sufletul; toate îndoielile i se spulberaseră.

„Piei, trecutule, nălucă întunecată, se gîndeau Lavretki, ea mă iubeste, va fi a mea.”

Deodată i se păru că din aer, de deasupra capului său, se cerneau niste sunete minunate, solemnă. Se opri: sunetele răsunau din ce în ce mai maiestuos; ele se revârsau într-un suvoi puternic, armonios, parcă vorbea și cînta prin ele întreaga-i fericire. Lavretki își roti privirea: sunetele răzbăteau prin două ferestre de la etajul unei case mici.

— Lemm! exclamă Lavretki și alergă spre casa aceea. Lemm! Lemm! repetă el cu voce tare.

Muzica încetă, iar figura bătrînului în halat de casă, cu pieptul dezgolit și cu părul vîlvoi, se ivi la fereastră.

— Aha! rosti acesta cu demnitate. Dumneavoastră sănătă?

t 127

- Hristofor Fedorici, ce muzică minunată! Pentru Dumnezeu, lăsat-mă să intru. Fără să spună vreun cuvînt, cu un gest măret al mîinii, bătrînul aruncă pe fereastră, în stradă, cheia de la usă. Cu pasi vioi, Lavretki urcă scările, întră în cameră și vru să se arunce entuziasmat în bratele lui Lemm; acesta însă, cu un gest poruncitor, îi arată scaunul, îi spuse în ruseste, sacadat: „Luati loc și ascultati”; iar el se aseză la pian, aruncă în jur o privire mîndră și severă și începu să cînte. De mult nu mai auzise Lavretki ceva asemănător: de la primul sunet, o melodie dulce și pătimasă îi învăluia inima; muzica era plină de strălucire și inspirație, de fericire și frumusete. Ea creștea și se topea; exprima tot ce putea fi mai scump, mai tainic și sfînt pe pămînt. Respira o tristețe eternă și se înălta să moară în ceruri. Lavretki se sculă în picioare, înfiorat și palid de extaz. Sunetele pătrundeau în sufletu-i de curînd tulburat de fericirea dragostei; ele erau parcă învăpăiate de dragoste. „Repetati”, sopti Lavretki, de îndată ce se isprăvi cel din urmă acord.

Bătrînul îi aruncă o căutătură de vultur, se bătu cu pumnul în piept și rosti răspicat în limba-i maternă: „Eu am compus-o, fiindcă-s un mare muzician”, apoi cîntă din nou minunata-i compozitie, în cameră nu erau lumînări; lumina lunii cădea piezis prin fereastră; văzduhul fremăta plin de vibratii; odaia mică și săracăcioasă părea un sanctuar; iar capul bătrînului se înălta semet și inspirat în semiîntunericul argintiu. Lavretki se apropiu de dînsul și-i îmbrătisa. La început, Lemm nu-i răspunse la îmbrătisare, ba se feri de el cu cotul; multă vreme stătu așa, fără să se miste, cu aceeași privire severă, aproape brutală și numai de vreo două ori mîrîi: „aha!” în sfîrsit, fata-i transfigurată se linisti, își reveni la normal și, ca răspuns la felicitările fierbinti ale lui Lavretki, omul întîi zîmbi usor, apoi se porni pe un plîns cu sughituri înăbusite, ca un copil.

— E uimitor, îi spuse Lemm, că tocmai acum ati venit; dar eu stiu, stiu totul.

128

I.S. TURGHENIEV

- stiti totul? rosti încurcat Lavretki.

— M-ati auzit bine, îi răspunse Lemm. Oare n-ati înțeles că stiu totul?

Lavretki nu putu adormi pînă dimineața. Toată noaptea stătu pe marginea patului. Nicu Liza nu dormi: se rugă.

Capitolul XXXV

Cititorul stie cum crescuse și cum fusese educat Lavretki. Să spunem cîteva cuvinte și despre educatia Lizei, împlinise zece ani la moartea tatălui său. El însă se ocupase prea puțin de fetiță. Coplexit de treburi, preocupat neconitenit să-si sporească avereala, artăgoș, brutal, nerăbdător, nu se zgîrcea să dea bani pe profesori, preceptorii, pentru îmbrăcămintea și alte nevoi ale copiilor. Dar nu putea suferi, după propria-i expresie, „să dădăcească hârmălaia de copii.” și nici n-avea timp de dădăceală: robotea, se tinea de afaceri, dormea puțin, rar de tot juca cărti și iarăși trudea. Avea obiceiul să se asemuiască singur cu un cal înhămat la o masină de treierat. „Viata mea a trecut în fugă”, rosti el pe patul de moarte, cu un zîmbet amar pe buzele-i uscate. Măria Dmitrievna, în fond, nu se ocupase de Liza mai mult decît sotul său, cu toate că se lăuda fată de Lavretki că singură își crescuse copiii. O purta îmbrăcată ca o păpusă. În prezenta oaspetilor o mîngîia pe cap și-i spunea: fetiță cuminte și sufletel; dar numai atît: pe cucoana cea

lenesă o obosea orice grijă permanentă, în timpul cît trăise tatăl său, Liza fusese dată pe mîinile unei guvernanțe, domnisoara Moreau din Paris; iar după moartea lui, intrase sub oblăduirea Marfei Timofeevna. Cititorul o cunoaște pe Marfa Timofeevna; iar domnisoara Moreau era o făptură măruntă, zbîrcită, cu apucături și minte de pasare. În tinerete dusese o viață foarte dezordonată; iar la bâtrînete îi

t 129

rămăseră numai două pasiuni — lăcomia și cărtile de joc. Cînd era sătulă, nu juca cărti și nici nu pălvărăgea, de îndată fata îi lua o expresie de mort: stătea, privea, respira — dar vedea de departe că nu-i trecea prin cap nici urmă de gînd. Nici nu puteai spune că-i bună: doar bunătatea nu sălăsluieste în păsări. Poate că din pricina tineretii sale usuratrice sau a atmosferei Parisului, pe care o respirase în copilărie, se cuibărise în ea un fel de scepticism universal, ieftin, exprimat prin obisnuitele-i cuvinte: „Tout ga c'est des betises”. Vorbea stîlcit, dar într-un jargon pur parizian, nu clevetea și nu făcea mofturi. Ce se putea cere mai mult de la o guvernantă? Asupra Lizei n-a avut aproape nici o influență; cu atât mai mult a influentat-o, în schimb, dădaca ei, Agafia Vlasievna.

Neobisnuită a fost soarta acestei femei. Se trăgea dintr-o familie de târani; la saisprezece ani fusese cununată cu un sătean; se deosebea însă foarte mult de suratele sale, târâncile. Tatăl său, vreme de douăzeci de ani, fusese staroste, făcuse multi bani și o răsfătase. Era de o rară frumusete, cea mai cochetă din toată împrejurimea, cuminte, guralivă, îndrăzneată... Boierul ei, Dmitri Pestov, tatăl Măriei Dmitrievna, un om modest și linistit, o văzuse o dată la treierat, intrase în vorbă cu ea și o îndrăgise cu patimă, în curînd a rămas văduvă; desi era căsătorit, Pestov a luat-o la el în casă și a îmbrăcat-o ca la curte. Agafia s-a obisnuit foarte repede cu noua sa stare, parcă niciodată n-ar fi trăit altfel. I s-a albit fata, s-a îngrăsat, purta mîneci de muselină din care ieseau mîinile sale albe ca jimbla... cum au negustoresele. Samovarul nu-i lipsea nicicînd de pe masă. În afară de mătase și de catifea, altceva nu voia să poarte, dormea pe saltele de puf. Această viață fericită a durat cam cinci ani. Însă Dmitri Pestov muri. Văduva lui, o cucoană cu inimă bună, din respect față de memoria defuncțului, n-a vrut deocamdată să se poarte nedemn cu rivala sa, cu atât mai mult cu că Agafia nu se obrăznicise niciodată în fata ei. Cu toate acestea, stăpîna

130

I.S. TURGHENIEV

a măritat-o mai pe urmă cu un văcar și a alungat-o din fata ochilor. Au trecut cam trei ani. Nu stiu cum, odată, într-o caldă zi de vară, cucoana a trecut pe la ocolul de vite. Agafia a ospătat-o cu o frisca rece, minunată; s-a purtat asa de modest și s-a înfătisat atât de curătică, de veselă și multumită de toate, încît cucoana i-a spus că o iartă și i-a dat voie să vină la curte. Iar după vreo sase luni început să lipsească de acasă și a sfîrșit prin a fura sase lingurite boieresti, pe care le-a ascuns — pînă una-alta — în lada nevesti-sii. Fapta a fost descoperită. Pe dînsul 1-au făcut iarăși văcar; iar Agafia, a fost degradată din menajeră în lenjereasă și i s-a poruncit să poarte pe cap basma în loc de bonetă. Spre uimirea tuturor, Agafia a îndurat lovitura cu o supusă umilintă. Pe atunci, trecuse de treizeci de ani; toti copiii îi muriseră și nici bărbatul nu i-a mai trăit mult. I-a venit timpul

să se dumirească și s-a dumirit. A ajuns foarte tăcută și evlavioasă, nu lăsa să-i treacă nici o utrenie, nici o liturghie; și-a dăruit toate rochiile bune. A petrecut cincisprezece ani în liniste, smerită, asezată, fără să se certe cu cineva, cedînd tuturor. Dacă vreunul îi vorbea necuviincios, ea se înclina doar și multumea pentru povată. Cucoana de mult o iertase și o scutise de urgisire. I-a dăruit și boneta ei. Dar ea n-a vrut să-si lepede basmaua și umbla toi în rochii întunecate; iar după moartea cucoanei s-a făcut și mai linistită, și mai supusă. Rusul e sfios și se împrieteneste usor; dar cu greu îi cîstigi respectul: acesta nu se capătă repede și nici de oricine. Pe Agafia toată casa o respecta foarte mult; nimeni nu-si amintea de păcatele trecutului,

t 131

parc-ar fi fost înmormîntare în pămînt, o dată cu boierul cel bâtrân.

Ajungînd sotul Măriei Dmitrievna, Kalitin voise să-i încredințeze Agafiei gospodăria casei; dar ea n-a primit, „ca să nu cadă în ispită”. Acesta a ridicat glasul la dînsa; ea s-a înclinat supusă și a iesit din casă. Kalitin era un ins deștept și cunoștea oamenii. Pe Agafia a înțeles-o și n-a uitat-o. După ce s-a mutat la oraș, cu consumtămîntul ei, boierul a făcut-o dădaca Lizei, care de-abia împlinise patru ani.

La început, Liza s-a speriat de chipul serios și sever al noii sale dădace; dar în curînd s-a obisnuit cu dînsa și a îndrăgit-o foarte mult. Însăși Liza era un copil serios; trăsăturile sale aminteaprofilul aspru și regulat al lui Kalitin. Numai ochii nu-i mostenise de la tatăl său; ei luminau linistit, plini de luare-aminte și de bunătate — ceea ce la copii se întîmplă rar. Nu-i plăcea să se joace cu păpusile, nu rîdea zgomotos și nici îndelung, se purta cuviincios. Rareori cădea pe gînduri, dar aproape totdeauna cu temei, îndeobste, după o scurtă tăcere, ea sfîrsea prin a se adresa cuiva mai în vîrstă cu o întrebare, din care se vedea că o impresie nouă îi preocupă mintea. Foarte curînd a încetat să mai stîlcească vreun cuvînt și la nici patru ani vorbea absolut corect. De tatăl său îi era frică. Fătă de maică-sa avea un sentiment nedeslusit. Nu se temea, dar nici nu se alinta în fata ei. De altfel, nici pe lîngă Agafia nu se răsfăta, desi numai pe dînsa o iubea. Agafia nu se despărtea de Liza. Părea ciudat să le vezi împreună. Uneori Agafia, în negru din creștet pînă la picioare, cu basma pe cap, cu fata trasă, străvezie ca ceară, totusi încă frumoasă și expresivă, stătea dreaptă și împletea la ciorap. La picioarele sale, pe un scăunel, sedea Liza și de asemenea lucra ceva sau, ndicînd cu gravitate ochisorii săi limpezi, asculta ce-i povestea Agafia, care nu-i spunea basme, ci cu glas cadent și egal îi istorisea din viata preacuratei Fecioare, din traiul

132

t

sihastrilor, preacuviosilor și al sfintelor mucenite. îi spunea Lizei cum trăiseră sfintii în pustiu, cum si-au ispăsit greselile, cum au îndurat foamea și lipsurile și nu s-au temut de împărat; au împărtăsit credința lui Hristos. Păsările cerului le aduceau hrană și fiarele sălbaticice le dădeau ascultare. Iar în locul unde picura săngele lor, creșteau flori.

„Micsunele galbene?” a întrebat-o o dată Liza, care iubea florile foarte mult... Agafia îi vorbea Lizei grav și smerit, parcă și-ar fi dat seama că nu era vrednică să rostească asemenea cuvinte înalte și sfinte. Liza o asculta - și chipul lui Dumnezeu atotstiutor și omniprezent pătrundează în sufletu-i cu un fel de putere dulce și o umplea de o teamă curată și pioasă; iar Hristos îi apărea ca un cunoscut, un prieten, aproape ca o rudă. Agafia a învătat-o, de asemenea, să se roage. Uneori, o trezea în revărsatul zorilor, o îmbrăcă în grabă și o ducea tainic la utrenie. Liza o urma în vîrful picioarelor, de-abia

respirînd; frigul si semiîntunericul diminetii, răcoarea si pustietatea bisericii, însusi misterul acestor plecări neasteptate, întoarcerea pe ascuns acasă, în pătuc, tot amestecul acesta de lucruri oprite, ciudate, sfinte a zguduit sufletul fetitei si a pătruns în adîncul fiintei sale. Niciodată Agafia n-a vorbit de rău pe cineva si nici pe Liza n-a dojenit-o pentru vreo poznă. Dacă era nemultumită de ceva, avea obiceiul să tacă; si Liza îi înțelegea tăcerea; cu agerimea de minte a copilului, ea înțelegea tot atât de bine cînd nemultumirile Agafiei veneau de la altii — fie din partea Măriei Dmitrievna, fie chiar de la Kalitin. Trei ani si ceva a îngrijit-o Agafia pe Liza; apoi a fost înlocuită cu domnisoara Moreau. Însă frantuzoaica usuratică, cu apucăturile sale seci si cu exclamatia-i „Tout ta c'est betises" - n-a putut goni din sufletul Lizei iubirea pentru dădacă: semintele aruncate au prins rădăcini foarte adînci. De altfel, desi Agafia nu o mai avea în grijă pe Liza, ea a

t 133

rămas în casă si o vedea deseori; iar Liza, ca si altădată, avea toată încrederea într-însa. Totusi, Agafia nu s-a putut împăca cu Marfa Timofeevna, cînd aceasta s-a mutat în casa Kalitinilor. Gravitatea severă a fostei „tiitoare" nu era pe placul bătrînei pline de neastîmpăr si samavolnicie. Agafia a cerut încuviintarea să meargă în pelerinaj si nu s-a mai întors. Au umblat zvonuri nedeslusite că s-ar fi aciuat într-un schit. Dar urma lăsată de dădacă în sufletul Lizei nu s-a sters. Ca si altădată, Liza se ducea la liturghie ca la o sărbătoare; se ruga cu plăcere, cu un fel de avînt stăpînit si sfios — lucru care de multe ori a mirat-o, în ascuns, pe Măria Dmitrievna. Însăsi Marfa Timofeevna, desi n-o stingherea pe Liza cu nimic, căuta totusi să-i domolească elanul acesta si nu-i îngăduia să bată mătănii de prisos: cică n-ar intra în obiceiul nobililor. Liza a învătat bine, adică a fost silitoare. Dumnezeu n-a dăruit-o cu însusiri prea strălucite, cu o minte aleasă; nu prindea usor, fără muncă. Cînta bine la pian; dar numai Lemm stia cu ce pret. Citea putin; nu întrebuinta „cuvinte proprii", dar avea idei proprii si mergea pe drumul ei. Semăna doar cu taică-său: nici el nu întreba pe altii ce să facă. Asa a crescut Liza — linistit, domol; asa a ajuns la vîrsta de nouăsprezece ani. Era foarte drăgălasă - ceea ce, de altfel, nu stia. Fiecare miscare a ei trăda o gingăsie firească, oarecum stîngace: glasu-i suna ca argintul tineretii sale fără pată. Cea mai neînsemnată sensatie de plăcere îi aducea pe buze un zîmbet fermecător; iar ochii săi luminosi căpătau o strălucire adîncă si un fel de tainică duiosie. Pătrunsă pe de-a-ntregul de simtul datoriei, de teama de a nu jigni pe cineva, avînd o inimă blîndă si supusă, ea-i iubea pe toti; dar pe nimeni în mod deosebit. Numai pe Dumnezeu îl iubea cu exaltare, smerit si delicat. Lavretki a fost primul bărbat care i-a tulburat linistita viată sufletească.

Asa era Liza.

134

t

Capitolul XXXVI

A doua zi, pe la douăsprezece, Lavretki se îndreptă spre Kalitini. In drum se întîlni cu Pansin, care trebuia să călare pe lîngă el, cu pălăria trasă pe sprîncene. La Kalitini, Lavretki nu fu primit - pentru întîlia oară de cînd îi cunosteau. „Măria Dmitrievna se odihnestă, îi spuse lacheul, o doare capul." Marfa Timofeevna si Lizaveta Mihailovna nu erau acasă.

Lavretki se plimbă în jurul grădinii, nutrind o nădejde vagă că poate o va întîlni pe Liza, dar nu văzu pe nimeni. Se întoarse după două ceasuri si căpătă același răspuns. Pe deasupra, lacheul îl privi cam chiorîs. Lavretki socoti că nu era cuviincios să vină a treia oară în aceeași zi si se hotărî să plece la Vasilievskoe, unde si asa avea unele treburi. Pe

drum își făcu fel de fel de planuri, unul mai frumos decât altul, în cătunul mamei sale însă îl apucă tristetea; intră în vorbă cu Anton. Ca înadins, mosului îi treceau prin cap numai gînduri triste, îi povestii lui Lavretki că Glafira Petrovna, înainte de a muri, s-a muscat singură de mină; și după o scurtă tâcere, adăugă ofțind: „Fistecărui om, boierule taică, îi e dat să se mânânce el însusi”. Era tîrziu cînd Lavretki făcu cale întoarsă spre oras. Îl urmăreau melodiile de ieri; chipul Lizei se înălta în sufletul său cu toată seninătatea-i sfioasă. Gîndul că ea-1 iubeste îl înduiosă; și se opri linistit și fericit în fata locuintei lui orăsenesti.

Primul lucru care-1 izbi cînd intră în antreu fu un miroș de paciuli extrem de nesuferit; tot aici se aflau niste lăzi înalte și cuferi mici. Fata valetului, care iesi grăbit să-1 întîmpine, i se păru ciudată. Fără să-si dea seama de impresiile care-1 năpădiră, trecu pragul salonului... În întîmpinare-i se ridică de pe canapea o doamnă în rochie neagră de mătase cu volane și, ducîndu-si batista fină la fata-i palidă, făcu cîtiva pasi.

t 135

plecîndu-si adînc capul parfumat și coafat, îi căzu la picioare... De-abia atunci o recunoscu: doamna era sotia lui. Lui Lavretki i se tăie răsuflarea. Se sprijini de perete.

— Theodore, să nu mă alungi! rosti ea în frantuzeste; iar glasul acela i se înfipse în inimă ca un jungher.

O privea zăpăcit și totusi, în acelasi timp, observă fără voie că încărunțise și se îngrăsase.

— Theodore! urmă aceasta, ridicîndu-si ochii din cînd în cînd și frîngîndu-si discret degetele-i minunat de frumoase, cu unghiile roz. Theodore, săn vinovată fată de dumneata, foarte vinovată, ba mai mult, săn o criminală. Dar, ascultă-mă, mă chinuie căinta; am ajuns o povară pentru mine însămi, nu pot să mai îndur situația mea; de cîte ori nu m-am gîndit să mă adresez dumitale, dar mi-a fost teamă că-ti trezesc mânia. Am hotărît să rup orice legături cu trecutul... puls, j' ai ete si malade, am fost asa de bolnavă, adăugă ea, trecîndu-si mâna pe frunte și pe obraz, am folosit vestea răspîndită în legătură cu moartea mea și am părăsit totul. M-am grăbit, zi și noapte fără oprire, să vin încoace. Multă vreme am sovăit să mă înfătisez înaintea dumitale, judecătorul meu - paraître devant vous, mon juge. În sfîrsit, amintindu-mi de bunătatea dumitale dintotdeauna, m-am hotărît să vin aici. Adresa am aflat-o la Moscova. Crede-mă, continuă ea, ridicîndu-se cu încetul și asezîndu-se pe marginea unui fotoliu, de multe ori m-am gîndit la moarte și as fi găsit în mine destulă bărbătie să mă lipsesc de viață — ah, acum viata mi-e o povară nesuferită! -m-a oprit însă gîndul la fiica mea, la Adocika mea; ea-i aici, sărmana copilă! doarme în camera de alături. A obosit - vei vedea-o: ea cel putin nu-i vinovată cu nimic, iar eu săn atît de nefericită, atît de nefericită! exclamă doamna Lavretkaia și izbucni în hohote de plîns.

In sfîrsit, Lavretki își veni în fire; se îndepărta de perete și dădu să plece.

136

t

— Pleci? rosti deznădăjduită sotia lui. O, e cumplit! Fără să-mi spui nici un cuvînt, nici măcar o mustrare... Disprețul dumitale mă omoară, e însăspîmîntător!

Lavretki se opri.

— Ce-ai dori să auzi de la mine? rosti cu vocea sugrumată.

— Nimic, nimic, adăugă ea cu vioiciune, stiu că n-am dreptul să cer nimic; nu-s nebună, crede-mă; nu am nici o nădejde, nu îndrăznesc să sper a căpăta iertare, îndrăznesc doar să te rog: poruncește-mi ce să fac, unde să trăiesc? Ca o roabă am să îndeplineșc porunca,

oricare ar fi.

— N-am ce să-ti poruncesc, îi răspunse Lavretki, cu acelasi glas, stii bine că între noi totul s-a sfîrsit..., iar acum mai mult decît oricînd. Poti trăi unde-ti place; si dacă pensia nu-ti ajunge...

- Ah, nu rosti asemenea cuvinte însășimîntătoare, îl întrerupse Varvara Pavlovna, crută-mă, cel putin..., cel putin de dragul acestui înger... si spunînd aceste cuvinte, Varvara Pavlovna fugi grăbită în cealaltă cameră si se întoarse numai decît cu o fetită în brate, îmbrăcată foarte elegant. Bucile blonde, mari, îi cădeau peste obrăjorul rumen si frumusel, peste ochii negri, mari si somnorosi; în acelasi timp, ea zîmbea, mijea ochii la foc si își sprijinea mînuta durdulie de gîtuș maniei sale.

- Ada, vois, c'est ton pere, spuse Varvara Pavlovna, înde-părțîndu-i buclele de pe ochi si sărufînd-o cu căldură, prie-le avec moi.

— C'est ga, papa, gînguri fetita.

— Oui, mon enfant, n'est-cepas que tu l'aimes? Dar Lavretki nu se mai putu stăpîni.

- În ce melodramă am văzut o scenă asemănătoare? bîigui el si iesi din cameră.

Varvara Pavlovna rămase cîtva timp pe loc, ridică usor din umeri, duse fetita în odaia de alături, o dezbrăcă si o

t 137

culcă. Apoi scoase o carte, se aseză lîngă lampă, asteptă vreo oră si în sfîrsit se culcă si ea.

— Eh bien, madame? o întrebă servitoarea frantuzoaică, adusă de ea de la Paris, în timp ce-i desfăcea corsetul.

- Eh bien, Justine, îi răspunse aceasta, el a îmbătrînit foarte mult, dar mi se pare că-i tot atît de bun. Dă-mi mănușile de noapte; pentru mîine să-mi pregătesti rochia gri, închisă pînă sus; si să nu uiti cotletele de miel pentru Ada... E drept că aici se găsesc greu; ar trebui să te străduiesti.

— A la guerre comme à la guerre, răspunse Justine si stinse luminarea.

Capitolul XXXVII

Mai bine de două ceasuri rătăci Lavretki pe străzile orasului, își aminti de noaptea petrecută în împrejurimile Parisului. Inima i se frîngea de durere; iar în capu-i pustiit, buimac parcă, se învîrtejeau mereu aceleasi gînduri, obscure, absurde, îversunate.

„Trăieste, e aici”, soptea cu o uluire mereu reînnoită, își dădea seama că a pierdut-o pe Liza si se înăbusea de amărăciune. Prea pe neasteptate îi venise lovitura. Cum se putuse încrude asa de usor în pălăvrăgeala desuheată a foiletului, într-un petic de hîrtie? „si dacă nu i-as fi dat crezare, își spuse Lavretki, parc-ar fi fost altfel? N-as fi stiut că Liza mă iubeste; si nici ea însăși n-ar fi stiut-o.” Nu-si putea alunga din minte chipul, glasul, privirile sotiei sale... si se blestema pe sine; blestema totul pe lume.

Istovit, Lavretki ajunse spre dimineată la Lemm. Bătu îndelung în usă. În sfîrsit, se ivi la fereastră, acoperit de o scufie, capul bătrînului, cu fata-i acră, zbîrcită. Nu semăna nici pe departe cu chipul sever si inspirat care, de la înăltimea

138

t

măretiei sale artistice, se uitase maiestuos spre Lavretki, cu douăzeci si patru de ceasuri înainte.

— Ce doriti? îl întrebă Lemm. Nu pot să cînt în fiecare noapte; am luat un decoct. Dar se vede că fata lui Lavretki arăta prea stranie: bătrînul își puse mîna streasină la ochi,

îl privi atent pe vizitatorul său nocturn și-l lăsa să intre.

Lavretki păsi în cameră și se prăbusi pe un scaun; bătrînul se opri în fata lui și își petrecu una peste alta poalele halatului său pestrit și învechit, zgribulind u-se și molfăind din buze.

- A sosit sotia mea, spuse Lavretki, își săltă capul și deodată, fără voie, pufni într-un rîs amar.

Fata lui Lemm exprimă uimire; cu toate acestea nu zîmbi, ci se înfăsură și mai strîns în halat.

— Nici nu stii, urmă Lavretki, eu mi-am închipuit... am citit în ziar că ea numai e pe lumea asta.

— O-o, și de curînd ati citit asta? îl întrebă Lemm.

— De curînd.

— O-o, repetă bătrînul, înăltîndu-si sprîncenele. și a venit?

— A venit. Acum e la mine, iar eu... eu sănt un om nefericit. și Lavretki izbucni iarăsi în rîs.

— Sînteti un om nefericit, repetă rar Lemm.

— Hristofor Fedorîci, începu iarăsi Lavretki, primiti să duceti un bilet?

— Hm! Pot să stiu cui?

— Lizav...

— A, da, da, înteleag. și cînd va trebui să-1 duc?

— Mîine, cît se poate de devreme.

— Hm! Pot să-o trimit pe Katrin, bucătăreasa mea. Nu, am să merg singur.

- să-o să-mi aduceti răspunsul?

— Am să aduc răspunsul. Lemm oftă.

- Da, bietul meu prieten; exact, sănteti un tînăr nefericit.

t 139

Lavretki îi scrise Lizei câteva cuvinte: îi aducea la cunoștiință venirea nevestei sale și o rugă să-i fixeze o înțîlnire; apoi se aruncă pe o canapea îngustă, cu fata la perete; iar bătrînul se culcă în pat și se foi îndelung, tusind și luînd cîte o înghititură din decoct. Cînd se lumină de ziua, amîndoi se sculară. Se uitară curios unul la altul, în clipa aceea lui Lavretki îi venea să-si pună capăt zilelor. Bucătăreasa Katrin le aduse o cafea dezgustătoare. Bătură ceasurile opt. Lemm își puse pălăria pe cap și plecă, spunînd că la Kalitini dă lectii îndeobste la ora zece, dar că va găsi un pretext potrivit pentru a merge mai devreme. Lavretki se aruncă din nou pe canapelută, iar în fundul sufletului i se dezlăntui din nou un rîs jalnic. Se gîn-dea că prezenta sotiei sale îl alungase din casă. își închipuia în ce situație se află Liza, închidea ochii și-si punea mîinile sub cap. În sfîrșit, Lemm se întoarse și îi aduse un petic de hîrtie, pe care Liza scrisese cu creionul următoarele cuvinte: „Astăzi nu ne putem vedea; poate mîine seară. Cu bine.” Lavretki îi multumi sec și absent lui Lemm și plecă acasă.

O găsi pe sotia sa la micul dejun. Ada, toată numai bucle, într-o rochită albă cu funde albăstre, mîncă un cotlet de miel. Varvara Pavlovna se sculă în picioare de îndată ce Lavretki intră în cameră și, cu o înfâatisare smerită, se apropiie de el. Lavretki o rugă să-1 urmeze în birou, închise în urmă-i usa și începu să se plimbe de colo pînă colo. Ea se aseză, își puse modest o mînă peste cealaltă și prinse să-1 urmărească cu ochii săi minunati, desi un pic trasi cu creionul.

Mult timp Lavretki nu putu vorbi; își dădea seama că nu-i stăpîn pe sine; vedea foarte

bine că Varvara Pavlovna n-avea nici o teamă de el, dar se prefăcea că-i gata să lesine pe loc.

— Ascultă-mă, doamnă, începu el în sfîrsit, respirînd greu și înclestîndu-si dintii din cînd

în cînd, n-avem de ce să ne prefacem unul fată de altul; nu cred în pocăinta dumitale,

140

t

chiar dacă fi sinceră, mi-e peste putintă să mă împac, să trăiesc cu dumneata.

Varvara Pavlovna își strînse buzele și își miji ochii, „Asta-i dezgust, se gîndi ea, totul s-a terminat! Pentru el nu mai sunt nici cel putin femeie.”

- Mi-e peste putintă, repetă Lavretki și își încheie toti nasturii la haină pînă sus. Nu stiu ce te-a făcut să vîi aici: pesemne ti s-au isprăvit banii.

— Vai! mă insulti, sopti Varvara Pavlovna.

— Oricum ar fi, totusi, cu regret, esti sotia mea. Nu pot să te alung... si iată ce-ti propun. Poti pleca chiar astăzi, dacă doresti, la Lavriki, să locuesti acolo; stii că acolo-i o casă bună; vei primi toate cele de trebuintă, pe lîngă pensie... Esti de acord?

Varvara Pavlovna duse batista-i brodată la obraz.

— Ti-am mai spus, izbucni ea, cu un tremur nervos pe buze, că voi consimti la orice vei binevoi să faci cu mine; de data asta nu-mi rămîne decît să te întreb dacă-mi permiti cel putin să-ti multumesc pentru mărinimie?

— Te rog, fără multumiri, asă-i mai bine, se grăbi să răspundă Lavretki. Cu alte cuvinte, adăugă el, apropiindu-se de usă, pot nădăjdui că...

- Chiar de mîine voi fi la Lavriki, rosti Varvara Pavlovna, ridicîndu-se respectuos. Dar, Feodor Ivanîci (nu-i mai spuse Theodore)...

- Ce doresti?

- stiu că încă n-am meritat cu nimic iertarea; as putea cel putin spera, cu timpul...

— Eh, Varvara Pavlovna, o întrerupse Lavretki, esti o femeie desteaaptă și nici eu nu-s un prost; stiu că nici n-ai nevoie de iertarea mea. Iar eu de mult te-am iertat; între noi însă a existat întotdeauna o prăpastie.

— Voi sti să mă resemnez, răspunse Varvara Pavlovna și-si înclină capul. Nu mi-am uitat vina; nu m-ar fi mirat dacă as fi

t

t 141

aflat că vestea mortii mele te-a bucurat, încheie sfios, abia indicînd cu mâna ziarul pe care Lavretki îl uitase pe masă.

Feodor Ivanîci tresări; foiletonul era încercuit cu creionul. Varvara Pavlovna îl privi cu o si mai mare umilită, în clipa aceea era foarte frumoasă. Rochia gri, cusută la Paris, îi cuprindea armonios talia mlădioasă, aproape ca la saptesprezece ani, gîțul ei subtire și delicat, încunjurat de un guleras alb, pieptu-i cu respiratia egală, mîinile fără brătări și inele — întreaga făptură, de la părul lucios pînă la vîrful ghetei, abia zărit, era atât de gratioasă...

Lavretki îi aruncă o căutătură mînioasă, mai-mai să izbucnească: „Bravo!”; îi venea s-o lovească cu pumnul în crestetul capului, dar se stăpîni și iesi. Peste o oră, el plecă la Vasilievskoe; iar după două ceasuri, Varvara Pavlovna porunci să fie tocmită cea mai frumoasă caretă din oraș, își puse o pălărie simplă de pai cu voal negru și o mantilă modestă, o încredință pe Ada Iustinei și plecă la Kalitini: din informațiile strînse de servitoarea ei, aflase că sotul său îi vizita în fiecare zi.

Capitolul XXXVIII

Ziua în care sotia lui Lavretki sosi în orasul O..., zi tristă pentru dînsul, a fost si pentru Liza o zi apăsătoare. De-abia coborî si dădu ziua bună mamei sale, cînd pe sub ferestre se auzi tropot de cal si, cu spaimă în suflet, îl văzu pe Pansin intrînd călare în curte. „Se prezintă asa de devreme pentru explicatii definitive", îsi zise Liza si nu gresi. După ce se învîrti prin salon, el îi propuse să meargă împreună în grădină si îi ceru să-i împărtăsească hotărîrea luată cu privire la soarta lui. Liza își luă inima în dinti si îi declară că nu-i poate fi sotie. El o ascultă pînă la capăt, stînd piezis, cu pălăria trasă

142

t

pe frunte. Politicos, dar cu glasul schimbat, o întrebă dacă acesta-i ultimul ei cuvînt si dacă el fusese cumva cel care prilejuise asemenea schimbare în gîndurile sale. Apoi își apăsă ochii cu mâna, oftă scurt si sacadat si-si smuci mâna de la fată.

— N-am vrut să merg pe un drum banal, rosti cu vocea înăbusită, am vrut să-mi găsesc o tovarăsă după imboldul inimii; pesemne nu mi-a fost sortit să fie asa. Adio, vis! O salută pe Liza cu o plecăciune adîncă si întră în casă.

Liza credea că Pansin va pleca de îndată; dar el se duse în iatacul Măriei Dmitrievna si stătu cu ea aproape un ceas. Plecînd, îi spuse Lizei: „Votre mere vous appeUe; adieu à jamais...!" încalecă si porni în goana mare, chiar de la scară. Liza se duse la Măria Dmitrievna si o găsi înlăcrimată. Pansin o pusese la curent cu nefericirea sa.

— De ce m-ai omorî? De ce m-ai omorî? astfel își începu văicările amărîta văduvă. Cine-ti mai trebuie? El de ce nu ti-o fi bun ca sot? Kammerjunker! Dezinteresat! S-ar putea căsători, la Petersburg, cu orice dominisoară de onoare de la curte. si eu, eu care am sperat! De cînd oare te-ai schimbat fată de dînsul? Ce vînt o fi adus norul asta, că n-a venit de la sine! N-o fi cumva prostâlăul cela? ti-ai si găsit sfătitor! si drăgutul de el, continuă Măria Dmitrievna, cît este de respectuos, chiar si la supărare cît este de atent! A făgăduit că nu mă va părăsi. Ah, n-am să pot îndura una ca asta. Ah, îngrozitor mă mai doare capul! Trimite-mi-o pe Palaska. Tu ai să mă omori, dacă n-ai să te ră zgîndesti, auzi? si, făcînd-o pe Liza de vreo două ori nerecunoscătoare, Măria Dmitrievna îi porunci să dispară dinaintea ei.

Liza se duse în camera ei. Dar nu apucă să-si tragă bine sufletul, după explicatiile avute cu Pansin si cu maică-sa, cînd o altă furtună se abătu pe capul ei si tocmai de acolo de unde se astepta cel mai putin, în odaia ei întră Marfa Timofeevna si

t 143

îndată trînti usa în urmă-i. Fata bătrînei era palidă, boneta îi sta într-o parte, ochii îi străluceau, mîinile si buzele îi tremurau. Liza rămase uimită: niciodată n-o văzuse în starea asta pe mătusă-sa, atît de înteleaptă si de chibzuită.

— Strasnic, domnită, izbucni Marfa Timofeevna într-o soaptă tremurîndă si întretăiată, strasnic! Numai că nu stiu de la cine ai învătat asa ceva, maică..., dă-mi apă; nu pot să vorbesc.

- Linisteste-te, mătusico, ce-i cu dumneata? spuse Liza, întinzîndu-i un pahar cu apă. Mi se pare că nici dumneata nu-1 vedea cu ochi buni pe domnul Pansin.

Marfa Timofeevna dădu paharul deoparte.

— Nu pot să beau: o să-mi prăpădesc si ultimii dinti. Da de unde Pansin? Ce caută aici Pansin? Mai bine spune-mi cine

jte-a învătat să-ti dai întîkiri noaptea, ai, maică? Liza se făcu palidă.

- Te rog, nu te gîndi să-mi umbli cu fofîrlica, urmă Marfa Timofeevna. surocika a văzut

total cu ochii ei si mi-a spus. Eu am oprit-o să pălăvrăgească, dar ea nu minte.

— Nici nu mă gîndesc la asa ceva, mătusico, rosti Liza abia deslusit.

— Aha! Halal, maică! îi dai întîlniri acestui crai bâtrîn, care-o face pe smeritul?

-Nu.

.....

— Cum asa?

— Eu am coborît în salon, după o carte: el se afla în grădină si m-a chemat.

— si te-ai dus? Minunat. Nu cumva îl iubesti?

— îl iubesc, răspunse Liza cu glas scăzut.

— Doamne, Dumnezeule! îl iubeste! Marfa Timofeevna îsi smulse boneta de pe cap.

Iubeste un bărbat căsătorit! Ai? îl iubeste!

- El mi-a povestit..., începu Liza.

144

t

— Ce ti-a povestit soimuleanul astă, ce-e?

— Mi-a povestit că sotia lui a murit. Marfa Timofeevna îsi făcu cruce.

— Fie-i tărîna usoară! sopti aceasta. A fost o muieruscă usuratică, să n-o vorbesc de rău. Halal, va să zică-i văduv. si văd că-i mester la toate. I-a murit o nevastă si acum hai, după alta. Ce mai om spăsit! Numai că uite ce-am să-ti spun, nepoato: pe vremea mea, pe cînd eram tînără, fetele o păteau rău pentru asemenea pozne. Pe mine să nu te superi, maică; numai pe prosti îi supără adevărul. Astăzi am dat poruncă să nu mai fie primit la mine. îl iubesc, dar fapta asta n-am să i-o iert niciodată. Ia te uită, văduvoiul! Dă-mi apă! Că i-ai scurtat nasul lui Pansin, pentru asta te laud; numai să nu stai noptile cu tapii astia de bărbati; să n-o mai amărăsti pe-o bâtrînă ca mine. Căci eu stiu să mîngîi, dar stiu si să musc... Auzi, văduvoiul!

Marfa Timofeevna plecă, iar Liza se aseză într-un colt si, simtind o grozavă amărăciune în suflet, începu să plîngă. Nu merita asemenea umilită. Dragostea nu i se arăta ca o bucurie: plîngea pentru a doua oară, de aseară. De-abia i se născuse în inimă sentimentul acesta nou, neasteptat, si cît de scump îl plătea. Cu cîtă brutalitate îi atingeau aceste mîini străine taina inimii! O cuprinseră rusinea, necazul si durerea, dar n-o încercă nici îndoială, nici spaimă, iar Lavretki îi era încă si mai drag. Sovâise înainte de a-si fi dat seama de ceea ce se petreceau cu ea; dar, după întîlnirea aceea, după acea sărutare, nu mai putea sovăi; acum stia că iubeste, că iubeste sincer, cu adevărul, că se legase cu toată puterea si pe toată viata — si nu se temea de amenintări; stia că nici constrîngerea nu va fi în stare să desfacă legătura asta.

t

145

Capitolul XXXIX

Măria Dmitrievna se nelinisti peste măsură cînd fu anuntată că sosise Varvara Pavlovna Lavretkaia; nici nu stia dacă trebuie s-o primească ori nu: se temea să nu-l jignească pe Feodor Ivanîci. Pînă la urmă îvinse curiozitatea. „Ei bine, îsi zise ea, si ea mi-e rudă". si, asezîndu-se în fotoliu, îi spuse lacheului: „Pofteste-o!" Trecură cîteva clipe; usa se deschise. Cu pasi grăbiti, abia călcînd, Varvara Pavlovna se aproape de Măria Dmitrievna si, nelăsînd-o să se ridice din fotoliu, aproape îsi plecă genunchii în fata ei.

— Vă multumesc, mătusica, rosti ea în ruseste, cu vocea tulburată si scăzută, vă multumesc; nici n-am sperat atîta indulgentă din partea domniei voastre. Sînteti bună ca un înger.

Pronuntînd aceste cuvinte, Varvara Pavlovna puse pe neasteptate stăpînire pe o mînă a Măriei Dmitrievna și, strîngînd-o usor în mîinile-i cu mânusi după ultima modă, de-un liliachiu-palid, o duse slugarnic la buzele sale cărnoase yși trandafirii. Măria Dmitrievna se pierdu cu totul, văzînd o femeie asa frumoasă, îmbrăcată elegant, aproape la picioarele ile. Nici nu stia ce să facă. Ar fi vrut să-si tragă mîna înapoi în același timp să-o poftească să stea jos, ca să-i spună ceva îlăcut. Sfîrsi prin a se ridica și a o îmbrătisa pe Varvara Pavlovna, sărutîndu-i fruntea netedă și parfumată. Această sărutare o făcu pe Varvara Pavlovna să-si piardă cu totul 'capul.

- Ziua bună, bonjour, spuse Măria Dmitrievna, desigur că nu mi-am închipuit..., de altfel, eu, desigur, mă bucur că vă văd. Mă-nțelegeti, draga mea, nu mi-e dat să fiu arbitru între sot și sotie...

- Bărbatul meu are dreptate întru totul, o întrerupse Varvara Pavlovna, numai eu sănătăvinovată.

146

t

- E un sentiment foarte lăudabil, încuvîintă Măria Dmitrievna, foarte lăudabil.

Ati sosit de mult? L-ati văzut? Dar luati loc, vă rog.

— Am sosit ieri, răspunse Varvara Pavlovna, asezîndu-se smerită pe scaun, l-am văzut pe Feodor Ivanîci și am vorbit cu dînsul.

— A! și ce spune?

- Mă temeam că sosirea mea neasteptată îl va înfuria, urmă Varvara Pavlovna, el însă nu m-a lipsit de prezența sa.

- Adică nu v-a... Da, da, înțeleg, rosti Măria Dmitrievna. Numai aparent e cam grosolan, dar are o inimă blinda.

— Feodor Ivanîci nu m-a iertat; n-a vrut să mă asculte... Dar a fost atât de bun și a hotărît să locuiesc la Lavriki.

— A! O mosie minunată!

- Chiar mîine plec într-acolo în întîmpinarea dorintei sale; dar am socotit de datoria mea în primul rînd să vă vizitez.

— Vă sănătăți foarte, foarte recunoscătoare, draga mea. Niciodată nu se cuvine să-ti uiti rudele. Dar, stii, sănătăți cît de bine vorbiti rusesc. C'est étonnant!

Varvara Pavlovna suspină.

— Am stat prea mult în străinătate, Măria Dmitrievna, stiu bine; cu inima însă am fost totdeauna rusoaică și nu mi-am uitat patria.

— Da, da; astăzi foarte bine. Totusi, Feodor Ivanîci nici nu s-a așteptat să vă vadă... Da, bizuită-vă pe experiența mea: La patrie avânt tout. Ah, ce mantilă superbă purtată, voiti să mi-o arătați?

— Vă place? Varvara Pavlovna se grăbi să-o scoată de pe umeri. E foarte simpluță, de la madame Baudran.

— Se vede numai decât. De la madame Baudran... Cît este de drăguță și cît gust! Sînt convinsă că ati adus o sumedenie de lucruri încîntătoare. As fi curioasă cel putin să le văd.

- Întreaga mea garderobă vă stă la dispozitie, prea nobila mea mătusica. Dacă încuvîntați, as putea să-i arătă cîte ceva

t 147

cameristei dumneavoastră. Am adus cu mine o slujnică din Paris - e o croitoreasă

extraordinară.

- Sînteti prea bună, draga mea. Cu toate acestea, mi-e oarecum rusine.
- Rusine..., repetă pe un ton de mustrare Varvara Pavlovna. Dacă voiti să mă fericiți — vă rog să dispuneti de mine ca de un bun al domniei voastre.
- Măria Dmitrievna nu mai putea de încîntare.
- Vous êtes charmante! exclamă ea. Dar de ce nu vă scoateti pălăria, mănușile?
- Cum? încuviați? o întrebă Varvara Pavlovna și-si încrucisa usor bratele, chipurile înduiosată.
- Bineînțeles; sper că veti lua masa cu noi. Eu... eu am să vă fac cunoștință cu frica mea. Măria Dmitrievna se cam încurcă. „Hai! Treacă-meargă!” își zise în sinea ei. Azi nu se simte tocmai bine.
- O, mă tante, cât de bună sunteți! izbucni Varvara Pavlovna și-si duse batista la ochi.

Feciorul anunță sosirea lui Ghedeonovski. Bătrînul flecar intră făcînd temeneli și zîmbind încînat. Măria Dmitrievna îl prezintă musafirei sale. La început Ghedeonovski se fîstîci; dar Varvara Pavlovna îl trată cu atită cochetărie și considerație, încît acestuia i se aprinseră urechile; iar născocirile, bîr-felile și amabilitățile începură să se reverse ca mierea de pe buzele sale. Varvara Pavlovna îl asculta, zîmbea și încet-încet intră și ea în vorbă. Povestii cu modestie despre Paris, despre călătoriile sale, despre Baden. De vreo două ori o făcu pe Măria Dmitrievna să izbucnească în rîs și de fiecare dată după aceea ofta usor; parcă s-ar fi dojenit singură în gînd pentru veselia-i nelalocul ei. Căpătă prin rugămintă încuviațarea să-o aducă pe Ada. Scotîndu-si mănușile, ea arătă, cu mîinile-i netede, spălate cu săpun și la guimauve, cum și unde se poartă volanele, volânasele încrăite, dantelele și funda încolțită. Făgădui să aducă un flacon cu noul parfum englez

148

t

zesc Victoria's Essence și se bucură ca un copil când Măria Dmitrievna acceptă să-1 primească drept cadou. Vârsă cîteva lacrimi amintindu-si ce sentiment a încercat când a auzit pentru întîia dată clopotele rusești: „Cît de adînc mi-a pătruns în inimă dangătul lor”, zise ea.

în clipa aceea intră Liza.

De dimineată, din momentul, când, înghetată de spaimă, citi biletul lui Lavretki, Liza se pregăti sufletește pentru întîl-nirea cu soția lui. Avea presimtirea că o va vedea. Se hotărî să no ocolească, drept pedeapsă pentru speranțele sale, cum le numea ea, criminale.

Schimbarea neasteptată a sortii sale o cutremură pînă-n adîncul sufletului, în vreo două ceasuri, fata îi slăbi; dar nu vârsă nici o lacrimă. „Asa-mi trebuie!” își spuse, înăbusind în suflet, anevoie și cu neliniste, pornirile amare și îversunate care o însăpămîntau. „Ei bine, trebuie să merg!” se gîndi cum află de sosirea doamnei Lavretkaia și coborî... Stătu multă vreme în fata usii salonului, înainte de a se hotărî să-o deschidă. Urmărită de gîndul „fată de dînsa sună vinovată”, trecu pragul și se sili să-o privească, se sili să zîm-bească.

Varvara Pavlovna îi iesi în întîmpinare, cum o zări, și o salută, înclinîndu-se usor, totuși respectuos.

- îngăduiti-mi să mă prezint, i se adresă cu o voce atrăgătoare, mama domniei voastre este atât de indulgentă cu mine, încît sper că și dumneavoastră veti fi... bună. Expresia Varvarei Pavlovna când rosti ultimul cuvînt, zîmbetul ei viclean, privirea-i rece și în același timp blîndă, miscarea mîinilor și a umerilor săi, însăsi rochia ei, întreaga-i ființă

dezlăntui în Liza o repulsie atât de puternică, încât nu-i putu răspunde nici un cuvînt si în silă îi întinse mîna. „Acestei domnisoare i-e silă de mine”, se gîndi Varvara Pavlovna, strîngînd cu putere degetele reci ale Lizei si, întorcîndu-se spre Măria Dmitrievna, spuse cu jumătate de gură: „Mais elle est delicieuse!” Liza se aprinse usor la fată: i se păru că lauda asta sună ironic, jignitor. Se hotărî însă să nu se lase influ-

t 149

entată de impresii si se aseză lîngă fereastră la gherghef. Nici aici Varvara Pavlovna n-o lăsă în pace: se apropie de ea si începu să-i laude gustul si arta... Inima Lizei zvîcni puternic si dureros: de-abia se putu stăpîni, de-abia izbuti să râmînă locului. I se părea că Varvara Pavlovna stia totul si, triumfînd în taină, îsi bâtea joc de ea. Spre fericirea ei, Ghedeonovski se adresă Varvarei Pavlovna si-i abătu atenția. Liza se plecă deasupra gherghesului si o observa pe furis. „Pe această femeie el a iubito”, îsi zise. Dar numai decît alungă din minte orice gînd legat de Lavretki: îi era teamă să nu-si piardă stăpîhirea de sine, îsi dădea seama că i se învîrtea putin capul. Măria Dmitrievna aduse vorba despre muzică.

- Am auzit, draga mea, începu ea, că sănăteti o adevărată virtuoză.
 - De mult n-am mai cîntat, răspunse Varvara Pavlovna, asezîndu-se de îndată la pian si plimbîndu-si vioi degetele pe claviatură. Doriti?
 - Fiti bună.
- Varvara Pavlovna execută cu măiestrie un studiu splendid i si greu al lui Hertz. Avea foarte multă vigoare si agilitate.
- Silfidă! exclamă Ghedeonovski.
 - Extraordinar! încuvîintă Măria Dmitrievna. Ei bine, Varvara Pavlovna, rosti ea, adresîndu-i-se pentru întîlia oară pe nume, recunosc că m-ati uimit; ati putea să dati concerte. Aici avem un muzician, un neamt bătrîn si ciudat, dar foarte învătat; îi predă lectii Lizei; 1-ati scoate din minti, pur si simplu.
 - si Lizavetei Mihailovna îi place muzica? întrebă Varvara Pavlovna, întorcîndu-si usor capul spre dînsa.
 - Da, ea cîntă destul de bine si-i place muzica; dar pe lîngă dumneavoastră... Aici însă mai avem un tînăr; cu el ar trebui să faceti cunostîntă. Are suflet de artist si compune foarte drăgut. Numai el vă poate aprecia cum se cuvine.

150

t

— Ba să avem iertare, e primul cavaler la noi si nu numai la noi — et à Petersbourg. Este Kammerjunker, primit în cea mai bună societate. Probabil că ati auzit de el: Pansin, Vladimir Nikolaici. Aici se află în misiune oficială... viitor ministru, să avem iertare!

- si artist?
- Suflet de artist si atât de amabil, îl veti vedea. De cînd e aici, a fost foarte des în casa mea; 1-am invitat azi la cină; nădăduiesc că va veni, adăugă Măria Dmitrievna, cu un ofstat scurt si cu un zîmbet amar, ca un rictus.

Liza înțelese sensul acestui zîmbet; dar nu-i ardea de asta.

- E si tînăr? repetă Varvara Pavlovna, modulîndu-si usor tonul.
- Douăzeci si opt de ani si are o înfătisare foarte atrăgătoare. Un jeune homme accompli, dacă-mi permiteti.
- Un tînăr model, se poate spune, adăugă Ghedeonovski. Pe neasteptate, Varvara

Pavlovna se avîntă într-un vals

zgomotos de Strauss, care începea cu triluri atît de puternice și de repezi, încît Ghedeonovski tresări; chiar la mijlocul valsului, ea trecu brusc la un motiv trist și încheie cu aria din Lucia: Fra poco... își dăduse seama că muzica veselă nu se potrivea cu situația ei. Aria din Lucia, cu accente duioase, o emotiona adînc pe Măria Dmitrievna.

- Ce suflet, roști ea cu jumătate de gură, adresîndu-se lui Ghedeonovski.

— O adevărată silfidă! repetă Ghedeonovski și-si înăltă ochii spre cer.

Sosi ora mesei. Măria Timofeevna coborî din camera ei de-abia cînd se servea supa. Se purtă foarte rece cu Varvara Pavlovna. Răspunde rezervat la amabilitățile acesteia și nici n-o privea. Varvara Pavlovna înțelegea numai decât că n-o putea scoate la capăt cu bâtrîna și nu mai încercă să intre în vorbă cu ea. În schimb Măria Dmitrievna se purtă și mai amabil cu musafira ei: lipsa de politete a mătusii sale o

t

151

supără. De altfel, Varvara Pavlovna nu fu singura pe care Marfa Timofeevna n-o învrednici cu o privire: nici la Liza nu se uită, desi ochii îi scăpărau scîntei. sedea ca o stană de piatră, galbenă, palidă, cu buzele strînse — și nici nu mîncă. Liza părea linistită, întocmai cum si era: zbuciumul din sufletul ei se mai potolise; o apatie ciudată, apatia unui condamnat o cuprinse, în timpul mesei Varvara Pavlovna vorbi puțin: ca și cum s-ar fi intimidat din nou, chipul său căpătă o expresie de melancolie sfioasă. Numai Ghedeonovski mai însufleți discutia cu povestirile sale, desi se tot uita iepureste la Marfa Timofeevna și-si dregea glasul — dresul glasului îl apuca de fiecare dată cînd se pregătea în prezența ei să spună o minciună; ea însă nu-l stingea, nu-l întrerupea. După-masă aflără că Varvara Pavlovna era o mare amatoare de preferans; într-atît îi plăcu Măriei Dmitrievna acest lucru, încît se înduiosă și se gîndi în sine: „Ce prost trebuie să fie Feodor Ivanîci! Curn n-a stiut să înțeleagă asemenea femeie!”

Se aseză la cărti cu Varvara Pavlovna și Ghedeonovski, iar Marfa Timofeevna o luă pe Liza la ea, sus, spunînd că-i schimbătă cu totul la fată și că, desigur, o doare capul.

— Da, o doare îngrozitor capul, adeveri Măria Dmitrievna, adresîndu-se Varvarei Pavlovna și dînd ochii peste cap. și eu sufăr de asemenea migrene...

— Ia te uită! răspunse Varvara Pavlovna.

Liza intră în camera mătusii și, sleită de puteri, se lăsă pe un scaun. Marfa Timofeevna o privi multă vreme în tăcere, se aseză încet în genunchi în fața ei și începu, tot în tăcere, să-i sărute pe rînd mîinile. Liza se aplecă înainte, rosi și izbuclni în plîns, dar n-o ridică pe Marfa Timofeevna, nici nu-si trase îndărât mîinile: își dădea seama că n-avea dreptul să si le tragă înapoi, că nu era drept s-o împiedice pe bâtrînică să-si arate căinta, compătimirea și să-si ceară iertare pentru cele petrecute ieri; iar Marfa Timofeevna nu se mai sătura să sărute aceste mîini sărmâne, palide, lipsite de puteri — și lacrimi

152

t

multe se rostogoliră din ochii săi ca și din ochii Lizei; motanul torcea într-un fotoliu mare, alături de un ghem de lînă și un ciorap început; luminita prelungă a candelei abia-abia tresaltă și se misca în fața icoanei; în camera de alături, dincolo de usă, Nastasia Karpovna sta în picioare și tot pe furis își stergea ochii cu o batistă cadrilată, făcută ghemotoc.

Capitolul XL

între timp, jos în salon, se juca preferans; Măria Dmitrievna cîstiga și era bine dispusă. Un servitor intră și anunță sosirea lui Pansin.

Măria Dmitrievna scăpă cătile din mînă și se foi în fotoliu; Varvara Pavlovna o privi cu un zîmbet pe jumătate ironic, apoi își îndreptă privirile spre usă. Pansin apără în frac negru, cu guler înalt englezesc, încheiat pînă sus. „Mi-a fost greu să mă hotărăsc, dar vedeti că am sosit”, iată ce se putea citi pe fata-i lipsită de zîmbet, proaspăt bărbierită.

— Cum se poate, Woldemar, exclamă Măria Dmitrievna, altădată intrati fără să fiti anunțat!

Pansin răspunse Măriei Dmitrievna numai cu privirea, o salută politicos, dar nu se apropie ca să-i întindă mîna. Ea îl prezintă Varvarei Pavlovna. Tânărul se trase un pas înapoi, o salută tot atât de politicos, dar cu o nuantă de elegantă și de respect. Pe urmă se aseză lîngă masa de joc. Preferansul se sfîrșește în curînd. Pansin se interesă de Lizaveta Mihailovna; află că ea nu se simtea prea bine și își exprimă regretul; apoi intră în vorbă cu Varvara Pavlovna, cîntărind și articulînd diplomatic fiecare cuvînt și ascultînd respectuos răspunsurile ei pînă la capăt. Dar ifosele tonului său diplomatic nu aveau nici un efect asupra Varvarei Pavlovna, n-o impresionau. Dimpotrivă, ea-l privea drept în fată, atentă și veselă, vorbea

t

153

degajat, iar nările-i fine vibrau usor, de parcă și-ar fi stăpînit rîsul. Măria Dmitrievna începu să-i preamărească talentul; înclinîndu-se, pe cît îi îngăduia gulerul, Pansin încuvîintă din cap și declară că „de faptul acesta fusese încredințat din prima clipă”, apoi aproape că aduse vorba chiar de Metternich. Varvara Pavlovna își miji ochii catifelati și, rostind cu voce scăzută: „Doar și dumneavastră sănăti artist, un confrere”, adăugă și mai încet: „Venez!” și-i făcu semn din cap spre pian. Acest cuvînt aruncat: „Venez!” schimbă fulgerător, ca prin farmec, întreaga înfătisare a lui Pansin. Tinuta sa de om preocupat dispără; el zîmbi, se învioră și își descheie fracul, repetînd: „Vai, eu nu-s artist! Am auzit că dumneavastră sănăti o adevărată artistă”, și porni în urma Varvarei Pavlovna spre pian.

- Cereti-i să cînte romanta Cum pluteste luna, exclamă Măria Dmitrievna.
 - Cîntati din gură? îl întrebă Varvara Pavlovna, fulgerîndu-1 cu o privire fugării și senină. Luati loc. Pansin încercă să se opună.
 - Luati loc, repetă aceasta, ciocânind stâruitar în speteaza scaunului.
- Pansin se aseză, tusi, își dădu drumul la guler și cîntă romanta lui.
- Charmanl, izbucni Varvara Pavlovna, cîntati minunat, vous avez du style, repetati-o! Ea încurjă pianul și se opri drept în fața lui Pansin. Aceasta cîntă din nou romanta, dînd glasului său o vibratie melodramatică. Varvara Pavlovna îl privea tintă, cu coatele rezemate pe pian, tinîndu-si mîinile albe în dreptul buzelor. Pansin isprăvi.
 - Charmant, charmante idee, spuse ea cu convingerea calmă a unui cunosător. Spuneti-mi, ati scris ceva pentru o voce de femeie, pentru mezzosoprană?

154

I.S. TURGHENIEV

— Eu aproape că nu scriu, răspunse Pansin, eu, doar asa, între altele... Dumneavastră cîntati din gură?

-Ont.

— O, cîntati-ne ceva, rosti Măria Dmitrievna.

Varvara Pavlovna făcu un gest cu mîna, ca să-si îndepărteze părul de pe obrajii îmbujorati, si flutură din cap.

— Vocile noastre trebuie să se potrivească, zise ea, adresîn-du-se lui Pansin, hai să cîntăm un duet. Cunoasteti Sono geloso, sau La ci darem, sau Mira la bianca luna?

~ Cîndva am cîntat Mira la bianca luna, răspunse Pansin, cîndva, demult, dar am uitat-o.

— Nu-i nimic, vom repeta-o încetisor. Perniiteti-mi. Varvara Pavlovna se aseză la pian. Pansin se opri lîngă

ea. Cîntară duetul cu voce scăzută, între altele, Varvara Pavlovna îl corectă de cîteva ori, apoi cîntară cu glas tare si repetară de două ori: Mira la bianca lu-u-una. Vocea Varvarei Pavlovna își pierduse prospetimea, dar si-o stă-pînea cu foarte multă abilitate. La început Pansin se intimida si cîntă fals, mai tîrziu însă prinse curaj si, chiar dacă nu cînta fără greseală, în schimb dădea din umeri, se legăna cu tot trupul, iar din timp în timp își ridică mîna, ca un adevărat cîntăret. Varvara Pavlovna execută la pian vreo două-trei piese de Thalberg si „diză" cu multă cochetărie o arietă frantuzească. Măria Dmitrievna nici nu stia cum să-si arate multumirea. Vru chiar de cîteva ori să trimită după Liza; nici Ghedeonovski nu găsea cuvinte de admiratie si tot dădea din cap; dar deodată, pe neasteptate, căscă si de-abia avu timp să-si pună mîna la gură. Varvarei Pavlovna nu-i scăpă acest căscat; se întoarse brusc cu spatele la pian si spuse: „Assez de musique comme ça", hai să vorbim, si își încrucisa bratele. „Oui, assez de musique!" repetă vesel Pansin si legă cu ea o discutie vioai si usoară, în limba franceză. „Exact ca în cel mai mare salon parizian", se gîndi Măria Dmitrievna ascultîndu-le vorbele în doi peri, flusturatice. Pansin era

t

155

foarte multumit: ochii îi scînteiau, fata-i zîmbea; la început, își trecea mîna peste obraz, își încrunta sprîncenele si ofta scurt cînd i se întîmpla să întîlnească privirile Măriei Dmitrievna; mai tîrziu însă o uită cu totul si se lăsa dus în voie de desfătarea pe care i-o provoca această flecăreală semimondenă, semiartistică. Varvara Pavlovna se dovedi o mare filozoafă: oricînd avea un răspuns gata pregătit, niciodată nu se codea, nimic n-o făcea să sovăie; se vedea că discutase mult si deseori cu tot felul de oameni inteligenți. Toate gîndurile si sentimentele sale se roteau în jurul Parisului. Pansin aduse vorba de literatură; se văzu că ea, ca si Pansin, citise aceleasi cărti frantuzesti: George Sand o scotea din sârsite; pe Balzac îl respecta, desi o obosea; în Sue si Scribe vedea mari cunoscători ai sufletului omenesc; îi adora pe Dumas si Feval. în sinea ei însă îl prefera tuturor pe Paul de Koch; dar, bineînteles, nici nu-i pomeni numele. La drept vorbind, literatura n-o interesa prea mult. Varvara Pavlovna se ferea cu foarte multă iscusintă de tot ce-ar fi putut aminti, măcar pe departe, situatia ei. De dragoste nici nu pomenea în discutiile sale; dimpotrivă, privea mai degrabă cu severitate înflăcărarea pasiunilor, cu deceptie, cu resemnare. Pansin o contrazicea, însă ea nu era de acord cu el... Dar lucru ciudat! în timp ce de pe buzele ei ieseau cuvinte de reprobare, de multe ori aspre, tonul acestor cuvinte dezmiștește și alina, iar ochii ei vorbeau..., ce anume exprimau ochii săi minunati ar fi greu de spus. Graiul lor însă era dulce, nedeslusit, dar în nici un caz sever. Pansin se străduia să pătrundă în telesul lor tainic, căuta el însusi să folosească limbajul ochilor, dar își dădea seama că nu reusea; el recunoștea că Varvara Pavlovna, femeie umblată prin străinătate, adevărată podoabă a saloanelor, îi era superioară, si de aceea nu se simtea pe deplin stăpîn pe sine. Varvara Pavlovna avea obiceiul, în timpul discutiei, să

atingă imperceptibil mîneca interlocutorului său. Aceste

156

t

atingeri de o clipă îl tulburau adînc pe Vladimir Nikolaici. Varvara Pavlovna stăpînea măstesugul de a se împrieteni usor cu oricine. Nu trecuseră nici două ceasuri, și lui Pansin i se părea că o cunoaste de un secol; iar Liza, Liza pe care totusi o iubea, căreia îi făcuse în ajun propunerea în căsătorie, se mistuise ca într-o negură. Se servi ceaiul; con vorbirea urmă și mai liber. Măria Dmitrievna sună feciorul și-i porunci să-i spună Lizei să vină jos, dacă i-a trecut durerea de cap. Auzind numele Lizei, Pansin începu să discute despre spiritul de sacrificiu și anume cine este mai capabil de jertfă — bărbatul sau femeia.

De îndată, o stare de agitație o cuprinse pe Măria Dmitrievna, care încercă să sustină că mai capabilă este femeia, declarînd că poate dovedi acest lucru în două cuvinte; dar se încurcă și încheie cu nu stiu ce comparație neizbutită. Varvara Pavlovna luă caietul de note și, acoperindu-si pe jumătate fata, se aplecă înspre Pansin. În timp ce se pregătea să muste dintr-un biscuit, cu un zîmbet linistit pe buze și în privire, îi sopti: „Elle n'a pas invente, la poudre, la bonne dame”. Pe Pansin îl sperie încrucitva și-l uimi îndrăzneala Varvarei Pavlovna. Nu înțelese însă cît dispreț pentru el ascundea această mărturisire neasteptată și, uitînd alintările și devotamentul Măriei Dmitrievna, ca și mesele la care ea îl poftise, precum și banii pe care îi dăduse cu împrumut, îi răspunse (nefericitul!) cu același zîmbet și cu același ton: „Je crois bien” - și nici măcar: Je crois bien, ci J'crois bien.

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire prietenoasă și se ridică. Liza intră. În zadar încercase Marfa Timofeevna să-o retină: ea se hotărî să-si îndure nenorocirea pînă la capăt. Varvara Pavlovna îi iesi în întîmpinare, împreună cu Pansin, pe fata căruia se ivi expresia diplomatică de odinioară.

— Cum vă simtiți? o întrebă Pansin pe Liza.

— Acum mă simt mai bine, vă multumesc, îi răspunse ea.

t

157

— Noi ne-am distrat aici cu putină muzică. Păcat că n-ati auzit-o pe Varvara Pavlovna. Cîntă minunat, en artiste con-sommee.

- Veniti aici, mă chere, se auzi glasul Măriei Dmitrievna. Numaidecît Varvara Pavlovna se apropie de ea, ca un copil ascultător, și se aseză pe un taburet mic la picioarele ei. Măria Dmitrievna o chemă pentru a-i lăsa cel putin o clipă singuri pe fiică-sa și pe Pansin, nădăjduind încă în taină că Liza se va răzgîndi. Pe lîngă asta, îi trecu prin cap o idee, pe care neapărat voia să-o împărtăsească, fără nici o întîrziere.

— stiti, îi sopti Varvarei Pavlovna, vreau să încerc să vă împac cu sotul domniei voastre. Nu garantez rezultatul, dar voi căuta să-o fac. stiti, el mă respectă foarte mult.

Varvara Pavlovna ridică domol ochii spre Măria Dmitrievna și își împreună frumos mîinile.

— Ati fi salvatoarea mea, mă tante, rosti cu tristețe în glas, nici nu stiu cum să vă multumesc pentru bunăvoița domniei voastre. Dar sănătatea vinovată fată de Feodor Ivanîci; el nu mă poate ierta.

- Dar, oare..., încrăciună ati..., tatona curioasă, Măria Dmitrievna.

- Nu mă întrebăti, o întrerupse Varvara Pavlovna și își lăsa capul în jos. Eram tînără, usuratică... De altfel, nici nu vreau să mă dezvinovătesc.
- Ei bine, totusi, de ce să nu încercăm? Să nu dezinădăjduți, răspunse Măria Dmitrievna și vru să-o mîngiie pe obraz; dar o privi în fată și se simți stingherită. „Modestă, modestă, se gîndi, dar e, într-adevăr, o firoscocasă”.
- Nu vă simtini bine? o întrebă, între timp, Pansin pe Liza.
- Da, nu mă simt bine.
- Vă înțeleg, spuse acesta, după o tâcere destul de lungă. Da, vă înțeleg.
- Ce anume?

158

t

— Vă înțeleg, repetă Pan sin cu gravitate, nestiind pur să simplu ce să spună. Liza se fistică; dar după aceea își zise: „Fie să asa!” Pansin își luă o înfătisare enigmatică și rămase tăcut, aruncând din cînd în cînd în lături priviri severe.

— Parcă a bătut ora unsprezece? zise Măria Dmitrievna. Oaspetii pricepură aluzia să începură să-si ia rămas-bun.

Varvara Pavlovna fu nevoită să promită că a doua zi va veni la masă, aducând-o să pe Ada; Ghedeonovski, care aproape adormise sezînd într-un colt, se oferi să-o conducă pînă acasă. Pansin salută solemn pe toată lumea, iar în fata casei, ajutând-o pe Varvara Pavlovna să se urce în caretă, îi strînse mâna și strigă în urma ei: „Au revoir!”

Ghedeonovski se aseză lîngă ea. Tot drumul ea se distra punînd, ca din intîm-plare, vîrful pantofiorului său pe piciorul lui; el se fisticea, îi făcea complimente; ea chicotea și-i făcea ochi dulci, cînd lumina felinarelor de pe stradă pătrundea în caretă. Valsul pe care-l cîntase îi suna încă în urechi, o tulbura. Oriunde să-ar fi găsit, îi era de ajuns să-si închipuie lumini, o sală de bal, iuteala vîrtejului în sunetele muzicii — și inima i se inflăcăra, ochii îi clipeau strani, zîmbetul îi flutura pe buze și ceva fermecător-bahic îi se revârsa în tot trupul. Ajungînd în dreptul casei, Varvara Pavlovna sări usor din caretă — numai „mondenele” stiu să sară asa - se întoarce spre Ghedeonovski și izbucni deodată într-un rîs zgomotos drept în nasul lui.

„Simpatică persoană - își spuse consilierul de stat, urcînd în apartamentul său, unde îl aștepta servitorul cu un flacon cu opodeldoch pentru oblojeli la încheieturi - bine că-s un om asezat... numai de ce o fi puftit-o rîsul?”

Marfa Timofeevna veghe toată noaptea la căpătîiul Lizei.

t 159

Capitolul XLI

Lavretki petrecu o zi și jumătate la Vasilievskoe și aproape tot timpul hoinări prin împrejurimi. Nu putea sta mult timp locului: tînjea de dor; îl încercau toate chinurile unor accese de furie năvalnice, neputincioase... își aminti sentimentul care i-a cuprins sufletul a doua zi după sosirea lui la tară. își aduse aminte de intențiile sale de atunci și se revoltă cumplit împotriva lui însuși. Ce-l putuse smulge de la datoria sa, de la singura problemă a viitorului său? Setea de fericire — iarăsi aceeași sete de fericire! „Se vede că Mihalevici are dreptate, se gîndi el. Ai vrut să gusti a două oară în viată fericirea, ai uitat că să asa, dacă fericirea îi se iveste omului în cale măcar o dată în viată — acesta-i un lux, un dar nemeritat. Ai să zici că fericirea n-a fost deplină, iar pe deasupra înselătoare. Atunci arată-ti drepturile la o fericire deplină, adevărată! Uită-te în jur și vezi cine are parte de fericire, cine gustă din plin? Iată un tăran care merge la coasă; poate-i multumit

de soarta sa... Ei? Ai vrea să faci schimb cu el? Aminteste-ti de maică-ta: cît de mărunte i-au fost pretentiiile, si ce soartă a avut? Se vede că ri-ai făcut decît să te lauzi în fata lui Pansin, cînd i-ai spus că ai venit în Rusia să ari pămîntul. Ai venit aici ca, la bâtrînete, să dai tîrcoale fetelor. A sosit vestea libertății tale si pe toate le-ai părăsit, pe toate le-ai uitat, ai alergat ca un băietas după un fluture..." Chipul Lizei i se arăta mereu în fata ochilor în timp ce-1 asaltau gîndurile, cu greu îl alunga, ca si pe celâlalt chip, care se tinea de el ca scaiul, cu trăsături imperturbabile si perfide, frumoase si nesuferite. Mos Anton bâgă de seamă că boierul nu era în apele lui. Oftînd de cîteva ori după usă, apoi de cîteva ori în prag, bâtrînul se hotărî să se apropie de stăpîn si să-1 sfătuiască să bea ceva căldut.

Lavretki se răsti la el să iasă, apoi îi ceru iertare - ceea ce îl mîhni încă si mai mult pe Anton. Lavretki

160

t

nu putea sta în salon: mereu i se părea că, de pe pînză, străbunicul Andrei se uita cu dispreț la nevolnicu-i urmas. „Vai de tine! Om de nimic!” păreau să spună buzele sale strîmbate într-o parte. „Oare într-adevăr, se gîndi Lavretki, n-am să ajung să mă împac cu mine însuși, n-o să pot tine piept acestui... fleac?” (Cei greu rănitii în războaie totdeauna spun că rana lor e un „fleac”. Omul, de nu s-ar amăgi, n-ar putea trăi pe pămînt.) „Oare, ce naiba, sănătună un băietandru? Ba bine că nu: a trecut pe lîngă mine sansa de a fi fericit pentru toată viața, aproape c-am avut în mînă fericirea si s-a spulberat deodată; ca la loterie... Dacă roata s-ar mai învîrti putin, si săracul, vorba ceea, ar ajunge bogătas! Dacă nu-i să fie, nu-i -si cu asta, basta! Am să mă apuc de treabă, o să-mi încleșez dintii, si-mi voi impune să tac; doar nu-i pentru întîia oară cînd trebuie să-mi pun frîul. si de ce-am fugit, de ce stau aici, ca strutul, cu capul înfundat în nisip. Mi-o fi frică să privesc nenorocirea drept în fată — fleacuri!”

— Anton! strigă Lavretki cu voce tare. Poruncește numai-decît să înhame caii la trăsură. „Da, își zise el din nou, trebuie să-mi impun tăcere, trebuie să mă tin din scurt.”

Cu aceste gînduri, Lavretki încerca să-si ogoiască amarul, care era însă urias si năprasnic. Pînă si bâtrîna Aprakseia, lipsită nu atît de judecată, cît de orice fel de simtămînt, clătină din cap si-1 urmări din ochi cu tristete, cînd se urcă în trăsură ca să plece la oraș. Caii alergau la galop; iar Lavretki sedea nemiscat si drept, privind tintă înainte, la drum.

Capitolul XLII

In ajun, Liza îi scrise lui Lavretki să vină la dînsii spre seară; el însă se duse mai întîi la locuinta lui. Acasă nu-si găsi nici sotia, nici fiica. De la servitorii află că ele plecaseră la

t 161

Kalitini. Această noutate îl miră si-1 înfurie în același timp. „Se vede că Varvara Pavlovna s-a hotărît să nu mă lase să trăiesc”, se gîndi el cu sufletul cloicotind de ură. Începu să se plimbe încocoace si încolo, dînd mereu la o parte, cu picioarele si cu mîinile, jucării, cărti, felurite articole feminine ce-i ieșeau în cale. O chemă pe Justine si-i porunci să strîngă toate „bulendrele”, „Oui, monsieur”, îi răspunse aceasta, făcînd o strîmbătură, si se apucă să pună rînduală în cameră, aple-cîndu-se cu gratie si dîndu-i de înteles lui Lavretki, prin fiecare miscare, că-1 socotește drept un urs necioplit. El se uita cu ură la chipul ei vestejit, totusi încă „picant”, un chip ironic, parizian, la manșetele ei albe, la sortul de mătase si la boneta-i usoară. O expedie în sfîrsit si, după îndelungi sovăielii (Varvara Pavlovna încă nu se întorsese), se hotărî să se ducă la Kalitini, dar nu la Măria Dmitrievna (n-ar fi intrat pentru nimic în lume în salonul unde se afla sotia lui), ci la

Marfa Timofeevna. își aduse aminte că scara din dos dinspre cerdacul fetelor ducea drept la ea. Lavretki asa si făcu. înțim-plarea îl ajută; în curte o întîlni pe surocika; ea îl petrecu pînă la Marfa Timofeevna. Contrar obiceiului, o găsi singură; sedea într-un ungher, dezbrobodită, gîrbovită si cu bratele încrucisate pe piept. Văzîndu-1 pe Lavretki, bâtrînica se tulbură de-a binelea, se sculă în grabă si începu să umble încolace si încolo prin cameră, parcă si-ar fi căutat boneta.

— Ei, uite c-ai venit, începu ea, ferindu-se de privirea lui si umblînd forfota, ei, bine-ai venit. Bună ziua! Hm, ce-i? Ce-i de făcut? Pe unde-ai umblat ieri? Ei bine, ea a sosit, desigur. Asta e. Acum trebuie asa... Ce să-i faci? Neom descurca într-un fel... asa, cumva. Lavretki se lăsă pe un scaun.

— Hm, sezi, sezi jos, urmă bâtrînica. Ai venit de-a dreptul sus? Fără îndoială, se-nțelege. Nu cumva ai venit ca să mă vezi pe mine? Multumesc.

162

t

Bâtrîna tăcu; Lavretki nu stia ce să-i spună; ea însă îl înțelese.

— Liza... da. Liza a fost aici, chiar acum, continuă Marfa Timofeevna, legînd si dezlegînd snururile posetutei sale. Ea nu se simte tocmai bine. surocika, unde esti? Vino aici, maică, cum de nu mai poti sta locului? si pe mine mă doare capul. Pesemne din pricina aiasta., din pricina cîntatului si a muzicii.

— Care cîntat, mătusico?

— Păi da, aici s-au pornit toate astea, cum naiba le mai spune în limba voastră, duete. si numai italieneste: ci-ci si cea-cea, ca niste adevărate cotofene. Cînd încep să scoată cîte o notă, chiar că te seacă la inimă... Pansin si asta a ta. si cît de repede s-au pus la cale toate cele: curat, ca între neamuri, fără mofturi. Pe de altă parte, vorba ceea, si un cîine își caută adăpost, doar n-o să se prăpădească, de vreme ce oamenii nu-1 alungă.

— Totusi, recunosc, nu m-am asteptat la una ca asta, răspunse Lavretki, aici a fost nevoie de multă îndrăzneală.

— Nu, dragul meu, asta nu-i îndrăzneală, ci calcul. Dar s-o lăsăm în plata Domnului! Se zice că o trimitti la Lavriki, e-adevărat?

— Da, am pus această mosie la dispozitia Varvarei Pavlovna.

— ti-a cerut bani?

— Deocamdată, nu.

— Ei bine, n-o să întîrzie. De-abia acum te văd mai bine. Esti sănătos?

— Sănătos.

— surocika, izbucni deodată Marfa Timofeevna; du-te si spune-i Lizavetei Mihailovna,adică nu, întreab-o..., dar o fi ea jos?

- E jos.

t

163

- Ei bine, atunci întreab-o: unde, mă rog, mi-a pus cartea? Ea stie.

— Am înțeles.

Bâtrînica începu iarăsi să se foiască, se apucă să deschidă sertarele scrinului. Lavretki sedea nemiscat pe scaunul lui.

Deodată se auziră niste pasi usori pe scară si Liza intră în odaie.

Lavretki se ridică si o salută; Liza se opri lîngă usă.

— Liza, Lizocika, exclamă grijiliu Marfa Timofeevna, unde mi-ai pus cartea, cartea

unde-ai pus-o?

— Ce carte, mătusico?

— Ei, cartea, Doamne, Dumnezeule! De altfel, nici nu te-am chemat... Ei lasă, nu-i nimic, și ce faceti acolo, jos? Uite, a venit și Feodor Ivanici. Ce-ti face capul?

- Bine!

— Mereu spui: bine. Ce-i la voi colo jos; iarăsi muzică?

- Nu, joc de cărti.

— Da, că ea se pricepe la toate. surocika, văd că vrei să te zbengui prin grădină. Poti pleca.

— Nu vreau, Marfa Timofeevna...

— Te rog, fără vorbă, du-te! Nastasia Karpovna e singură în grădină, du-te de stai cu ea. Respectă bătrînetile. (surocika iesi.) Dar unde mi-o fi boneta? Unde s-o fi rătăcit, zău?

- Dă-mi voie s-o caut, spuse Liza.

— Stai, stai; picioarele încă nu m-au părăsit cu totul. Pe-semne-i dincolo, în iatac, si, aruncîndu-i lui Lavretki o privire pe sub sprîncene, Marfa Timofeevna plecă, lăsînd în urmă usa deschisă; dar deodată se întoarse și o închise.

Liza se propti de speteaza fotoliului și își acoperi încet fata cu palmele. Lavretki rămase locului.

- Iată în ce împrejurări a trebuit să ne întîlnim, rosti acesta în cele din urmă.

164

t

Liza își luă mîinile de pe fată.

— Da, se auzi glasul ei stins, prea repede am fost pedepsiti.

— Pedepsiti, repetă Lavretki. Dar dumneata de ce esti pedepsită?

Liza își ridică ochii spre el. Nu arătau nici amârăciune, nici neliniste; păreau mai mici și mai tulburi. Fata-i era palidă; livide îi erau buzele, de-abia întredeschise.

Inima lui Lavretki tresări de tristete și de dragoste.

— Mi-ai scris că totul s-a sfîrșit, sopti el, da, totul s-a sfîrșit -înainte de a începe.

— Totul trebuie uitat, rosti Liza, mă bucur că ai venit; am vrut să-ti scriu, dar asa-i mai bine. Numai că trebuie să folosim mai repede minutele acestea. Amîndoî avem de îndeplinit datoria ce ne revine. Feodor Ivanici, trebuie să te împaci cu sotia dumitale.

- Liza!

— Te rog eu, numai asa putem să îndreptăm... tot ce-a fost. Gîndeste-te, și n-o să mă refuzi.

— Liza, pentru numele lui Dumnezeu, îmi ceri imposibilul. Sînt gata să fac orice mi-ai porunci; dar acum să mă împac cu ea!... Sînt de acord cu orice, am uitat totul; dar nu-mi pot sili inima... lartă-mă, dar asta-i cumplit!

— Nu-ți cer... ceea ce îți închipui dumneata; dacă nu poti, n-ai decît să nu trăiesti cu ea; dar împacă-te, îi răspunse Liza și iarăsi își duse mâna la ochi. Adu-ți aminte ca ai o fică; fă asta pentru mine.

— Bine, rosti printre dinti Lavretki, am s-o fac să zicem; cu asta îmi voi îndeplini datoria. Ei, dar dumneata? Care-i datoria dumitale?

..-

— Pe asta mi-o cunosc eu. ! Lavretki tresări brusc.

— Nu cumva ai de gînd să te căsătorești cu Pansin? o întrebă. Liza zîmbi abia perceptibil.

, -

— O, nu! spuse ea.

- Ah, Liza, Liza, exclamă Lavretki, cît de fericiți am fi fost!

Liza îl privi din nou.

— Acum singur îți dai seama, Feodor Ivanîci, că fericirea nu depinde de noi, ci de Dumnezeu.

- Da, pentru că dumneata...

Usa camerei vecine se deschise repede, și Măria Timofeevna intră cu boneta în mână.

— Cu greu am găsit-o, zise, oprindu-se între Lavretki și Liza. Eu singură am rătăcit-o.

Iată ce-i bâtrînetea, o pacoste! De altfel, nici tineretea nu-i mai bună. și cum, ai să pleci chiar tu cu nevastă-ta la Lavriki? adăugă ea, adresîndu-se lui Feodor Ivanîci.

— Cu ea, la Lavriki? Eu? Nu stiu, răspunse acesta, după un scurt râgaz.

— Nu cobori?

— Astăzi, nu.

— Ei bine, treaba ta; iar tu, Liza, cred că ar trebui să te duci jos. Vai, sfinte Dumnezeule, am si uitat să dau de mîncare botrosului. Stati o clipă. Vin numai decât...

și Marfa Timofeevna fugi afară, fără să-si pună boneta. Lavretki se apropiie în grabă de Liza.

— Liza, începu el cu o voce rugătoare, ne despărțim pentru totdeauna, mi se rupe inima, dă-mi mîna la despărțire.

Liza își înăltă capul. Privirea ei obosită, aproape stinsă, se opri asupra lui...

- Nu, rosti ea și își retrase mîna pe care apucase s-o întindă, nu, Lavretki (pentru întîia oară i se adresa astfel), n-am să-ti dau mîna. La ce? îndepărtează-te, te rog. stii bine că te iubesc..., da, te iubesc, adăugă cu greu, dar, nu... nu. și își duse batista la buze.

— Dă-mi cel putin batista asta.

; 'K'-; '

:jwer-

166

t

Usa scîrtîi... Batista lunecă pe genunchii Lizei. Lavretki o prinse, înainte să fi căzvit pe dusumea, o vîrfi repede în buzunarul de la piept și, întorcîndu-se, dădu cu ochii de Marfa Timofeevna.

— Lizocika, mi se pare că te cheamă maică-ta, spuse bâtrîna. Liza se ridică de îndată și plecă.

Marfa Timofeevna se aseză din nou în ungherul ei. Lavretki dădu să-si ia râmas-bun de la ea.

— Fedea, zise ea deodată.

- Ce-i, mătusico?

— Esti un om cinstit?

- Cumadică?

— Te întreb dacă esti un om cinstit.

— Sper că da.

— Hm! Dă-mi cuvîntul de onoare că esti.

- Bine. Poftim! Dar ce rost are asta?

- stiu eu care-i rostul. și tu singur, dragul meu, dacă-i sta să te gîndesti mai bine, că nu

esti prost, ai să întelegi de ce ti 1-am cerut. si acum, cu bine, taică! îti multumesc c-ai venit să mă vezi; iar cuvîntul dat să ti-1 tii, Fedea, si acum sârută-mă. Of, suflete, stiu că ti-e greu; dar cui nu-i e greu? stii, a fost o vreme când am invidiat mustele? Mă gîndeam: uite cine trăieste bine pe lumea asta; dar, într-o noapte, am auzit o muscă zbătîndu-se în firele unui păianjen; nu, m-am gîndit atunci, uite că și ele-s urgisite. Ce poti face, Fedea? Totusi, să-ti tii cuvîntul dat. Acum, pleacă.

Lavretki iesi prin pridvorul din dosul casei si, când era aproape de poartă, un lacheu îl ajunse din urmă.

— Măria Dmitrevna mi-a poruncit să vă poftesc la dînsa, îl anunță el pe Lavretki.

- Spune-i, frățioare, că acum nu pot..., îngăimă Feodor Ivanîci.

t 167

— Mi-a poruncit să vă rog cu stâruintă, urmă lacheul, a poruncit să vă spun că-i singură.

— Cum? Oaspetii au plecat? îl întrebă Lavretki. - Întocmai, răspunse lacheul si rînji.

Lavretki ridică din umeri si porni în urma lui.

Capitolul XLIII

Măria Dmitrevna stătea singură în iatacul său, într-un fotoliu voltairian, si mirosea apă de colonie. Un pahar de apă cu fleur d'oranger (lămîită) se afla lîngă ea pe o măsură. Era tulburată si părea cuprinsă de un fel de teamă.

Lavretki intră.

- Ati dorit să mă vedeti, spuse el, salutînd-o cu râceală.

— Da, răspunse Măria Dmitrevna, luînd o înghititură de apă. Am aflat că ai venit de-a dreptul la mătusa; am dat dispozitii să fii poftit la mine: vreau să-ti vorbesc. Ia loc, te rog. Măria Dmitrevna răsuflă adînc. După cum stii, urmă ea, sotia dumitale a sosit.

— Astă o stiu, zise Lavretki.

— Ei bine, adică am vrut să spun: ea a venit la mine si eu am primit-o; iată despre ce vreau să mă lămuresc acum cu dumneata, Feodor Ivanîci. Eu, slavă Domnului, mi-am cîsti-gat, pot spune, respectul tuturor si n-o să fac ceva nelalocul lui, pentru nimic în lume. Desi am prevăzut că n-are să-ti fie pe plac, totusi m-am hotărît s-o primesc, Feodor Ivanîci; ea mi-e rudă, prin dumneata: înțelege-mă, ce drept as fi avut să n-o primesc în casă, esti de acord?

— Degeaba vă frâmîntati, Măria Dmitrevna, îi răspunse Lavretki, ati făcut foarte bine; nu mă supăr deloc, îndeobste nici n-am de gînd să-i răpesc Varvarei Pavlovna posibilitatea

168

t

l

de a-si vedea cunostințele. Astăzi n-am intrat la dumneavoastră numai pentru că n-am vrut să mă întîlnesc cu ea, astă-i tot.

— Ah, cît mi-e de plăcut să aud asemenea cuvinte de la dumneata, Feodor Ivanîci, exclamă Măria Dmitrevna, de altfel, totdeauna m-am bizuit pe nobilele dumitale sentimente. Că mă frâmînt — nu-i de mirare: sănt femeie si mamă. Iar consoarta dumitale..., desigur nu pot să vă fiu judecător, i-am spus-o si ei, însă este o doamnă atît de drăgută, că nu poate să-ti facă decât plăcere.

Lavretki zîmbi ironic si începu să-si joace pălăria în mîini.

- si iată ce am mai vrut să-ti spun, Feodor Ivanîci, urmă Măria Dmitrevna, dîndu-se ceva mai aproape de el, dacă ai fi văzut cît de modest se poartă, cît e de respectuoasă! Zău, te

impresionează, și dacă ai fi auzit cum vorbeste de dumneata! „Eu, zice, sănătatea de deplină vinovată fată de dînsul. Eu nici nu am stiu să-l prețuiesc, zice; el este un înger, zice, nu om.” Zău asa: înger. Căinta ei este atât de... Eu, drept să-ți spun, nici nu am văzut asemenea căintă!

— Cum adică vine asta, Măria Dmitrievna, rosti Lavretki, dată-mi voie să fiu curios: se spune că Varvara Pavlovna a cîntat din gură aici la dumneavaastră, în timpul căintei sale cîntă sau cum?...

— Ah, cum poti să vorbesti asta! Ea a cîntat din gură și la pian ca să-mi fie pe plac, pentru că am rugat-o să mă întreacă, aproape i-am poruncit. Am văzut că-i vine greu, asa de greu; nu am gîndit, cu ce să-o distreze? Ba am mai să auzesc că are un talent extraordinar! Dă-mi voie, Feodor Ivanîci, ea-i distrusă cu totul, întreabă-1 să pe Serghei Petrovici; și la pămînt, totuști a fost, cum de poti...

Lavretki ridică doar din umeri.

— și apoi, ce îngeraș e Adocika dumitale! Ce splendoare! Cît este de drăgălașă și ce cuminte. Cît de frumos vorbeste frantuzeste! și rusește înțelege - mi-a spus: mătusica. și să stii, nici vorbă să fie timidă, cum sănătatea aproape toti copiii la

t 169

anii săi. Asa de bine îți seamănă, Feodor Ivanîci, grozav. Ochii, sprîncenele... intr-un cuvînt, dumneata, leită dumneata. Nu-mi prea plac copiii atât de mici, să fiu sinceră; dar de fica dumitale sănătatea pur și simplu îndrăgostită.

— Măria Dmitrievna, izbucni deodată Lavretki, îngăduiti-mi să vă întreb; de ce-mi spuneti toate acestea?

— De ce? Măria Dmitrievna mirosi din nou colonie și bău apă. Iată de ce, Feodor Ivanîci, eu îți spun că... doar îți sănătatea este rudă; eu caut să-ți vin în ajutor... stiu că ai o inimă foarte bună. Ascultă-mă, mon cousin, sănătatea totuși o femeie cu experiență și n-o să vorbesc în vînt! lart-o, iart-o pe sotia dumitale. Ochii Măriei Dmitrievna se umplură de lacrimi. Gîndeste-te: tineretea, lipsa de experiență... poate să o pildă reală... nu-a avut o mamă care să stie să o aduce pe calea cea dreaptă. Iart-o, Feodor Ivanîci, a fost pedepsită destul.

Lacrimi începând să picure pe obrajii Măriei Dmitrievna; ea nu le sterse: îi plăcea să plîngă. Lavretki sedea pe jâratic. „Doamne Dumnezeule! se gîndeau. Ce cauză o mai fi să asta, ce zi nenorocită!”

— Nu-mi răspunzi, cuvîntă iarăși Măria Dmitrievna, cum să te înțeleag? Oare intr-adevăr poti să fi atât de necrutător? Nu, nu vreau să cred. Simt că vorbele mele te-au îndupăcat. Feodor Ivanîci, Dumnezeu are să-ți răsplătească bunătatea; iar acum primește, din mîinile mele, pe sotia dumitale...

Involuntar, Lavretki se ridică de pe scaun; se sculă și Măria Dmitrievna care, trecînd cu pasul după paravan, o scoase de acolo pe Varvara Pavlovna. Palidă, mai mult moartă decît vie, cu ochii lăsată în jos, renunțase parcă la orice gînd personal, la orice vointă, lăsîndu-se cu totul în mîinile Măriei Dmitrievna.

• "•..!•"

Lavretki se dădu un pas înapoi.

— Ai stat aici! exclamă el.

— Să n-o învinoătesti, se grăbi să intervină Măria Dmitrievna, ea nu-a vrut să rămîne pentru nimic în lume; eu i-am

170 t

poruncit însă să rămîne, eu am ascuns-o după paravan. Ea nu-a asigurat că asa te vei supăra și mai tare; nici nu-am vrut să-o ascult; te cunosc mai bine decît ea. Primește prin

urmare, din mîinile mele, pe sotia dumitale. Apropie-te, Varia, nu-ti fie teamă si aruncă-te la pieptul sotului dumitale (ea o trase de mînă) si binecuvîntarea mea să vă...

— Opriti-vă, Măria Dmitrievna, o întrerupse Lavretki cu o voce înăbusită, dar zguduitoare. Pesemne vă plac scenele sentimentale (Lavretki nu gresea: încă din pension Măria Dmitrievna își păstrase înclinarea pentru un pic de teatralism): ele vă distrează, dar altora le fac numai rău. De altfel, n-am să vă vorbesc domniei voastre: nu sănătăți personajul principal în această scenă. Ce doresti dumneata de la mine, doamnă? adăugă el întorcîndu-se spre sotia sa. Oare n-am făcut pentru dumneata tot ce-am putut? Să nu-mi spui că n-ai pus la cale această întîlnire; n-o să te cred si stii că nu te pot crede. si atunci, ce doresti? Esti o persoană desteaptă si nu faci nici un pas fără calcul. Trebuie să înțelegi că nu-s în stare să trăiesc cu dumneata cum am trăit altădată; nu pentru că-s supărat, ci pentru că am ajuns alt om. Despre asta ti-am vorbit chiar a doua zi după ce-ai venit si, în sinea domniei tale, în clipa asta îmi dai dreptate. Dar acum pesemne doresti să te reabilitezi în fata oamenilor; nu-ti ajunge că trăiesti în casa mea, doresti să trăiesti sub același acoperis cu mine, nu-i asa?

- Doresc să mă ierti, rosti Varvara Pavlovna, fără să-si ridice ochii.

— Doreste s-o ierti, repetă Măria Dmitrievna.

— si nu pentru mine, pentru Ada, sopti Varvara Pavlovna.

— Nu pentru dînsa, ci pentru Ada dumitale, adăugă Măria Dmitrievna.

- Foarte bine. Asta ti-e dorinta? pronuntă anevoie Lavretki. Poftim, sănătăți de acord si cu asta.

Varvara Pavlovna îi aruncă o privire fugătoare, iar Măria Dmitrievna exclamă:

t 171

- Ei, slavă Domnului! si încă o dată o trase pe Varvara Pavlovna de mînă. Primeste-o, asadar, acum de la mine...

— Opriti-vă, vă spun, o întrerupse Lavretki. Sănătăți de acord să trăiesc cu dumneata, Varvara Pavlovna, urmă el, adică am să te duc la Lavriki si am să stau cu dumneata cît mor ajuta puterile; apoi am să plec - si am să mai vin din cînd în cînd. Vezi că nu vreau să te amăgesc; dar să nu-mi ceri nimic mai mult. Singură ai izbucni în rîs dacă as împlini dorinta respectabilei noastre rude si te-as strînge la inima mea si as încerca să te conving... că trecutul n-a existat, că pomul doborât va înflori din nou. Văd însă că trebuie să mă resemnez. Cuvîntul acesta îl vei înțelege altfel... mi-e totuna. Repet... am să trăiesc cu dumneata, sau nu, asa ceva nu-ti pot făgădui... Am să locuiesc cu dumneata, te voi socoti iarăsi drept sotie...

— si acum, dă-i mîna cel putin, rosti Măria Dmitrievna, căreia de mult i se uscaseră lacrimile.

- Pînă acum n-am înselat-o pe Varvara Pavlovna, răspunse Lavretki, are să înăbusită si asa. Am s-o duc la Lavriki -dar tine minte, Varvara Pavlovna, am să socotesc înțelegerea desfăcută de îndată ce vei pleca de acolo. si acum, dati-mi voie să mă retrag.

El se înclină în fata celor două doamne si iesi grăbit.

— N-o iezi cu dumneata? îi strigă din urmă Măria Dmitrievna.

— Lăsat-1, îi sopti Varvara Pavlovna si de îndată o îmbrătisa, prinse să-i multumească, să-i sărute mîinile si s-o numească salvatoarea ei.

Măria Dmitrievna primi cu indulgentă mîngîierile sale. În suflet însă nu era multumită nici de Lavretki, nici de Varvara Pavlovna, nici de întreaga scenă pe care o puse în cale. N-a fost destul de sentimentală; după părerea ei, Varvara Pavlovna trebuia să se arunce la

picioarele sotului.

- Cum de nu m-ati înțeles, căută ea să comentez, doar v-am spus: aruncati-vă la picioarele lui.

1

172

t

- Asa-i mai bine, scumpă mătusica; nu vă îngrijorati, totu-i foarte bine, repetă de cîteva ori Varvara Pavlovna.

- Vezi că și el e rece ca gheata, remarcă Măria Dmitrievna. N-ati plâns, într-adevăr; numai eu am vârsat lacrimi în fata lui. Vrea să vă închidă la Lavriki. Cum adică, nici la mine n-o să aveți voie să veniti? Toti bărbatii sănătiștori, spuse ea în încheiere să dădu din cap cu înțeles.

— în schimb femeile stiu să pretuiască bunătatea și generozitatea, rosti Varvara Pavlovna și, lăsîndu-se încetisor în genunchi în fata Măriei Dmitrievna, îi cuprinse talia lătăreată cu bratele și își lipi obrazul de pieptul ei. Fata ei zîmbea pe furis, pe cînd pe Măria Dmitrievna o podidea din nou lacrimile.

Iar Lavretki plecă acasă, se încuie în odaia valetului său, se aruncă pe divan și rămase asa culcat pînă dimineata.

Capitolul XLIV

A doua zi era duminică. Dangătul clopotelor de utrenie nu-1 trezi pe Lavretki, deoarece el nu închise ochii toată noaptea, dar îi aminti o altă duminică, în care — după dorinta Lizei - mersese la biserică. Se sculă în grabă; o voce tainică îi spunea că și astăzi o va vedea în același loc. Iesi din casă, fără să facă zgromot; porunci să i se comunice Varvarei Pavlovna, care încă dormea, că se va întoarce la amiază și cu pasi mari se îndreptă încotro îl chema dangătul acela monoton și trist. Ajunse devreme: în biserică nu era aproape nimeni; în strană, dascălul citea din ceaslov; întrerupt din cînd în cînd de tuse, gîasu-i răsună ritmic, ba scăzînd, ba crescînd. Lavretki se aciuă aproape de pridvor. Credinciosii soseau unul cîte unul, se opreau, își făceau cruce, se închinau spre cele patru zări; pasii lor răsunau în linistea pustie, iar

t 173

ecoul lor se îngîna sub bolti. O băbută neputincioasă, într-un halat ponosit, cu glugă, sedea în genunchi lîngă Lavretki și se rugă cu osîrdie; chipu-i zbîrcit, gălbejit și cu gura stirbă, trăda o emotie puternică; ochii săi inflamati priveau neclintit în sus la chipurile zugrăvite pe iconostas; mîna-i costelivă ieșea necontenit de sub halat și făcea, rar și apăsat, cîte o cruce largă și mare. Un tăran cu barbă deasă și cu un chip posomorit și botit întră în biserică, se lăsă dintr-o dată cu amîndoii genunchii pe lespezile de piatră și numaidecît începu să-si facă grăbit semnul crucii, aruncîndu-si capul pe spate și scuturîndu-1 după fiecare plecăciune. Fata lui și toate miscările vădeau o durere atât de mare, încît Lavretki se hotărî să se apropie și să-1 întrebe ce i se întîmplase. tăranul se feri scurt în lături și se uită la dînsul cu o privire speriată, aspră... „Mi-a murit feciorul”, răspunse repede omul și se apucă din nou să bată mătăni... „Ce poate înlocui, pentru ei, consolarea pe care le-o dă biserică?” se gîndi Lavretki și încercă să el să se roage; dar inima-i era greoaie, înăsprită, iar gîndurile - plecate undeva departe. El o astepta pe Liza, care însă nu mai venea. Biserică se umplea de popor; ea tot nu era. începu liturghia, diaconul isprăvi de citit evanghelia, clopotele sunară pentru axion; Lavretki se miscă puțin înainte și deodată o zări pe Liza. Venise mai devreme decît dînsul, el însă n-o băgase de seamă.

Strecurată în spatiul dintre perete și strană, stătea nemiscată, fără să privească în jur. Lavretki nu-si ridică ochii de la ea, pînă la sfîrșitul liturghiei; își lua astfel râmas-bun de la ea. Poporul începu să se împrăștie; ea însă rămînea locului; părea că astepta să plece Lavretki. În sfîrșit, ea își făcu ultima dată semnul crucii și plecă, fără să privească în lături; era însotită de o cameristă. Lavretki iesi în urma ei din biserică și o ajunse în stradă. Liza mergea foarte repede, cu capul plecat și cu voalul lăsat pe fată.

— Ziua bună, Lizaveta Mihailovna, spuse Lavretki cu glas tare și cu o naturalete prefăcută, pot să te conduc?

174

t

l

Ea nu-i răspunse nimic; iar el porni alături de ea.

- Esti multumită de mine? O întrebă cu vocea scăzută. Ai aflat ce s-a petrecut ieri?

- Da, da, rosti ea în soaptă, asa-i bine, și porni încă și mai repede.

— Esti multumită? Liza dădu doar din cap.

— Feodor Ivanici, începu ea cu glas liniștit, dar scăzut, vreau să te rog ceva: să nu mai vii la noi; plecă cît mai repede; ne vom putea vedea mai tîrziu, cîndva, peste vreun an. Dar acum fă asta pentru mine, împlineste-mi rugămintea, te rog.

- În toate vreau să-ti urmeză cuvîntul, Lizaveta Mihailovna; dar oare ne vom despărți asa? N-ai să-mi spui nimic?...

— Feodor Ivanici, uite, dumneata mergi acum alături de mine... și totusi esti asa de departe, asa de departe de mine. și nu numai dumneata, ci...

— Spune-ți gîndul pînă la capăt, te rog! izbucni Lavretki. Ce-ai vrut să spui?

— Poate că vei auzi..., dar, orice-ar fi, uită-mă... nu, să nu mă uiti, să-ti aduci aminte de mine.

— Cum as putea să te uit...

— Destul, rămîi cu bine. Nu mă mai urma.

— Liza, începu Lavretki...

— Cu bine, cu bine! rosti Liza, trăgîndu-si voalul și mai jos și porni înainte aproape în fugă.

Lavretki se uită în urma ei și, plecîndu-si capul, se întoarse înapoi pe aceeași stradă. Se pomeni fată în fată cu Lemm, care mergea, de asemenea, cu pălăria trasă pe ochi și cu privirea atintită în pămînt.

Se priviră în tăcere.

— Ei, ce mai spui? grăi în sfîrșit Lavretki.

t 175

— Ce să zic? îi răspunse posac Lemm. Nu spun nimic. Totul a murit și noi am murit (Alles ist tot, und wir sind tot). O iezi la dreapta?

— La dreapta.

- Iar eu la stînga. Cu bine!

În dimineața următoare, Feodor Ivanici plecă cu sotia sa la Lavriki. Ea mergea înainte, într-o caretă cu Ada și cu Iustine; iar el în urmă, într-o briscă. Tot timpul drumului, fetita cea drăgălașă nu se îndepărta de geamul casei; toate cele o minunau: sătenii, babei, casele tărânesti, finturile, cercurile de lemn de la gîțul cailor între hulube, zurgălăii și multimea ciorilor de câmp. Iustine împărtăsea aceeași mirare; Varvara Pavlovna rîdea de observațiile și de exclamatiile lor. Era bine dispusă; înainte de a pleca din orașul O...

avusese o explicatie cu sotul său.

- îți înțeleg situația, îi spuse, iar el putu trage concluzia, după expresia ochilor ei inteligenti, că ea-i înțelegea pe deplin situația; dar îmi vei da dreptate cel putin într-atât: că traiul cu mine nu-ti va fi greu; nu te voi plăcisi, n-o să te incomodez; am vrut să-i asigur Adei un viitor; de altceva n-am nevoie.

— Da, ti-ai atins toate telurile, grăi Feodor Ivanîci.

— Acum nu doresc decât un singur lucru: să mă îngrop pentru totdeauna într-un fund de tară. Vesnic voi tine minte bunătatea domniei tale.

— Ptiu! Destul! o întrerupse el.

— și am să-ti respect independenta și linistea, își isprăvi ea fraza dinainte tichită.

Lavretki se înclină adânc în fața ei. Varvara Pavlovna înțelese că, în străfundul sufletului, sotul îi era recunoscător.

în ziua următoare, spre seară, ei sosiră la Lavriki; peste o săptămână, Lavretki plecă la Moscova, lăsându-i sotiei sale vreo cinci mii de ruble pentru întretinere; iar a doua zi după

176

t

plecarea lui Lavretki, apără Pansin, pe care Varvara Pavlovna îl rugase să n-o uite în singurătatea ei. Ea îl primi cum nu se poate mai bine și pînă noaptea fîrziu camerele înalte ale casei, pînă și grădina, răsunată de sunetele muzicii, cîntului și ale discuțiilor veselă în frantuzeste. Trei zile își prelungi Pansin vizita la Varvara Pavlovna; luîndu-si rămas-bun de la dînsa și strîngîndu-i cu căldură mîinile minunate, el îi făgădui să se întoarcă foarte curînd și se tinu de promisiune.

Capitolul XLV

Liza avea o cameră separată, mică — la etajul întîi în casa mamei sale — curată, luminoasă. Avea un pat alb, ghivece de flori prin unghere și în fața ferestrelor, o masă mică de scris, un vraf de cărti și un crucifix pe perete. Camera se numea odaia copiilor. Aici se născuse Liza. Întorcîndu-se de la biserică, unde o văzuse Lavretki, ea făcu rînduială în odaia ei cu mai multă migală decât de obicei, sterse praful pretutindeni, revăzu caietele sale și scrisorile primite de la prietene și le legă cu panglicute, încuie sertarele, udă florile și atinse cu mîna fiecare floare. Toate le făcu fără grabă, fără zgromot, cu un fel de grijă duioasă și linistită pe chip. În sfîrsit, se opri în mijlocul camerei, privi domol în jurul ei și, apropiîndu-se de masa deasupra căreia atîrna crucifixul, se lăsă în genunchi; își lăsă capul pe mîinile-i înclestate și rămase nemiscată. Marfa Timofeevna intră în odaie și o găsi în această poziție. Liza n-o observă. Bătrînica iesi în vîrful picioarelor și, de dincolo de usă, tusi de câteva ori tare. Liza se ridică în grabă și își sterse ochii, în care străluceau lacrimi senine, lacrimi nevârsate încă.

- Văd că iarăsi ti-ai dereticat chilia, spuse Marfa Timofeevna, aplecîndu-se mult deasupra unui ghiveci cu un trandafir fînăr. Ce frumos miroase!

t 177

Liza se uită îngîndurată la mătusa sa.

- Ce cuvînt minunat ai rostit! sopti ea.

— Ce cuvînt, care? o întrebă cu vioiciune bătrînica. Ce vrei să spui? E groaznic, rosti ea deodată, aruncîndu-si boneta și asezîndu-sepe patul Lizei, asta-i peste puterile mele; azi e a patra zi de cînd fierb ca într-un cazan; nu pot să mă mai prefac că nu bag de seamă nimic, nu pot să văd cum te îngăbenesti, te usuci, nu pot, nu mai pot.

— Ce-i cu mata, mătusico? zise Liza. Eu n-am nimic...

— Nimic? izbuclni Marfa Timofeevna. Astă s-o spui altora, nu mie! Nimic! Dar cine a stat chiar acum în genunchi? Genele cui sănătatea umede de lacrimi? Nimic! Dar uită-te la tine, ce-ai făcut cu fata ta, unde ti s-au dus ochii? Nimic! Parcă nu stiu totul?

— Va trece, mătusica; dati-mi un răgaz.

— Va trece, dar cînd? Doamne, Dumnezeul meu, stăpîne! Oare chiar asa de mult 1-ai îndrăgit? Doar îi bătrîn, Lizocika. Bine, nu zic ba, e un om bun, nu muscă. Ei, si ce-i cu asta? Cu totii sănătatea oameni buni. Lumea nu s-a isprăvit cu el, marfă de asta totdeauna se va găsi berechet.

— Toate au să treacă, cum spun, toate au si trecut.

- Ascultă, Lizocika, ce-am să-ti zic, cuvîntă dintr-o dată Marfa Timofeevna, asezînd-o pe Liza lîngă ea pe pat si potrivindu-i ba părul, ba năframa. Astă ti se pare numai asa, din iuteală, că durerii tale nu-i poti găsi leacul. Eh, draga mea, numai moartea n-are leac! Tu doar atît să-ti spui: „N-am să mă las, iaca asa, dă-o-ncolo!”, apoi singură ai să te miri cît de repede si de usor trecut totul. Numai să ai răbdare.

— Mătusico, îi răspunse Liza, mi-a trecut; totul a si trecut.

- A trecut! Cum a trecut? Iată că ti s-a ascunsit si născut, iar tu o tii una si bună că totul a trecut. Bine a mai „trecut”!

- Da, mi-a trecut, mătusico, numai de-ai vrea să mă ajuti, exclamă Liza, cuprinsă de o însufletire năvalnică si se aruncă de gîrlă Marfei Timofeevna. Scumpă mătusă, te rog să-mi fii prietenă, ajută-mă, nu te supăra, înțelege-mă...

178

t

- Dar ce-i cu tine, ce-i cu tine, maică? Nu mă speria, rogu-te; acusi încep să tip, nu mă privi asa; spune-mi mai repede ce s-a întîmplat!

- Eu... eu vreau... Liza își ascunse fata la pieptul Marfei Timofeevna... Vreau să mă duc la mănăstire, rosti ea cu glas înăbusit.

Bătrîna tresări pe pat.

— Fă-ti cruce, maică, Lizocika, vino-ti în fire, ce-i cu tine, Doamne fereste, îngînă în sfîrsit bătrîna, culcă-te, scumpă mea, dormi putin; toate ti-au venit din pricina nesomnului, draga mea!

Liza își ridică usor capul; obrajii îi ardeau.

- Nu, mătusica, spuse ea, să nu vorbesti asa; m-am hotărît, eu m-am rugat, i-am cerut Domnului sfatul; totul s-a isprăvit, s-a sfîrsit cu viata mea aici cu dumneavoastră. O lectie ca astă n-a fost degeaba; si nu-i nici întîia oară cînd mă gîndesc la astă. Nu mi-e dat să fiu fericită; chiar cînd speram la fericire, simteam o povară pe piept, îmi dau seama de toate, si de păcatele mele si de ale altora, si cum a agonisit tăticu' bogăția noastră; toate le stiu. Toate acestea trebuie să fie iertate, spălate prin rugăciuni, îmi pare rău de mătale, de mama, îmi pare rău de Lenocika; dar n-am ce face; îmi dau seama că locul meu nu-i aici. De la toate mi-am luat rămas-bun, de la toate cele din casă, pentru cea din urmă dată; ceva mă cheamă; mi-e silă, vreau să trăiesc stingheră pe veci. Să nu mă împiedicăti, să nu căutati a mă convinge, ajută-mă, de nu — tot am să plec.

Marfa Timofeevna o asculta pe nepoata sa cu groază în suflet.

„E bolnavă, aiurează, se gîndi bătrîna, trebuie să trimitem după doctor; dar după care? Mai deunăzi Ghedeonovski îl lăuda pe unul; el minte întruna — dar poate că de data astă a spus adevarul.” Cînd se convinse că Liza nu-i bolnavă si nu

t

aiurează, cînd la toate obiectiile sale Liza o tinu una si bună, Marfa Timofeevna se sperie si se mîhni de-a binelea.

— Totusi, nici nu stii, scumpa mea, încercă ea s-o convingă, cum îi viata la mânăstiri! Te vor hrăni, dragă, numai cu untdelemn prost, de cînepă, de cel verde; te vor îmbrăca numai în rufărie aspră de tot; te vor pune să umbli prin frig; si n-ai să poti îndura, Lizocika.

Toate astea ti-au venit de la Agasa; ea ti-a împuiat capul. Dar ea a huzurit la început si s-a bucurat de viată; bucură-te si tu. Lasă-mă cel putin să mor linistită si după aceea fă ce vrei. Dar cine a mai văzut asa ceva, ca pentru asemenea barbă de tap, Doamne iartă-mă, pentru un bărbat să mergi la mânăstire? Ei, si dacă ti-i atît de silă, du-te, roagă-te sfîntului, dă o slujbă, dar nu-ti pune comanacul negru pe cap, Doamne Dumnezeule, Maică preacurată...

si Marfa Timofeevna izbucni într-un plîns amar.

Liza căută s-o linistească, îi sterse lacrimile, plînse si ea, dar rămase neînduplecată, în deznădejde, Marfa Timofeevna încercă s-o înspăimînte; c-o să spună totul maică-sii..., dar nici asta nu ajută la nimic. Numai în urma rugămintilor stâruitoare ale bătrînei, Liza se încovi să-si amîne cu jumătate de an împlinirea hotărîrii; în schimb Marfa Timofeevna se văzu nevoită să-si dea cuvîntul că o va ajuta si va căpăta încuvîintarea Măriei Dmitrievna dacă peste sase luni ea nu-si va strămuta, cumva, hotărîrea.

O dată cu venirea primelor geruri, cu toată făgăduiala dată de a se îngropa într-o fundătură, Varvara Pavlovna, aprovisionată cu bănisori, se mută la Petersburg, unde închirie o locuită modestă, dar drăguță, găsită pentru ea de Pansin, care părăsise gubernia O... înaintea ei. În vremea din urmă acesta pierduse cu desăvîrsire simpatia Măriei Dmitrievna; încetă brusc s-o mai viziteze si aproape nu mai părăsea satul Lavriki. Varvara Pavlovna îl subjugase, îl subjugase cu adevărat: un alt cuvînt nu poate arăta mai bine puterea

t

nemărginită, deplină si coplesitoare pe care o avea asupra lui. Lavretki petrecu iarna la Moscova; iar în primăvara anului următor ajunse pînă la el vesteau că Liza fusese tunsă călugărită la mânăstirea B., într-un colt îndepărtat al Rusiei.

Epilog

Au trecut opt ani. Din nou a venit primăvara... Dar mai întîi să spunem în cîteva cuvinte ce soartă au avut Mihalevici, Pansin, doamna Lavretkaia — si să ne despărțim de ei. După multe peregrinări, Mihalevici si-a găsit în sfîrsit ocupația care i se potrivea: a fost numit pedagog-sef la o scoală de stat, iar elevii „îl adoră”, desi îl maimutăresc pe la spate. Pansin a avansat mult în grad si acum aspiră la postul de director; umblă putin cam încovoiat: se prea poate ca ordinul Sf. Vladimir, crucea care i-a fost conferită si o poartă la gît, să-l tragă în jos. Artistul din el a cedat în mod hotărît locul functionarului. Fata-i încă tînără s-a gălbejit, părul i s-a rărit; nu mai cîntă, nu mai desenează, însă se ocupă în taină cu literatura: a scris o comedioară, în genul „proverbelor”, si, deoarece toti cei ce scriu „zugrăvesc” pe cineva sau ceva, a zugrăvit si el o cochetă si-si citește pe ascuns comedioara la vreo două-trei cucoane care-i arată bunăvoiinta. De căsătorit, nu s-a căsătorit, desi i s-au ivit multe prilejuri strălucite. De vină a fost Varvara Pavlovna. Cînd despre aceasta — ca si odinoară, ea locuiește la Paris: Feodor Ivanîci i-a acordat o pensie viageră si astfel si-a răscumpărat libertatea, scăpînd de eventualitatea ca ea să se întoarcă

iarăsi pe neasteptate. A îmbătrînit si s-a îngrăsat, totusi mai e drăgută si elegantă. Fiecare om își are un ideal: Varvara Pavlovna si 1-a găsit

182

.S. TURGHENIEV

pe-al său în operele dramatice ale lui Dumas-fiul. Frecventeață cu sîrguintă teatrul în care se prezintă pe scenă camelii bolnave de tuberculoză si sentimentale. Pentru ea, doamna Doche reprezenta culmea fericirii omenesti: într-un rînd, a declarat că nu-i doreste fricei sale o ursită mai bună. Să sperăm că soarta o va scuti pe mademoiselle Ada de o asemenea fericire: dintr-un copil rumen si durdului, a ajuns o fetiță palidă, cu plămînii slabii; nervii îi sănt de pe acum zdruncinati. Numărul admiratorilor Varvarei Pavlovna a scăzut, dar ei n-au dispărut; pesemne, pe unii îi va păstra pînă la capătul vietii. In ultimul timp, cel mai înfocat dintre acestia a fost un oarecare Zakurdalo-Skubîrnikov, unul dintre mustăciosii din gardă, ofiter în retragere, un bărbat de vreo treizeci si opt de ani, cu o constitutie neobisnuit de robustă. Francezii care frecventeață în mod obisnuit salonul doamnei Lavretkaia îl numesc le gros t aureau de l'Ukraine; Va.rvara Pavlovna nu-1 invită niciodată la seratele ei faimoase; dar el se bucură de toate favorurile ei.

si asa... au trecut opt ani. Din ceruri a adiat din nou fericirea strălucitoare a primăverii, zîmbind iarăsi pămîntului si oamenilor; sub mîngîierea ei s-au ivit pretutindeni din nou florile, dragostea si cîntecele. Orasul O... s-a schimbat prea putin în cursul acestor opt ani; însă casa Măriei Dmitrievna parcă a întinerit: peretii săi, proaspăt zugrăviti, străluceau prietenos de albeată; iar geamurile ferestrelor deschise păreau rumenite si scînteiau în bătaia asfintitului. Prin ferestre răzbăteau pînă în stradă izbucnirile năvalnice ale unor glasuri tinere, zgomotoase, într-o nesfîrșită cascadă de rîsete. Părea că toată casa clocoteste de viată si că veselia se revarsă din ea. Stăpîna casei a intrat de mult în mormînt: Măria Dmitrievna a murit la vreo doi ani după călugârarea Lizei. Nici Marfa Timofeevna nu i-a supraviețuit multă vreme nepoatei sale. Ele se odihnesc alături în cimitirul orasului. Nu mai este pe lume nici Nastasia Karpovna; timp de cîtiva ani,

t 183

credincioasa bătrînă mersese să se roage în fiecare săptămînă la mormîntul unde odihneau rămăsitele pămîntesti ale prietenei sale... A venit vremea ca si oscioarele ei să se aseze în pămîntul reavân. Dar casa Măriei Dmitrievna n-a ajuns pe mîini străine, n-a iesit de sub stăpinirea neamului său, cuibul n-a rămas pustiu. Se află acolo: Lenocika, fată frumoasă si zveltă acum, si logodnicul ei — un ofiter blond de husari; fiul Măriei Dmitrievna, căsătorit de curînd la Petersburg, sosit cu tînăra-i sotie ca să petreacă în O...; sora sotiei acestuia, elevă de pension de saisprezece ani, cu obrajii rumeni si cu ochii senini; surocika cea micută, care de asemenea a crescut si s-a făcut frumoasă - iată tineretul care cu rîsetele si cu vorbele sale umple casa Kalitinilor. Aici toate s-au schimbat, totul s-a prefăcut după chipul noilor locatari. Valeti tineri si imberbi, glumeti si ghidusi au luat locul bătrînilor servitori gravi de altădată. Acolo unde se plimbă cîndva agale Roska cea grasă, doi prepelicari fac un tărăboi cumplit, sărind de pe un divan pe altul, în grajd au apărut niste buiestri vînjosi, rotasi aprigi, lăturasi înfocati cu coamele împletite si cai de călărie căză-cesti. Orele gustării de dimineată, ale prînzului si ale cinei s-au încurcat si s-au amestecat; după expresia vecinilor, acolo s-au statornicit „obiceiuri nemaivăzute”. În seara despre care-i vorba, locatarii casei Kalitin (cel mai mare dintre ei, logodnicul Lenocikăi, avea numai douăzeci si patru de ani) se îndeletniceau cu un joc prea putin complicat, dar, judecind după hohotele generale, foarte distractiv; ei alergau prin camere,

jucîndu-se de-a prinselea. Cîinii, la fel, alergau si lătrau; iar canarii din coliviile atîrnate în fata ferestrelor cîntau de-si rupeau pieptul, care mai de care, sporind gălăgia cu ciripitul lor strident, în toiul acestei petreceri asurzitoare în fata portii se opri o trăsură prăfuită, iar un bărbat de vreo patruzeci si cinci de ani, în haine de călătorie, coborî din ea si rămase cuprins de nedumerire. Stătu un timp nemiscat, învălui casa cu o privire atentă, intră

184

t

pe portită în curte si urcă scările cu pasi rare. În antreu nu-1 întîmpină nimeni, însă usa sălii se deschise dintr-o dată larg: prin ea tînsi surocika, îmbujorată, si, cît ai clipi, în urma ei năvăli cu strigăte asurzitoare o ceată de tineri. Fata se opri ca din senin si se domoli la vederea necunoscutului, însă ochii senini, atintiti asupra lui, îl priveau cu aceeași blîndete. Fetele proaspete nu încetară să rîdă. Fiul Măriei Dmitrievna se apropie de oaspete si-1 întrebă cu amabilitate ce doreste.

- Sînt Lavretki, rosti oaspetele.

Un strigăt unanim se auzi drept răspuns - si nu pentru că toti tinerii se bucurau de sosirea acestei rude îndepărtate, aproape uitate, ci pur si simplu pentru că ei erau gata să glumească si să se bucure cu orice prilej, îndată Lavretki fu înconjurat: ca veche cunoștință, Lenocika se înfătisă cea din-tîi, asigurîndu-1 că încă putin si 1-ar fi recunoscut numădecît; apoi îi prezentă pe ceilalți, recomandînd pe fiecare, chiar si pe logodnicul său, cu numele cel mic. Toată droasia se îndreptă prin sufragerie spre salon, în amîndouă camerele erau schimbate tapetele, însă mobila rămăsese aceeași. Lavretki recunoscu pianul. Pînă si ghergheful de la fereastră era același fără să i se fi schimbat nici pozitia, avînd se pare aceeași broderie neisprăvită de acum opt ani. L-au poftit într-un fotoliu confortabil; cu totii se asezără cuviincios în jurul lui. Întrebările, exclamatiile, povestirile începură să curgă pe întrecute.

— De mult nu v-am mai văzut, remarcă plină de naivitate Lenocika, si nici pe Varvara Pavlovna n-am văzut-o.

— Desigur că nu! se pripi să spună fratele său. Eu te-am dus la Petersburg, iar Feodor Ivanîci a stat mereu la tară.

— Da, de atunci si mâmica a murit.

- si Marfa Timofeevna, spuse surocika.

- si Nastasia Karpovna, adăugă Lenocika, si monsieur Lemm...

— Cum? Si Lemm a murit? întrebă Lavretki.

UN CUIB DE NOBIL!

185

- Da; îi răspunse tînărul Kalitin, de aici a plecat la Odessa; se zice că cineva 1-a ademenit acolo, unde a si murit.

- Nu stiti, după moartea lui nu s-au găsit ceva piese muzicale?

— Nu stiu; e putin probabil.

Cu totii tăcură si schimbară priviri fugare. Un nouras de tristete se asternu peste fetele tinere.

— Motanul Matros însă mai trăieste, zise deodată Lenocika.

- si Ghedeonovski mai trăieste, grăi fratele său.

La auzul numelui de Ghedeonovski, răsună dintr-o dată un rîs unanim.

— Da, trăieste si minte ca întotdeauna, urmă fiul Măriei Dmitrievna, si, închipuit i-vă,

zburdalnica astă (arătă spre eleva de pension, sora sotiei sale), ieri, i-a presărat piper în tabacheră.

- Să fi văzut cum a strănutat! izbucni Lenocika, și rîsul năvalnic răsună din nou.
- Nu demult am primit vesti despre Liza, zise tînărul Kalitin, și iarăsi tâcură cu totii. Se simte bine, sănătatea ei se restabilește treptat.
- Se află tot la aceeași mănăstire? întrebă Lavretki. -Tot.
- Vă scrie?
- Nu, niciodată; vestile ajung la noi prin fel de fel de oameni. Se lăsă, brusc, o liniste adîncă. „A zburat pe deasupra noastră îngerul tăcerii”, se gîndiră cu totii.
- N-ati dori să mergeti în grădină? îl întrebă Kalitin pe Lavretki. E foarte frumoasă acum, desi nu prea îngrijită.

Lavretki iesi în grădină și cel dintîi lucru care-i atrase luarea-aminte a fost banca, aceeași bancă pe care petrecuse cîndva cu Liza câteva clipe fericite, ce nu se mai puteau întoarce. Banca se înnegrise, se strîmbase. El însă o recunoscu; iar inima îi fu cuprinsă de un sentiment neasemuit

186

t

de dulce și de amar: tristetea vie a tineretii dispărute, a fericirii de care te-ai bucurat cîndva. Înconjurat de tineri, Lavretki se plimbă pe alei; teii îmbătrîniseră și crescuseră în ultimii opt ani; umbra lor se făcuse și mai deasă, în schimb toate tufele se înăltaseră, zmeurisul ajunsese plin de putere, alunisul se sălbăticise cu totul și pretutindeni mirosea a vreascuri, a pădure, iarba, liliac.

- Uite, aici ne-am putea juca „de-a patru colturi”, exclamă deodată Lenocika, intrînd într-o poienită verde, înconjurată de tei, de altminteri săntem tocmai cinci.
- Dar pe Feodor Ivanîci 1-ai uitat? întrebă fratele ei. Ori nu te-ai numărat pe tine?
- Dar oare Feodor Ivanîci, la anii lui, poate..., începu ea.
- Vă rog, jucati-vă, se grăbi să spună Lavretki, de mine să nu tineti seamă. O să mă simt mai bine stiind că nu vă stingheresc. N-are rost să vă ocupati de mine; eu și cei ca mine, bătrînii, avem o îndeletnicire pe care voi n-o cunoastetă încă și care nu poate fi înlocuită cu nici o altă distractie: amintirile.

Tinerii îl ascultară pe Lavretki cu un respect prietenos, dar putin ironic, parcă le-ar fi vorbit un profesor, și dintr-o dată se risipiră și fugiră în poiană; patru se mistură pe sub copaci, iar unul rămase la mijloc — și jocul începu.

Lavretki se întoarse în casă, intră în sufragerie, se apropie de pian și atinse o clapă; se auzi un sunet slab, însă limpede, care vibra tainic în inima lui; cu nota astă începea melodia inspirată cu care, demult, în acea noapte fericită, Lemm îl entuziasmase atât de mult. Apoi Lavretki trecu în salon și multă vreme nu mai iesi de acolo, hi odaia aceasta, unde atât de des o văzuse pe Liza, chipul fetei îi apărea și mai viu. I se părea că desluseste în juru-i urmele prezentei ei. Dorul după ea îl cuprinse cu o tristețe grea și chinuitoare, lipsită de tihna pe care o aduce moartea. Liza mai trăia, undeva de departe, o viată stinsă; se gîndeia la ea ca la o fintă vie și nu putea

t 187

recunoaste pe fata iubită cîndva în năluca aceea confuză, palidă, învesmîntată în străie monahale și înconjurată de valurile fumului de tămîie. Nici Lavretki nu s-ar fi recunoscut, dacă s-ar fi putut privi, asa cum o vedea pe Liza în închipuirea sa. În cei opt ani, se petrecuse în cele din urmă o schimbare în viața lui, acea schimbare pe care multi nu o

încearcă, dar fără de care nu poti să rămîni pînă la sfîrsit un om de treabă, într-adevăr, Lavretki încetase de a se mai gîndi la fericirea lui personală, la telurile sale egoiste. El se linistise și — de ce să tăinuim adevărul? — îmbătrînise, nu numai cu fata și cu trupul, ci și cu sufletul. Să păstrezi pînă la bâtrînete o inimă tînără, cum spun unii, este greu și totodată aproape caraghios. Poate să fie multumit cel ce nu si-a pierdut credinta în bine, statornicia vointei și dorintei de a munci! Lavretki avea dreptul să se socotească multumit: el ajunsese cu adevărul un bun gospodar, învătase cu adevărul să are pâmîntul și nu se străduia numai pentru sine; pe cît era cu putintă, ocrotea și îmbunătătea traiul tăranilor săi.

Lavretki iesi din casă și intră în grădină. Se aseză pe banca ce-i era cunoscută - și în acest loc drag, în fata casei unde pentru cea din urmă oară își întinsese zadarnic mîinile spre potirul tainic în care spumega și sclipea vinul auriu al desfătării — el, prieagul singuratic, fără cuib, își întoarse privirile spre viata lui trecută, în chiotele vesele ale tinerei generatii care-i și luase locul. Inima i se întrista, fără să fie grea sau îndurerată. De regretat, avea ce regretă; dar n-avea de ce să-i fie rusine. „Jucati-vă, veseliti-vă, cresteti, tinere vlăstare”, se gîndeau el, fără nici o umbră de amărăciune. „Viata vă stă în fată și veti trăi mai usor. N-o să fiți nevoiți, ca noi, să vă căutati drumul, să luptați, să cădeți și să vă ridicati în mijlocul beznei. Noi n-am căusat decât să ne salvăm — și cîți din noi nu s-au salvat! —, iar vouă vi se cade să faceti treabă, să munciti, și binecuvîntarea celor de-alde noi, a bâtrînilor, va fi cu voi. Iar mie, după ziua de astăzi, după

188

t

simtăminte încercate, nu-mi rămîne decât să vă salut pentru ultima dată; și, desi cu tristete, totusi fără invidie, fără nici un fel de amărăciune, să spun ca încheiere, ca unul ce-si asteaptă în liniste sfîrsitul: Fii bine venită, bâtrînete singuratică! Mistuie-te, pînă la urmă, viață zadarnică!”

Lavretki se ridică și se îndepărta încetisor. Nimeni nu-1 observă, nimeni nu-1 retinu. Strigătele vesele răsunau și mai tare în grădină, dincolo de peretele verde, de nepătruns al telor înalti. Se urcă în trăsură și porunci vizitului să-1 ducă acasă, în pasul domol al cailor.

„și sfîrsitul?” poate va întreba cititorul deceptionat. „Ce s-a mai întîmplat cu Lavretki? Cu Liza?” Ce să spun despre niste oameni încă vii, dar care au renuntat la frămîntările pâmîn-testi? Pentru ce ne-am întoarce la ei? Se zice că Lavretki s-a dus la mânăstirea cea îndepărtată, în care se retrăsese Liza, și a văzut-o. Mergînd de la o strană la alta, ea a trecut pe aproape de el cu mers măsurat, smerit și grabnic de călugărită, dar nu 1-a privit. Numai genele ochilor întorsi spre el au tresărit abia perceptibil. Numai fata-i trasă s-a apăcat și mai mult, iar degetele mîinilor sale încrucisate, înfăsurate de mătănii, s-au strîns și mai tare. Ce-au gîndit, ce-au simtit amîndoi? Cine stie? Cine poate să spună? În viață există asemenea clipe, asemenea simtiri... Poti doar să le pomenesti — și să treci mai departe.